

Poticanje kreativnosti kod učenika osnovnoškolske dobi

Pejković, Lana

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:598446>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-28**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Studij njemačkog jezika i književnosti i pedagogije
Lana Pejković

Poticanje kreativnosti kod učenika osnovnoškolske dobi

Diplomski rad

Mentorica: doc. dr. sc. Sanja Simel Pranjić

Osijek, 2023.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Katedra za pedagogiju
Studij njemačkog jezika i književnosti i Pedagogije

Lana Pejković

Poticanje kreativnosti kod učenika osnovnoškolske dobi

Diplomski rad

Društvene znanosti, pedagogija, školska pedagogija

Mentorica: doc. dr. sc. Sanja Simel Pranjić

Osijek, 2023.

Prilog: Izjava o akademskoj čestitosti i o suglasnosti za javno objavljivanje

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napisao/napisala te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s navođenjem izvora odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan/suglasna da Filozofski fakultet u Osijeku trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta u Osijeku, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku 8. rujna 2023.

Lana Pejrović, 0122230847

Ime i prezime studenta, JMBAG

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Teorijski dio	2
2.1 Što je kreativnost?	2
2.1.2 Značajke kreativnosti i psihološki preduvjeti za oslobađanje kreativnog potencijala	6
2.2 Područja istraživanja kreativnosti.....	10
2.3 Konvergentno i divergentno mišljenje	12
2.4 Kreativnost i inteligencija.....	13
2.5 Poticanje i razvijanje kreativnosti kod učenika	16
3. Empirijska analiza	18
3.1 Akcijsko istraživanje	18
3.2 Kontekst akcijskog istraživanja	20
3.3 Problem akcijskog istraživanja	21
4. Tijek akcijskog istraživanja	25
4.1 Prva pedagoška radionica	25
4.2 Druga pedagoška radionica	30
4.3 Treća pedagoška radionica	35
4.4 Četvrta pedagoška radionica.....	41
4.5 Peta pedagoška radionica	46
4.6 Šesta pedagoška radionica	53
4.7 Sedma pedagoška radionica	58
4.8 Usporedba rezultata inicijalnog i finalnog upitnika	62
5. Zaključak	74
6. Literatura	76
7. Prilozi.....	79
7.1 Popis slika i tablica.....	79
7.2 Inicijalni anketni upitnik.....	80
7.3 Finalni anketni upitnik.....	83

Sažetak

Kreativnost je sposobnost pojedinca da stvori novinu u materijalnoj ili duhovnoj sferi. U duhovnoj sferi je to ideja, a u materijalnoj sferi napisana knjiga. Kako i u kojoj mjeri će se kreativni potencijal razviti ovisi o pojedincu, ali i njegovoj okolini. U školi je za razvoj kreativnog potencijala odgovoran učitelj, koji svojim pristupom i organizacijom odgojno-obrazovnog procesa utječe direktno na razvoj kreativnog potencijala kod učenika. Stoga, ovaj rad istražuje načine i mogućnosti poticanja kreativnosti kod učenika osnovnoškolske dobi. Ciljevi ovog akcijskog istraživanja bili su poticanje osjećaja psihološke sigurnosti i slobode kod učenika, poticanje mogućnosti stvaranja ideja kod učenika, poticanje otvorenosti i hrabrosti za istraživanje kod učenika i poticanje „slušanja vlastitog unutrašnjeg glasa“ kod učenika. U istraživanju je sudjelovalo ukupno 19 učenika 5. razreda osnovne škole, te je osmišljeno i provedeno ukupno sedam pedagoških radionica tijekom dva mjeseca. Kako bi se prikupili podaci i pratila ostvarenost promjena te zadanih kriterija, provedeno je inicijalno i finalno anketiranje učenika, sudjelujuće promatranje uz fotografiranje i snimanje aktivnosti, vođenje istraživačkog dnevnika i kontinuirane evaluacije učenika na kraju svake pedagoške radionice. Uz to, značajan izvor informacija bili su i komentari kritičkih prijatelja, s kojima se suradnja odvijala putem Moodle sustava. Iz prikupljenih podataka bilo je vidljivo da su svi učenici 5. razreda uspjeli izraziti svoj kreativni potencijal tijekom radionica, na različite načine, te da uživali u suradnji i osmišljenim aktivnostima. Razredno ozračje je bila ugodno, a učenici su bili otvoreni za suradnju i dogovor.

Ključni pojmovi: akcijsko istraživanje, kreativnost, poticanje, učenici.

1. Uvod

U suvremenom svijetu pravi je izazov poticati kreativnosti kod učenika. U današnje vrijeme, zbog raznovrsnih tehnologija i pristupa informacijama, trebalo bi biti znatno lakše pronaći načine kako jednostavno i uspješno potaknuti razvoj kreativnih potencijala kod učenika, ali je realnost ipak nešto drugačija. Učenici su od najmlađih dana izloženi brojnim informacijama, te je učestalo mišljenje kod njih da biti kreativan znači biti izvrstan u likovno-vizualnom izražaju, a ne da kreativnost nastaje iz obične misli, te da ona ne označava samo likovno-vizualni izražaj.

Ovaj diplomski rad podijeljen je na dva glavna dijela, teorijski dio i empirijski dio. U teorijskom dijelu navedene su brojne definicije kreativnosti. Općenito govoreći, kreativnost je stvaranje nečega potpuno novog i originalnog, povezivanje nečega što ranije nije bilo povezano. Postoje brojne definicije kreativnosti, ali pojmovi koji se najčešće povezuju s njom su proces i stvaralaštvo. Naziva se procesom i stvaralaštvom jer slijedom ideja i radnji nastaje produkt. Uz definicije kreativnosti iz različitih teorijskih pristupa, objašnjeni su i psihološki preduvjeti za oslobađanje kreativnog potencijala (psihološka sigurnost i psihološka sloboda), kao i 4 temeljne značajke kreativnosti (stvaranje ideja, produbljivanje ideja, otvorenost i hrabrost za istraživanje i slušanje osobnog unutrašnjeg glasa). Također, prikazane su pozitivne i negativne strane kreativnosti koje se odnose na pojedinčevo poimanje kreativnosti i njezine korisnosti, te je objašnjena povezanost kreativnosti i inteligencije. Teorijski dio prikazuje i područja istraživanja kreativnosti (ličnost, proces, produkt i uvjeravanje). Na samom kraju teorijskog dijela objašnjeno je kako uspješno poticati razvoj kreativnosti kod učenika. U drugom, empirijskom dijelu diplomskog rada, predstavljeno je akcijsko istraživanje kao vrsta istraživanja, opisan je kontekst ovog istraživanja, te je opisan cilj i problem, kao i proces njegove provedbe. Cilj ovog akcijskog istraživanja bio je potaknuti učenike da se pri kreativnom izražavanju osjećaju sigurno i slobodno, te da kroz sedam pedagoških radionica upotrijebe vlastiti kreativni potencijal. Smatram da je u odgojno-obrazovnom procesu potrebno, što je više moguće, uključiti kreativni izražaj, te osvijestiti što podrazumijeva pojam kreativnost jer često zbog neznanja brojni učenici ne razviju u potpunosti svoj kreativni potencijal. Nakon toga, slijedi poglavlje u kojem je opisan tijek akcijskog istraživanja – opis svih provedenih pedagoških radionica te je u okviru toga provedena rasprava i interpretacija rezultata, odnosno uočenih promjena. U zaključku su navedene glavne spoznaje dobivene ovim istraživanjem, vezane uz mogućnost, načine i izazove poticanja kreativnosti kod učenika osnovnoškolske dobi.

2. Teorijski dio

2.1 Što je kreativnost?

Kreativnost se definira na brojne načine, ali, nažalost, još uvijek ne postoji univerzalna definicija za nju. Nepostojanje univerzalne definicije kreativnosti dokazuje koliko je teško objektivno poimati kreativnost. U ovom odlomku prikazat ću definicije kreativnosti raznih autora.

Kreativnost je novina, pristup problemu na drugačiji način i otkrivanje nepoznatog, te jedna od najvažnijih karakteristika darovitosti (Ozimec, 1987). Prema Mail (1968) kreativnost je proces povezivanja stvari koje ranije nisu bile povezane, tj. spajanje različitih ideja koje će drugima biti dostupne. Amabile na kreativnost gleda kao na interakciju tri komponente: vještine relevantne za određeno područje, vještine relevantne za kreativnost i motivacija za određeni zadatak. Vještine relevantne za određeno područje uključuju znanje o tom području, tehničke vještine i poseban talent vezan uz određeno područje. Vještine relevantne za kreativnost uključuju radne stilove, stilove razmišljanja i osobine ličnosti. Komponenta motivacija za određeni zadatak uključuje želju da se nešto učini zbog njega samog ili na temelju interesa za aktivnost određene osobe u određenom trenutku (Treffinger i sur., 2002). U okviru ove konceptualizacije, socijalno-psihološki čimbenici imaju primarni utjecaj na treću komponentu, motivaciju za određeni zadatak. Jasno je da će procjena kreativnosti biti najosjetljivija na motivacijske učinke zadatka ako se utjecaj vještina relevantnih za određeno područje i kreativnost može kontrolirati ili eliminirati. Stoga, procjena će biti neosjetljiva na socijalno-psihološke učinke u mjeri u kojoj se zadatak koji se prezentira subjektima oslanja na posebne talente ili vještine povezane s iskustvom. Naposljetku, mnogi istraživači koji koriste subjektivno ocjenjivanje postaju žrtve poteškoća s kojima se susreću i oni koji koriste testove kreativnosti: istraživanje se provodi u nedostatku jasnih operativnih definicija. To se događa ili zato što istraživači ne uspijevaju eksplicitno artikulirati definiciju kreativnosti koja vodi njihovo istraživanje ili zato što predstavljaju konceptualne definicije koje nisu izravno povezane s postupcima ocjenjivanja (Amabile, 1982). Pristup Williama J. J. Gordona kreativnosti naglašava korištenje metafore i analogije za "stvaranje veze". Kako bi opisao ključni element svog pristupa, Gordon je odabrao grčku riječ, sinektika, koja se odnosi na spajanje različitih i naizgled nebitnih elemenata. Sinektički pristup smatra da ljudi mogu značajno povećati svoju sposobnost stvaranja kreativnih veza ako razumiju i namjerno koriste metaforičko razmišljanje. Sinektički pristup uključuje traženje i korištenje izravne, osobne i simbolične analogije za

pronalaženje novih rješenja problema. J. P. Guilford je naglasio da su rješavanje problema i kreativno razmišljanje usko povezani. Same definicije ovih dviju aktivnosti pokazuju logičnu povezanost. Kreativno razmišljanje proizvodi nove ishode, a rješavanje problema uključuje stvaranje novog odgovora na novu situaciju, što je novi ishod (Guilford, 1977, prema Treffinger i sur., 2002). Guilford je naglašavao: osjetljivost na probleme, tečnost, fleksibilnost, novost, sintezu, reorganizaciju ili redefiniranje, složenost i evaluaciju. U Guilfordovom modelu strukture intelekta kreativnost se obično povezuje s mentalnom operacijom opisanom kao divergentna proizvodnja (Treffinger i sur., 2002).

Joe Khatena definira kreativnost kao moć mašte da se odvoji od perceptivnog sklopa kako bi restrukturirala ili strukturirala nove ideje, misli i osjećaje u nove i asocijativne veze. Abraham H. Maslow je pak pristupio kreativnosti naglašavajući važnost samoaktualizacije u ljudskom ponašanju. Općenito, Maslow je smatrao da se mnogi ljudi boje naučiti previše o sebi, te se stoga nikad ne samoaktualiziraju. Kreativni ljudi sposobni su prevladati te strahove i krute pritiske društva i tako se mogu osloboditi kako bi postigli osobnu integraciju, cjelovitost i kreativnost. Kreativne, samoaktualizirane ljude Maslow je opisao kao odvažne, hrabre, autonomne, spontane i samouvjerene. Prema njegovu mišljenju, kreativnost se jednako bavi ljudima i načinom na koji se nose sa svojim svakodnevnim životom kao i impresivnim proizvodima (Treffinger i sur., 2002).

Sarnoff A. Mednick je predložio da kreativnost uključuje proces kojim se ideje koje su već u nečijem umu povezuju na neobične, ali originalne načine kako bi se oblikovale nove ideje. Naglasio je potrebu da se duboko kopa po vlastitoj asocijativnoj strukturi, istražujući izvan očitih veza, kako bi se pronašle nove ili udaljene asocijativne veze među idejama iz kojih se oblikuju originalna rješenja (Treffinger i sur., 2002).

Treffinger i sur. (2002) naglašavaju važnost harmonije ili ravnoteže između kreativnog i kritičkog mišljenja tijekom učinkovitog rješavanja problema i donošenja odluka. Prema njihovoj definiciji, kreativno razmišljanje uključuje nailaženje na praznine, paradokse, prilike, izazove ili brige, a zatim traženje smislenih novih veza generiranjem mnogih mogućnosti, raznolikih mogućnosti (s različitih gledišta ili perspektiva), neobičnih ili originalnih mogućnosti i detalja proširiti ili obogatiti mogućnosti. Kritičko razmišljanje uključuje pažljivo, pošteno i konstruktivno ispitivanje mogućnosti, a zatim fokusiranje misli i djelovanja organiziranjem.

Rogers (1954) navodi kako empatične osobe, svjesne svojih kvaliteta, iz kojih izvire kreativni produkti žive dobar život jer takve osobe znaju pronaći način kako da svoje potrebe ostvare na maksimalnoj razini. Kreativne osobe, prema Rogers (1985), su osobe koje se mogu

prilagoditi poznatim i nepoznatim uvjetima, te je od izrazite važnosti da mogu djelovati bez kontroliranja: „Kada uspijemo osloboditi pojedinca defanzivnosti, tako da se otvori za široki raspon svojih vlastitih potreba, a i za mnoštvo društvenih zahtijeva, može se sa sigurnošću vjerovati kako će njegove reakcije biti pozitivne, napredne, konstruktivne.“ (Rogers, 1985, str. 6).

Fromm (1976) u svom djelu *Imati ili biti* navodi modus imanja i modus bivanja. Modus imanja odnosi se na posjedovanje stvari, a modus bivanja na iskustvo. Za potrebe ovog rada поближе će biti objašnjen modus bivanja. Kao što je prethodno navedeno, modus bivanja odnosi se na iskustvo, koje zapravo ne može biti opisano. Svaka osoba interpretira neku stvar, pojavu ili situaciju onako kako ju ona vidi, kako ju ona shvaća. Stoga je nemoguće shvatiti jednu osobu u potpunosti jer svaka osoba je individua za sebe, individua koja ima vlastita iskustva. Modus bivanja karakteriziraju nezavisnost, sloboda i kritičko mišljenje. Prema Frommu aktivnost označava sposobnost upotrebljavanja vlastitih vještina, talenata, darovitosti koje posjeduje svaki čovjek. Postoje dvije vrste aktivnosti: otuđena i neotuđena aktivnost. Otušena aktivnost se odnosi na odvojenost aktivnosti i rezultata te aktivnosti. Odnosno, sami sebe ne doživljavamo kao aktivne subjekte već smo pod utjecajem različitih sila. Neotuđena aktivnost, naziva se još i produktivna aktivnost, je aktivnost u kojoj smo mi aktivni vršitelji vlastite aktivnosti. Kod navedene aktivnosti, aktivnost i rezultat su povezani, tj. subjekt i aktivnost su jedno. Pojam „produktivan“ se odnosi na osobinu aktivnosti – proces nastajanja umjetničkog djela poput slike može biti neproduktivan, ali proces koji se događa u osobi tijekom nastajanja te slike može biti izuzetno produktivan. Produktivnost ne mora nužno označavati stvaranje nečega što će koristiti zajednici. Ona je unutrašnje stanje aktivnosti. Frommovo tumačenje modusa bivanja možemo primijeniti na kreativno izražavanje. Pojedinaц može biti kreativan, a da pri tome ne stvara proizvod koji služi društvu. Takva kreativnost, nažalost, najčešće prolazi nezapaženo jer društvo ne vidi svrhu u njoj, i tada dolazi do odbacivanja kreativne ideje. Također, pojedinac može biti kreativan i sam za sebe. To se događa u trenutku kada pojedinac doživljava struju ideja. On je tada kreativan iako nitko nije upoznat s njegovom kreativnošću. Kao što Čudina-Obradović (1991) navodi kako se kreativnost može promatrati iz dva ugla – kreativnost kao stvaralaštvo i kreativnost kao osobina. Kreativnost kao stvaralaštvo je sposobnost osmišljavanja novih proizvoda, dok kreativnost kao skup osobina označava one osobine koje uzrokuju nastajanje kreativnog produkta. Razni autori definiraju kreativnost različito, nečiji se stavovi isprepleću, nečiji razilaze, ali definicija kojom ću se voditi u akcijskom istraživanju je da je kreativnost sposobnost koju svaki pojedinac posjeduje. Odnosno svaki pojedinac je sposoban stvoriti novinu, koja može biti duhovna (ideja) ili materijalna (proizvod). Navedenu novinu

karakterizira originalnost, ekonomičnost, primjenjivost i pozitivna usmjerenost (Isaksen, 1987).

Taylor (prema Škrbina, 2013, str. 16) navodi model kreativnosti koji se sastoji od 5 stupnjeva:

1. kreativnost spontane aktivnosti (1.-6. god.)
2. kreativnost usmjerene aktivnosti (7.-10. god.)
3. kreativnosti invencije (11.-15. god.)
4. kreativnost inovacije (16. – 17. god.)
5. kreativnost stvaranja (18+)

Navedeni autor smatra da se kreativnost treba promatrati ovisno o njenoj dubini. Prvi stupanj kreativnosti je ekspresivna kreativnost u kojoj je naglasak na spontanosti. Originalnost, kvaliteta i vještina dobivenog produkta na ovom stupnju nisu značajni. Drugi stupanj kreativnosti karakterizira ograničena sloboda izražavanja, te se naziva još i kreativnost produkta. U dobi od sedme do desete godine dijete savladava određene tehnike i vještine potrebne za nastajanje novog produkta. Izumi i otkrića su značajka trećeg stupnja kreativnosti, inventivne kreativnosti. Na ovom stupnju naglasak je na fleksibilnosti u percipiranju. Dijete uočava povezanost između dijelova koji su nepovezani. Kreativnost četvrtog stupnja je inovativna kreativnost, koju uspije dosegnuti samo nekolicina. Na ovom stupnju kreativnosti potrebno je razumjeti osnovne principe i njihove modifikacije. Posljednji stupanj kreativnosti je peti stupanj ili kreativnost stvaranja. Na tom stupnju kreativnost pojedinac može stvoriti nova načela i pretpostavke, neovisno o apstraktnosti (Taylor, 1960, prema Škrbina, 2013)

Većina empirijskih i teorijskih istraživanja počivaju na tezi da su ishodi kreativnosti pozitivni (James i Taylor, 2010). To jest, na kreativnost se gleda kao na proizvodnju korisnih konkretnih ili apstraktnih proizvoda. Vjerojatno najčešće korištena definicija kreativnosti je stvaranje proizvoda ili rješenja problema koji su i novi i korisni (James i Taylor, 2010). Rasprave o kreativnosti teže pretpostavci da je ona uvijek društveno poželjna. Iako je nekoliko pojedinaca spomenulo mogućnost negativne kreativnosti, ta je strana kreativnosti dobila relativno malo istraživačke ili teorijske pažnje. Ipak, kreativnost može imati rezultate koji su štetni ili neugodni za druge pojedince, grupe ili društvo u cjelini. Najraširenije definicije kreativnosti i cijeli niz primjera iz stvarnog svijeta ukazuje na to da kreativnost ne proizvodi nužno pozitivne učinke. Korisnost je subjektivna; ono što je jednoj osobi korisno može biti ili beskorisno ili štetno za drugu. Pojedinci mogu, a ponekad i rade, raditi na razvijanju kreativnih sredstava prema negativnim ciljevima, kao što je smišljanje novih načina krađe od tvrtke koji

će proći neotkriven. Još jedna standardna definicija kreativnosti je da je ona relativno jedinstvena ideja ili ponašanje koje postiže neki cilj ili je na neki način primjereno situaciji (Weisberg, prema James i Taylor, 2010). Dakle, ciljevi mogu imati i negativno usmjerenje. Oni mogu biti neprijateljski, neetični, usmjereni na povrjeđivanje ili varanje. Prema tome, zauzimanje jedinstvenih pristupa čak i prema negativnim ciljevima i dalje bi bilo kreativno (James i Taylor, 2010).

Prednosti proučavanja pozitivne kreativnosti su donekle očite: razumijevanje važnih, osnovnih kognitivnih i grupnih procesa kao i primijenjenih dobrobiti koje bi takvo razumijevanje moglo promicati. Iste potencijalne koristi mogle bi proizaći iz proučavanja negativne kreativnosti. Ako ima smisla pokušati razumjeti kako možemo povećati vjerojatnost pozitivnih dobrobiti kreativnosti, također ima smisla pokušati razumjeti kako možemo minimizirati njezine negativne manifestacije (James i Taylor, 2010).

2.1.2 Značajke kreativnosti i psihološki preduvjeti za oslobađanje kreativnog potencijala

Značajke kreativnosti podijeljene su u 4 kategorije: *stvaranje ideja, produbljivanje ideja, otvorenost i hrabrost za istraživanje i slušanje osobnog unutrašnjeg glasa*. Značajke uključuju kognitivne sposobnosti, osobine ličnosti i iskustva, te se mogu razvijati tijekom cijelog života. Nijedna osoba ne posjeduje sve značajke, te se one razlikuju od osobe do osobe (Treffinger i sur., 2002).

Značajka *stvaranje ideja* uključuje kognitivne karakteristike koje se obično nazivaju divergentno razmišljanje ili sposobnosti kreativnog razmišljanja i metaforičko razmišljanje. Navedenu značajku karakterizira fluentnost, fleksibilnost, originalnost, elaboracija i metaforičko razmišljanje. Fluentnost je sposobnost generiranja velikog broja ideja koje će potaknuti stvaranje nove i originalne ideje. Fleksibilnost je sposobnost mijenjanja smjera u kojemu razmišljamo. Također, fleksibilnost uključuje otvorenost da se ispituju ideje ili iskustva na neočekivane ili različite načine, a time i da se otkriju iznenađujuće i obećavajuće mogućnosti. Originalnost se odnosi na sposobnost stvaranja novih i neobičnih ideja. Ujedno se bavi i generiranjem opcija koje su neuobičajene ili statistički rijetke. Elaboracija se odnosi na sposobnost dodavanja detalja i proširivanja ideja. Ona uključuje stvaranje ideja koje su bogatije, zanimljivije ili potpunije. Metaforičko razmišljanje odnosi se na sposobnost korištenja usporedbe ili analogije za stvaranje novih veza. To je razmišljanje koje uključuje razmišljanje o tome koliko su stvari slične i različite, te prenošenje tih veza da proizvedu ili otkriju nove mogućnosti. Osobe koje su u stanju stvoriti mnoge, raznolike i neobične mogućnosti nazivamo

kreativnim misliocima ili kreativnim ljudima. Takve osobe razmišljaju o novim mogućnostima, gledaju stvari iz različitih kutova ili stvaraju nove ideje. Najčešće se bave pitanjima i pretpostavkama koja im nude mogućnost stvaranja velikog broja ideja, testiranjem i kombiniranjem ideja kako bi došli do rješenja i/ili stvorili novu mogućnost, metaforama ili analogijama te generiranjem ideja. Ova kategorija uključuje procjenu različitih proizvodnih sposobnosti, vještine ili sklonosti. Od učenika se traži da generiraju nove i neobične ideje. Divergentna produktivnost također uključuje razvoj velikog broja mogućnosti, do kojih su mnoge rezultirale promjenama u nečijoj percepciji i razmišljanju, te dodavanja detalja i širenja ideja kako se proces nastavlja (Treffinger i sur., 2002).

Značajka *produblivanje ideja* uključuje neke kognitivne karakteristike koje se obično nazivaju konvergentnim ili kritičkim mišljenjem. Navedenu značajku karakterizira sposobnost analiziranja, sintetiziranja, kreiranje reda od nereda i razumijevanje kompleksnosti. Ova se značajka temelji na ideji da kreativno produktivno razmišljanje također ovisi o analizi i fokusiranju ideja. Odabir ideja koje najviše obećavaju za rad i razvoj koje će dovesti do praktičnog, ali novog ishoda, uključuje razvrstavanje i ocjenjivanje ili stavljanje ideja koje obećavaju pod mikroskop radi detaljnijeg ispitivanja. Ova vrsta kreativnog produktivnog razmišljanja uključuje stvaranje ideja, a ne njihovo odbacivanje. Ova kategorija također uključuje procjenu nečijeg odgovora na dvosmislene ili paradoksalne situacije ili zadatke ili nečiju stručnost u definiranju odnosa ili kategorija kada su mu dati složeni podaci ili zadaci. Osobe koje su sposobne produbiti ideje gledaju dalje od očitog kako bi uočili praznine, paradokse, potrebe ili elemente koji nedostaju. Najčešće se bave razvijanjem i jačanjem intrigantnih mogućnosti, postavljanjem prioriteta, sortiranjem, raspoređivanjem i kategoriziranjem ideja, ispitivanjem ideja pomoću konstruktivnog pristupa i fokusiranjem na to kako ojačati ili izgraditi ideje analizom mogućnosti na uravnotežen i napredan način razmišljanja. Osobe s ovim karakteristikama su motivirane za poboljšanje. Dublje proučavanje ideja omogućuje im da odluče, procijene, izaberu i razviju obećavajuće opcije u kreativno produktivne rezultate (Treffinger i sur., 2002).

Značajka *otvorenost i hrabrost za istraživanje* uključuje osobine ličnosti koje se odnose na nečije interese, iskustva, stavove i samopouzdanje. Karakteristike u ovoj kategoriji uključuju emocionalnu, estetsku i problemsku osjetljivost, znatiželju, smisao za humor, razigranost, fantaziju i maštovitost, preuzimanje rizika, toleranciju na dvosmislenost, upornost, otvorenost prema iskustvu, prilagodljivost, intuiciju, spremnost na rast, nespremnost prihvatiti autoritarne tvrdnje bez kritičkog ispitivanja, i integracija dihotomija ili suprotnosti. Torrance (1971, prema Treffinger i sur., 2002) navodi da je najbitnija karakteristika kreativne osobe hrabrost. Potrebna

je velika količina hrabrosti da se slijedi ideja koju drugi ne vide kao važnu i možda joj se čak ismijavaju. Potrebna je hrabrost da se izdrži pritisak vršnjaka. U školi se djeca žele uklopiti i biti prihvaćena od svojih vršnjaka, posebno na razini srednje i srednje škole. Učenici koji se ne boje biti drugačiji i koji slobodno izražavaju nepopularne ili jedinstvene ideje možda pokazuju neke od karakteristike u ovoj kategoriji. Osobe koje su otvorene i hrabre za istraživanje preuzimaju rizik i snalaze se s onim što im je pri ruci kako bi postigli svoje ciljeve. Takve osobe idu dalje od onoga što je dano stjecanjem i korištenjem golemih količina informacija, prikupljaju, organiziraju, analiziraju podatke iz mnogih izvora i domena, postavljaju raznolika pitanja, preispituju vlastite pretpostavke i pretpostavke drugih, uče na svojim pogreškama i pretvaraju prepreke u izazove.

Četvrta značajka kreativnosti, *slušanje vlastitog unutrašnjeg glasa*, je značajka u kojoj je naglasak na razumijevanju samoga sebe, razumijevanju onoga što želimo i načinu ostvarivanju željenog. Slušanje vlastitog unutrašnjeg glasa karakterizira svjesnost vlastite kreativnosti, unutrašnja kontrola, koncentracija i radna etika. Kreativni ljudi sebe vide kao kreativce, imaju želju za stvaranjem i imaju samopouzdanja da rade prema svom osjećaju svrhe u životu. Drugim riječima, svjesni su svoje snage, strasti i uvjerenja. Naporno rade i intenzivno se koncentriraju na predmet ili problem od interesa. Uobičajeno je da kreativna osoba izgubi iz vida vrijeme i mjesto dok radi na projektu. Drugi ponekad pogrešno tumače takvo ponašanje kao odsutnost ili antisocijalne sklonosti. Osobe koje slušaju vlastiti unutrašnji glas ne odustaju pred nedaćama, preuzimaju odgovornost za djelovanje i aktivno traže prilike za primjenu svojih kreativnih sposobnosti. Najčešće takve osobe pokazuju inicijativu i preuzimaju odgovornost u rješavanju problema i razmišljaju o svojim ciljevima i napretku. Kreativni ljudi predani su viziji koju su sami sebi postavili o tome tko su, kamo idu i kako će tamo stići. Vjeruju vlastitoj prosudbi i ustrajni su u radu prema svojim ciljevima. Slušanje vlastitog unutaršnjeg glasa podrazumijeva neposustajanje pred ismijavanjem ili obeshrabrenjem drugih (Treffinger i sur., 2002).

Kako bi dijete oslobodilo kreativni potencijal, potrebno je zadovoljiti dva preduvjeta: psihološku sigurnost i psihološku slobodu (Rogers, 1954). Kada djetetu stvorimo uvjete u kojima će se osjećati sigurno, ono će započeti slobodno se igrati sa simbolima, i na taj način će se njegov kreativni potencijal osloboditi. Psihološka sigurnost dolazi izvana, ona ovisi o okolini. Potrebno je djeci iskazati poštovanje, prihvatiti ih u zajednicu i pokazati empatičnost jer će se samo na taj način osjećati u potpunosti sigurno. Psihološka sigurnost se razvija kroz tri procesa: prihvaćanje individue kao bezuvjetne vrijednosti, empatično razumijevanje i stvaranje ozračja u kojem nema vanjske prosudbe. Prihvaćanje pojedinca kao bezuvjetne

vrijednosti znači kada okolina uviđa da je pojedinac vrijedan sam po sebi, bez obzira na njegovo trenutno stanje ili ponašanje. Učinak na pojedinca je razvoj osjećaja sigurnosti. Postupno uči da može biti što god jest, bez prijevare ili „maske“, jer uviđa da ga se smatra vrijednim bez obzira što čini. Stoga ima manje potrebe za krutošću, može otkriti što znači biti sam, može se pokušati aktualizirati na nove i spontane načine. Drugim riječima, on se kreće prema kreativnosti. Stvaranje ozračja u kojem nema vanjske prosudbe označava kada jedni o drugima ne stvaramo sudove. Na pojedinca djeluje oslobađajuće kada se pronade u okruženju u kojemu ga se ne ocjenjuje i ne mjeri. Evaluacija je uvijek prijetnja, uvijek stvara potrebu za obranom, uvijek znači da se neki dio iskustva mora uskratiti svijesti. Ako je ovaj proizvod ocijenjen kao dobar prema vanjskim standardima, onda ne smijem priznati da mi se ne sviđa. Ako je ono što radim loše po vanjskim standardima, onda ne smijem biti svjestan činjenice da sam ja dio sebe. Ali ako se ne donose prosudbe temeljene na vanjskim standardima, tada mogu biti otvoreniji prema svom iskustvu, mogu oštrije i osjetljivije prepoznati vlastita sviđanja i nesviđanja, prirodu materijala i svoje reakcije na njih. Empatično razumijevanje pruža vrhunsku psihološku sigurnost. Ako pojedincu kažemo da ga „prihvaćamo“, ali ne znamo ništa o njemu, to je doista površno, ali mu moramo dati do znanja da se to može promijeniti ako ga doista upoznamo. Ako nekoga razumijemo na empatičan način, vidimo i ono što osjeća i radimo s njegove točke gledišta, uđemo u njegov privatni svijet i vidimo ga onakvim kakav nam se čini - i još uvijek ga prihvaćamo - onda je to doista sigurnost. U ovakvom okruženju pojedinac može dopustiti svom pravom ja da se pojavi i da se izrazi u različitim i novim oblicima u odnosu prema svijetu (Rogers, 1954).

Drugi preduvjet za oslobađanje kreativnog potencijala je psihološka sloboda koja proizlazi iz samog djeteta. Ona se razvija tijekom djetetove igre sa simbolima. Kada učitelj, roditelj, terapeut ili druga osoba koja pomaže pojedincu dopusti potpunu slobodu simboličkog izražavanja, potiče se kreativnost. Ova permisivnost daje pojedincu potpunu slobodu da misli, osjeća, bude, što god je najskrivenije u njemu. Potiče otvorenost te razigrano i spontano žongliranje percepcijama, pojmovima i značenjima, što je dio kreativnosti. Izražavanje u ponašanju svih osjećaja, nagona i oblikovanja ne mora u svim situacijama biti oslobađajuće. Ponašanje u nekim slučajevima može biti ograničeno od strane društva, i tako bi trebalo biti. Ali simbolički izraz ne mora biti ograničen. Permisivnost koja se opisuje nije mekoća, popustljivost ili ohrabrenje. To je dopuštenje biti slobodan, što također znači da je osoba odgovorna. Pojedinac je podjednako slobodan bojati se novog pothvata kao i biti željan za njega; slobodan snositi posljedice svojih pogrešaka kao i svojih postignuća. Upravo ova vrsta

slobode, da se odgovorno bude ono što potiče razvoj sigurnog mjesta evaluacije unutar sebe, teži stvaranju unutarnjih uvjeta konstruktivne kreativnosti (Rogers, 1954).

2.2 Područja istraživanja kreativnosti

Ličnost, proces, produkt i uvjeravanje su četiri komponente kroz koje se proučava kreativnost. Komponente se mogu proučavati pojedinačno, ali ih većina istraživača promatra kao cjelinu (Kunac, 2015). Kreativne ličnosti ističu se po razvijenom divergentnom mišljenju, motivaciji (intrinzičnoj i ekstrinzičnoj), uživanju u preprekama i situacijama s nepoznatim ishodom, uočavanju problema koji drugima nisu vidljivi i izraženoj hrabrosti za iznošenjem vlastitog mišljenja (Kunac, 2015). Csikszentmihalyi (1997) navodi kako se kreativne osobe razlikuju na razne načine, ali sve imaju jednu zajedničku stvar – sve vole ono što rade. Navedenog autora zanimalo je zbog čega kreativne osobe uživaju u njihovim aktivnostima, ako za iste nisu nagrađene novcem ili slavom. Promatrajući ljude poput šahista, planinara, plesača i skladatelja, koji tjedno provedu mnogo sati baveći se svojim zanimanjima došao je do zaključka da ih motivira kvalitetno iskustvo koje osjećaju dok se bave svojim zanimanjem. Taj osjećaj nije dolazio kada su se opušitali, kada su uzimali droge ili alkohol, ili kada su konzumirali skupe privilegije bogatstva. Umjesto toga, često je uključivalo bolne, riskantne, teške aktivnosti koje su „rastezale“ sposobnost osobe i uključivale element novine i otkrića. Ovo iskustvo je nazvao „osjećaj plime“ jer mnogi ispitanici opisuju tako njihovo stanje svijesti u trenutku kada stvari idu u najboljem redu. Njegovo mišljenje je da je „osjećaj plime“ zaslužan za unutrašnju motivaciju, koja je naposljetku zaslužna za razvoj kreativnosti. Csikszentmihalyi (1997) zaključuje da kreativne osobe osjećaju najveću unutrašnju motivaciju i doživljaju najpozitivnija iskustva kada se nalaze u situacijama koje su izrazito izazovne, a pri tome imaju razvijene vještine za savladavanje istih. Za njega je kreativnost proces misaonih ili fizičkih radnji koje uzrokuju nastanak kreativnog proizvoda.

Wallasov model je najpoznatiji model koji kreativni proces prikazuje u 3 faze: povećanje očekivanja i motivacije, produbljivanje očekivanja i održavanje. U prvoj fazi naglasak je na stvaranju želje za znanjem, učenjem ili otkrivanjem (pobuditi znatiželju, potaknuti maštu, otkriti svrhu i motivirati se). U drugoj fazi pojedinac dublje proučava informacije, koristi sva osjetila, razmatra probleme i moguća rješenja. Svrha treće faze je istinsko poticanje kreativnog razmišljanja izvan okruženja učenja kako bi se nove informacije ili vještine ugradile u svakodnevni život. Nastavnici koji su primijenili ovaj model poučavanja

izjavili su da je njihovo poučavanje postalo uzbudljivije za njih i njihove učenike (Torrance, 1993).

Ritter i sur. (2012) istraživali su ulogu nesvjesnog u stvaranju produkta i odabiru ideja. U svom istraživanju usmjerili su se na dva aspekta: proizvodnju kreativnih misli i sposobnost za odabir najkreativnije ideje. U istraživanju je sudjelovalo ukupno 112 studenata sa Radboud University Nijmegen – 91 žena i 21 muškarac. Ispitanici su bili nasumično raspoređeni u tri grupe. Od ispitanika se tražilo da smisle što više ideja za rješavanje problema. Prva grupa generirala je ideje i odabirala najkreativniju čim čuje pitanje, druga grupa je zamoljena da prvo pažljivo razmisli o mogućim rješenjima prije navođenje odgovora i biranja najkreativnijeg, a treća grupa je prvo morala klikatati na krugove različitih veličina na zaslonu računala, a nakon toga su ispunjavali isti zadatak kao i prve dvije grupe. Kliktanje krugova na zaslonu računala služilo je za odvratanje pažnje od zadatka. Ispitanici su morali generirati i navesti ideje kako vrijeme čekanja na blagajni učiniti podnošljivim. Cilj zadatka bio je kvaliteta, a ne kvantiteta odgovora. Rezultati su bili sljedeći - prva grupa je imala najlošiji rezultat, a druga i treća grupa se nisu značajno razlikovale. Najbolji rezultat u kategoriji biranje najbolje ideje imala je treća grupa, čiji se rezultat statistički značajno razlikovao od prve dvije grupe. Dobivenim rezultatima potvrđena je važnost uloge nesvjesnog u kreativnom procesu.

Kreativni produkti mogu biti apstraktni i konkretni. Apstraktni kreativni produkti su ideje i teorije, a konkretni kreativni produkt je pravljenje novog jela i raznovrsne inovacije (Kunac, 2015). Procjenjivanje vrijednosti kreativnog proizvoda je izuzetno teško jer ne postoji univerzalno prihvaćen kriterij procjene kreativnosti. Najčešće bude testirana pouzdanost, ali valjanost ostaje zanemarena. Tehnika koja se najčešće koristi za procjenu kreativnosti proizvoda je konsenzualna tehnika procjene od Amabile. Navedena tehnika utemeljena je na osnovu sljedeće definicije kreativnosti, odnosno proizvod ili odgovor je kreativan u onoj mjeri u kojoj se odgovarajući promatrači slažu da je kreativan. Odnosno, konsenzualna tehnika procjene je tehnika u kojoj stručni pojedinci procjenjuju kreativni produkt (npr. u školi kreativni produkt procjenjuje učitelj). Promatrači ocjenjuju kreativni produkt prema zadanim definicijama kreativnosti i kriterijima, te eliminirajući uočene mane prethodnog produkta. Kreativni produkt mora biti originalan i služiti pojedincu i/ili društvu (Amabile, 1982, prema Makel i Plucker, 2008), te prema Arar i Rački (2003) imati praktičnu, estetsku ili psihosocijalnu korist. Arar i Rački (2003) su navedene korisnosti objasnili na primjeru držanja seminara zaposlenicima. Praktična korisnost održanog seminara ogleda se u mogućim pomacima, estetska korisnost na ugodu koja može biti intelektualna ili senzorna dok se psihosocijalna

korisnost ogleđa u naćinu komunikacije, što je komunikacija unutar kolektiva bolja, to će biti bolja i integracija.

Uvjeravanje je ćetvrta komponentna kreativnosti i ovisi o društvu, toćnije o socijalnom kontekstu (ontološki i empirijski). Ontološki ovisi o društvu jer društvo donosi odluku o tome što je kreativno, a što ne. Na koji će naćin i u kojoj mjeri kreativna ideja biti realizirana ovisi o potpori koju od društva dobiva, što oznaćava empirijsku ovisnost o društvu (Kunac, 2015). Kreativna ideja ćesto ostane zanemarena, nerazvijena i nedovoljno nagraćena u školi, na poslu i kod kuće. Razlog tomu je što svakodnevna kreativnost nije ono što mnogi ljudi oćekuju od rijeći kreativnosti. Za mnoge ljude kreativnost je umjetnost, ili moćda znanost, ili barem posebna podrućja djelovanja. Naglasak se stavlja na posebne ljude, kao što su slavni slikari, pisci ili znanstvenici. Ljepota svakodnevne kreativnosti ogleđa se kroz različite životne aktivnosti poput pronalaska izgubljenog djeteta, savjetovanja prijatelja, putovanja i upoznavanje razlićitih kultura (Richards, 2007). Originalnost svakodnevnog života koja se oćituje u novim proizvodima - ukljućujući konkretne kreativne rezultate, ponašanja ili ideje - treba ukljućiti samo dva kriterija, prema Barrenu (Richards, 2007): originalnost i znaćajnost za druge. Uloga kreativne lićnosti u ovom dijelu je prezentiranje svoje ideje. Odnosno, kreativna lićnost mora uvjeriti društvo u vrijednost i korisnost svog produkta. Barren (Richards, 2007) zakljućuje kako je kreativna osoba i primitivnija i kultiviranija, destruktivnija i konstruktivnija, povremeno luća, a opet nepopustljivo razumnija, od prosjećne osobe.

2.3 Konvergentno i divergentno mišljenje

Mišljenje je najsloženiji oblik aktivnosti. Postoje dvije vrste mišljenja: konvergentno i divergentno mišljenje. Konvergentno i divergentno mišljenje razlikuju se u pronalasku rješenja za problemsku situaciju.

Konvergentno mišljenje usmjereno je na pronalazak jednog rješenja za problemsku situaciju. Glavne znaćajke konvergentnog mišljenja su logićko i kritićko pristupanje hipotezama i prijedlozima, te prosućivanje istih. Konvergentno mišljenje je analitićno, selektivno, predvidljivo i usmjerava prema dobrim odgovorima (Kadum, 2015).

Divergentno mišljenje opisuje se kao „oblik intelektualne vještine ili sposobnosti koja se koristi pri osmišljavanju originalne ideje, socijalne i osobne vrijednosti.“ (Hu i Adey, 2002, str. 392, prema Kadum, 2015, str. 83). Karakterizira ga potraga za velikim nizom raznovrsnih rješenja za odrećenu problemsku situaciju. Fluentnost, fleksibilnost i originalnost su glavne znaćajke divergentnog mišljenja. Fluentnost oznaćava sposobnost pronalaska

rješenja, fleksibilnost označava sposobnost pristupanja problemu, tako da pronalazak rješenja bude olakšan, a originalnost označava sposobnost razmišljanju u smjeru koji je nov i jedinstven. Divergentno mišljenje je generativno, istraživačko, nepredvidljivo i „neophodno je za izvrsne odgovore.“ (Kadum, 2016, str. 83). Konvergentno i divergentno mišljenje su dva povezana fenomena. Odnosno, za kreativnu produkciju koja vodi ka uspjehu potrebno je određeno znanje. „Naime, ako učenik nema dovoljno činjeničnog znanja o nekom problemu, neće ga moći redefinirati, poboljšati niti stvoriti nove produkte.“ (Cropley, 1999, str. 255, prema Kadum, 2015, str. 84).

2.4 Kreativnost i inteligencija

O odnosu kreativnosti i inteligencije u literaturi se raspravlja iz raznih perspektiva, što dovodi i do različitih stavova o njihovom međusobnom odnosu. Sternberg i O'Hara (1999, prema Makel i Plucker, 2008) navode 5 načina na koji bi kreativnost i inteligencija mogle biti povezane:

1. kreativnost je dio inteligencije
2. inteligencija je dio kreativnosti
3. inteligencija i kreativnost se međusobno prožimaju
4. kreativnost i inteligencija su u svojoj biti iste
5. kreativnost i inteligencija nisu uopće povezane

Autori navode kako svaka tvrdnja ima svoje zagovaratelje, te kako je teško utvrditi pravi odnos kreativnosti i inteligencije. Rezultati i vrsta istraživanja ovise o mjerenjima, uzrocima, analizi i definiciji kreativnosti od koje se polazi. Prvi značajan pomak u istraživanju odnosa kreativnosti i inteligencije napravio je Guilford, koji je smatrao da je kreativnost dio inteligencije. Guilford je inteligenciju promatrao kao kocku čiji su dijelovi operacija (kognicija, pamćenje, divergentno i konvergentno mišljenje), sadržaj i produkt jer je mišljenja da svi aspekti kreativnosti ne mogu biti testirani standardiziranim testovima. Njegova istraživanja temeljila su se na mjerenju divergentnog mišljenja. Nadalje, i Gardner smatra kreativnost dijelom inteligencije, ali on na inteligenciju gleda kao na područno-specifičnu sposobnost. On navodi 9 različitih inteligencija: lingvistička inteligencija, logičko-matematička inteligencija, prostorna inteligencija, tjelesno-kinestetička inteligencija, glazbena inteligencija, interpersonalna inteligencija, intrapersonalna inteligencija, prirodoslovna inteligencija i

egzistencijalna inteligencija. Runco, kao i Gardner, smatra da djeca mogu u različitim područjima pokazati veći potencijal, a u određenim manjim, te da se mjerenjem opće inteligencije ne može predvidjeti kreativni potencijal. Priklonjen je teoriji višestrukih inteligencija, ali navodi da je potreban oprez kod višestrukih inteligencija, tj. širenju broja inteligencija. Mišljenja je da zbog širenja broja inteligencija može doći do rizika u kojem će se smatrati da je svaka različitost jedna nova vrsta inteligencije i da je pojedinac talentiran zbog svoje različitosti (Kunac, 2015). Odnos između kreativnosti i darovitosti dobio je značajnu pozornost. Runco i Pritzker (2011) navode kako postoje velike razlike u definiranju kreativnosti i nadarenosti. Odnosno, definicije kreativnosti su manje opterećene potrebom za pravnim specifikacijama nego što su to definicije darovitosti jer kreativnost sama po sebi nije formalno identificirano područje obrazovne potrebe, osim tamo gdje dio je darovitosti. Ujedno, popularno je uvjerenje da pojedinac može biti nadaren u mnogim sferama ljudskog djelovanja, a da kreativnost najčešće dočarava slike umjetnosti, te je stoga laicima često teško zamisliti povezanost kreativnosti i matematike. Navedeni autori kreativnu nadarenost tumače kao iznimnu razinu sposobnosti interpretacije; umijeće korištenja te sposobnosti za stvaranje smislenih i originalnih ideja, opcija i rješenja, te kao motivaciju za primjenu, održavanje i razvoj sposobnosti interpretiranja.

Suprotno od navedenih autora, Sternberg (2006) navodi kako je inteligencija dio kreativnosti. Navedeni autori objašnjava kako postoje tri elementa uspješne inteligencije: analitička inteligencija (pojedinac može raščlaniti i vrednovati ideje, rješavati probleme i donositi odluke), sintetička inteligencija (pojedinac može nadmašiti postojeće ideje i stvoriti nove zamisli) i praktična inteligencija (pojedinac stvara od zamisli praktično postignuće). Analitičke vještine korištene u nedostatku druge dvije vještine rezultiraju snažnim kritičkim, ali ne i kreativnim razmišljanjem. Sintetička vještina koja se koristi u odsutnosti druge dvije vještine rezultira novim idejama koje nisu podvrgnute pažljivom ispitivanju potrebnom za njihovo poboljšanje i funkcioniranje. Praktična kontekstualna vještina u nedostatku druge dvije vještine može rezultirati društvenim prihvaćanjem ideja ne zato što su ideje dobre, već zato što su ideje dobro i snažno prezentirane. Sternberg smatra kako sva tri dijela trebaju biti dobro razvijena jer će jedino tako pojedinac biti uspješno inteligentan i kreativan, te da je važnije znati kada i na koji način upotrijebiti aspekte uspješne inteligencije od posjedovanja istih. Začetnik uspješne inteligencije smatra da će takav pojedinac znati iskoristiti svoje prednosti u potpunosti, a svoje nedostatke pravilno ispravljati i razvijati ih.

Prema Sternberg (2006) Lubart je jedan od zagovaratelja teorije da povezanost kreativnosti i inteligencije ovise o kvocijentu inteligencije. Prema njegovom mišljenju,

kreativnije osobe imaju veći kvocijent inteligencije, te nije rijetkost da su nadprosječno inteligentne. Za razvoj kreativnosti potrebno je biti sposoban za stvaranje prilika i odabirati okruženja koja su poticajna. Nekad se pojedinci ne znaju oduprijeti negativnom utjecaju okoline što zna rezultirati blokadom pri iskazivanju kreativnog potencijala. Lubart navodi kako je utjecaj okoline od izrazite važnosti za daljnje razvijanje potencijala kreativnosti. Smatra kako je učenička okolina škola, školsko okruženje i obitelj. Ako škola ne cijeni ili obezvrjeđuje učeničku kreativnost, obično i učenici budu lošijeg akademskog uspjeha. Uloga nastavnika u učeničkom životu je stvaranje poticajnog okruženja rad i razvoj kreativnog potencijala. Utvrđeno je da će učenici pokazivati bolje rezultate ako je učiteljevo mišljenje jednako njihovim.

Jauk i sur. (2013) navode kako se odnos inteligencije i kreativnosti proučava već desetljećima, te su stoga proveli istraživanje o „pragu kreativnosti“. „Prag kreativnosti“ je hipoteza koja navodi kako inteligencija utječe na kreativnosti do određenog kvocijenta inteligencije, tj. inteligencija nema nikakav utjecaj na kreativnost ako kvocijent inteligencije iznosi 121. Autori su istraživanjem htjeli provjeriti točnost hipoteze o pragu kreativnosti. U istraživanju je sudjelovalo ukupno 297 ispitanika – 196 žena i 101 muškarac u dobi od 18 do 55 godina. Istraživanje su podijelili u tri kategorije: inteligencija, kreativni potencijal i kreativno postignuće sudionika. Kreativni potencijal su provjeravali sa 2 tipa zadataka: alternativni zadaci (zadavali su ispitanicima pitanja u kojima su morali osmisliti na koji način sve mogu upotrijebiti neki predmet) i zadaci slučaja (ispitanicima su bili zadane problemske situacije, a oni su morali pronaći što je više moguće rješenja). Zatim su morali poredati odgovore od onih koje smatraju najviše kreativnim do onih koje smatraju najmanje. Rezultati istraživanja potvrđuju postojanost utjecaja razine inteligencije na kreativnost. Istraživači su pronašli povezanost kvocijenta inteligencije s kreativnim potencijalom, ali ne i za kreativna postignuća. Njihovi rezultati ukazuju na to da inteligencija potiče kreativna postignuća u cijelom rasponu intelektualnih sposobnosti. Razina inteligencije za prosječnu originalnost svih ideja iznosi 119.60, za fluentnost ideja 86.90 i za originalnost ideja 104. Kao što je vidljivo iz prethodne rečenice pragovi se razlikuju, ali to se može vrlo jednostavno objasniti. Za produkciju ideja je potreban niži prag kvocijenta inteligencije, a za originalnost i kvalitetu veći prag. Štoviše, inteligencija i kreativni potencijal istodobno predviđaju kreativna postignuća. Iz rezultata istraživanja zaključuje se da je hipoteza o pragu kreativnosti istinita samo u određenim slučajevima: prag kreativnosti vrijedi za indikatore kreativnog potencijala, ali ne i za kreativno postignuće.

2.5 Poticanje i razvijanje kreativnosti kod učenika

Kako bi učitelji mogli poticati i razvijati kreativnost kod svojih učenika, učenike bi o njoj trebali eksplicitno poučavati, te stvarati primjereno ozračje i uvjete za razvoj kreativnosti. Da bi to uspješno provodili, potrebno je da učitelji poznaju načine pravilnog poučavanja kreativnih vještina, te kako stvoriti ozračje prilagođeno takvom poučavanju.

Poučavanje kreativnih vještina podrazumijeva eksplicitno poučavanje učenika o kreativnosti. Eksplicitno poučavanje o kreativnosti uključuje poučavanje o životima kreativnih pojedinaca, prirodi kreativnog procesa i strategijama koje se mogu koristiti za stvaranje kreativnih ideja. U znanosti, na primjer, ova vrsta nastave uključuje učenje procesa znanstvenog istraživanja, uz koncepte i generalizacije proizašle iz takvih istraživanja u prošlosti. Naučiti kako rade kreativni znanstvenici podrazumijeva učenje vrsta pitanja koja znanstvenici postavljaju i metoda koje koriste da bi ih istražili. Ispituje prepreke koje mogu spriječiti napredak, zaobilazne putove koji mogu dovesti do uspjeha i vještine potrebne za provođenje istraga. Paralelne vrste znanja mogu se ispitati za bilo koje polje u kojem se pojavljuje kreativnost (Starko, 2009).

Stvaranje učionice prilagođene problemskom učenju podrazumijeva stvaranje ozračja u kojem je traženje i rješavanje problema poželjno. Učionica prilagođena problemskom učenju pruža iskustva, povratne informacije u ocjenjivanju, potiče samoprocjenu, promišljeno upotrebljava nagrade, poučava suradnji i neovisnosti, potiče ispitivanje i eksperimentiranje i bavi se određenim dijelom razvoja talenta. U takvoj učionici koriste se kreativne tehnike, koje se ponekad nazivaju i alatima za kreativno razmišljanje, osmišljene kako bi pomogle pojedincima u stvaranju originalnih ideja. Neke tehnike poput zamišljanja (sposobnost prisjećanja ili stvaranja osjećaja i prizora), apstrahiranja (korištenje apstrakcije za pojednostavljivanje) i preobrazbe (mijenjanje oblika ideja) korištene su u školama u nastojanju da se učenicima pomogne da postanu kreativniji. Točno zašto ili pod kojim okolnostima funkcioniraju nije uvijek jasno. Moguće je da neke od tehnika oponašaju ili potiču kognitivne procese koji su u osnovi kreativnosti. Korištenjem tehnika razvijaju se stavovi i/ili navike uma koje olakšavaju kreativni izražaj: neovisnost u prosuđivanju i spremnost za istraživanje. U svakom slučaju, poznavanje tehnika namijenjenih poboljšanju kreativnog razmišljanja daje pojedincima skup alata za korištenje u njihovom istraživačkom ponašanju. Na taj način učenici mogu koristiti promišljene strategije za usmjeravanje svojih misli u novim smjerovima (Starko, 2009).

Schoolwide Enrichment Model je model koji svakoj školi omogućava razvoj vlastitih jedinstvenih programa temeljenih na lokalnim resursima, demografiji učenika i dinamici škole, kao i kreativnosti. Ovaj model poticanja kreativnosti u nastavi je razvijen sredinom sedamdesetih godina prošlog stoljeća, te je prvenstveno osmišljen za rad s darovitim učenicima, tj. za poticanje darovitih učenika u Connecticutu u SAD-u.¹ Model se sastoji od 3 čimbenika – učenika, učitelja i kurikuluma. Njegov glavni cilj je promicanje izazovnog i ugodnog učenja, te stvaranje značajnih, potencijalno kreativnih prilika za razvoj učeničkog talenta. *Schoolwide Enrichment Model* polazi od teze da učenici najviše želje pokazuju za savladavanjem gradiva u prirodnom okruženju i gradiva koje je povezano s njihovom stvarnošću. Na taj način se ispunjava cilj suvremene škole – stvaranje pojedinca koji može samostalno funkcionirati. Postoje tri uvjeta koje takva škola mora zadovoljavati. Prvi uvjet je kurikulum koji mora biti strukturiran tako da se potiče učeničko stvaralaštvo. Kurikulum ustrojen na takav način omogućuje potpunu uključenost učenika u rješavanje problema, a nastava je orijentirana na potrebe učenika. Drugi uvjet je učitelj, koji je u nastavnom procesu i voditelj i pomagač. Odnosno, potrebno je da učitelj osvijesti važnost podučavanja i poznavanja nastavnih tehnika, te da potiče učenike na kritičko promišljanje koje je od izuzetne važnosti za razvoj divergentnog mišljenja. Zadaća učitelja je stvaranje okruženja koje je afirmativno, te okruženja u kojem se njeguje individualni rad učenika i razvija samostalnost, motivacija i unutrašnji kriteriji uspješnosti (Renzulli i Reis, 1985, prema Koludrović i Ercegovac Reić, 2010).

Uloga učitelja u poticanju kreativnog mišljenja kod učenika je izrazito važna jer učenici u školi provode većinu svog vremena. Učitelj kreativno mišljenje potiče tako što sluša učenika dok govori, fleksibilan je u kurikulumu, potiče kreativno mišljenje, uvažava individualnost i otvorenost, zalaže se za aktivno učenje, potiče pisanje i čitanje, sluša i prihvaća učeničke zamisli, daje dovoljno vremena za razmišljanje, njeguje povjerenje, daje korisne povratne informacije, potiče izvanškolske aktivnosti i dovodi stručne mentore u školu. Kada učitelji svojim učenicima pokažu poštovanje i ukažu im da ih zanima njihovo mišljenje, tada će i učenici pokazati veću zainteresiranost za aktivnim sudjelovanjem u odgojno-obrazovnom procesu. Pri poticanju kreativnog mišljenja i kreativnog rješavanja problema važno je da učenici stvore originalne i neobične proizvode, a da pri tome njihov stil učenja, vještine i zanimanje za rad budu uvaženi. Na taj se način razvija unutrašnja motivacija za pristupanje problemu na kreativan način. Jedinstvenost, fluentnost, prilagodljivost u razmišljanju, znatiželja, otvorenost

¹ <https://gifted.uconn.edu/schoolwide-enrichment-model/semexec/> preuzeto 19.08.2023.

ka novim iskustvima su glavne odrednice na koje se obraća pažnja pri poticanju kreativnog mišljenja i kreativnog rješavanja problema (George, 2005).

3. Empirijska analiza

3.1 Akcijsko istraživanje

Akcijsko istraživanje je vrsta istraživanja u kojemu svi sudionici sudjeluju u svim fazama istraživanja. To je ono što akcijsko istraživanje čini prepoznatljivim. Rade ga sami sudionici, a ne profesionalni istraživači koji istražuju sudionike, kao što je često slučaj u tradicionalnim oblicima istraživanja društvenih znanosti. Društveni znanstvenici obično stoje izvan situacije i pitaju se što sudionici rade i pokušavaju objasniti njihovo ponašanje. Akcijski istraživači su, međutim, istraživači iznutra. Odnosno, akcijski istraživači surađuju s drugim sudionicom istraživanja kako bi istražili željeno (McNiff i Whitehead, 2006)

Akcijsko istraživanje sastoji se od 3 faze: planiranja, akcije i prikupljanja podataka o rezultatima akcije (Bognar, 2006). Akcijski plan postavlja i odgovara na pitanje kako nešto možemo poboljšati (Whitehead, prema McNiff i Whitehead, 2006), te objašnjava važnost navedenog pitanja i odgovora na isto. Pitanje „Kako da poboljšam ono što radim?“ često proizlazi iz situacije u kojoj sebe doživljavamo kao kontradikciju, onda kada naša djela nisu u skladu s našim vrijednostima (Whitehead, prema McNiff i Whitehead, 2006). Pri sastavljanju akcijskog plana važno je pratiti korake, tj. istraživač se prvo mora pitati što uopće želi istraživati. Nakon što odredi predmet istraživanja, npr. poticanje boljih međuljudskih odnosa u kolektivu, formulira istraživačko pitanje. Zatim slijedi objašnjavanje zašto je istraživačko pitanje problem za njega - zašto se odlučio za navedeni predmet istraživanja, koje su njegove temeljne vrijednosti i ponaša li se u skladu s njima. Pri objašnjavanju problema istraživanja, odlično bi bilo, ne i nužno, navesti nekoliko primjera iz vlastitog života (npr. vrijednost: empatija, živim li u skladu s njom: ne, kako to uočavam: u kolektivu se jedni prema drugima ne ponašamo lijepo). Nakon što istraživač odredi problem istraživanja i temeljne vrijednosti, započinje s razmišljanjem o tomu što može uraditi za poboljšanje situacije. Pri ovom koraku istraživač mora biti svjestan da nikoga ne može prisiliti na određeno ponašanje, ali da različitim aktivnostima može potaknuti ostale sudionike istraživanja na razmišljanje. Nakon što istraživač smisli niz ideja za poboljšanje situacije, dolazi do biranja onih ideja koje mu se čine najbolje. Zatim odlučuje na koji će način procijeniti ostvarenost postavljenih ciljeva i kriterija (npr. vođenje dnevnika, fotografiranje, videozapisi itd.) i kako će procijeniti uspješnost vlastitog

utjecaja. Uspješnost utjecaja moguće je provjeriti zapisivanjem vlastitih vrijednosti, i preispitivanjem u kojim dijelovima istraživanja može provjeriti je li dosljedan (npr. vrijednost: poštenje, gdje mogu provjeriti: provjerila bih u povratnim informacijama). Također, uspješnost utjecaja je moguće provjeriti i kroz povratne informacije ostalih sudionika istraživanja.

Ostali sudionici istraživanja su i kritički prijatelji. Kritički prijatelji mogu biti kolege, studenti, roditelji ili bilo koja druga osoba koja će istraživača saslušati i uputiti kritičku sugestiju. Kritički prijatelji, kao i istraživačka skupina, proučavaju i metodološke postupke. Odnosno, jesu li ili nisu u potpunosti ispunjeni svi metodološki postupci. To znači da istraživač mora biti jasan s razlikama između podataka i dokaza, i između kriterija i standarda prosuđivanja. Nakon što je istraživačko pitanje određeno, naveden problem istraživanja i razmotreno što je moguće učiniti, određena metoda prikupljanja podataka, način evaluacije i procjene ostvarenosti zadanih ciljeva i kriterij, započinje akcijski dio istraživanja. Tijekom provedbe akcijskog dijela istraživanja moguće su promjene u planu istraživanja, ali to nije neobično jer je to učestala pojava. Razlozi promjene plana mogu biti razni kao npr. neslaganje oko svrhe istraživanja. Prilikom neočekivanih situacija koje zahtijevaju promjenu, istraživač treba ostati pribran i pokušati zajedno s ostalim sudionicima pronaći rješenje koje će svima odgovarati. Posljednji korak akcijskog istraživanja je prikupljanje podataka o rezultatima akcije. U ovom dijelu istraživanja istraživač ima tri ključna pitanja na koja mora odgovoriti: koji podaci su mu potrebni, gdje ih može pronaći te kako će ih prikazati. Zatim slijedi prikupljanje podataka. Prikupljanje podataka uključuje nekoliko procesa: znati gdje i kada tražiti za podatke, promatranje što se događa, snimanje, pohranjivanje i sortiranje podataka, i znati kako ih kasnije dohvatiti. Mnogi od ovih procesa se tijekom akcijskog istraživanja preklapaju, pa je najbolje služiti se raznim tehnikama poput zapisivanja dnevnika ili snimanja audiozapisa kako ne bi došlo do zaboravljanja i/ili gubitka podataka. Prilikom prikupljanja podataka, istraživač mora imati na umu da podatke prikuplja kako bi stvorio dokaze. Generiranje dokaza uključuje analizu podataka, a analiza je uvelike potpomognuta ako znamo što tražimo i gdje ćemo pronaći traženo. Što sustavnije spremamo svoje podatke, bit će nam lakše kada dođemo do odabira onih podataka koje želimo upotrijebiti kao dokaz (McNiff i Whitehead, 2006).

3.2 Kontekst akcijskog istraživanja

Akcijsko istraživanje „Poticanje kreativnosti kod učenika osnovnoškolske dobi“ provela sam u Osnovnoj školi „Franje Krežme“ u Osijeku koja broji oko 350 učenika. U navedenoj školi obavila sam stručno-pedagošku praksu, te povučena pozitivnim iskustvom odlučila sam upitati istu za provođenje akcijskog istraživanja. Prije početka akcijskog istraživanja razgovarala sam s pedagoginjom o temi diplomskog rada i samom istraživanju, te mi je ona na temelju teme preporučila 5. razred koji pohađa 19 učenika – 10 djevojčica i 9 dječaka. Nakon što se razrednica J. R. usuglasila, podijelila sam roditeljima i učenicima molbe za suglasnost za sudjelovanje u akcijskom istraživanju i privolu za obradu osobnih podataka. Osim roditelja i učenika, molbu za suglasnost za provođenje akcijskog istraživanja potpisala je i ravnateljica škole. Kada su sve suglasnosti i privole bile popunjene, obavila sam razgovor s razrednicom J. R. Razrednicu sam upitala što misli o nacrtu prve radionice i mogućoj reakciji učenika na istu, o njenom i učeničkom sudjelovanju u radionicama slične tematike, o njenom stajalištu o važnosti kreativnosti u odgojno-obrazovnom procesu, mogućim izazovima i savjetima. Razrednica J. R. radi već 30 godina u odgojno-obrazovnom sistemu te je posjetila brojne radionice koje su na različite načine poticale kreativnosti. Smatra kreativnost važnom sastavnicom nastave te je navela kako vjeronauk, njezin nastavni predmet, ima dovoljno prostora za uključivanje kreativnosti, što ona i radi, uvijek je i radila. Sudjelovanje učenika u radionicama iste ili slične tematike prokomentirala je na sljedeći način: *„Od prvog do četvrtog razreda jesu jer učiteljice provode puno kreativnih aktivnosti s njima. A od 5. razreda u pojedinim predmetima, odnosno koliko predmet dozvoljava.“* Na pitanja vezana uz provedbu akcijskog istraživanja i reakciju učenika, bila je mišljenja da će radionice proći sjajno jer su učenici osnovne škole „Franje Krežme“ odlični i suradljivi, te da će učenici na radionicama biti ozbiljni, odgovorni, ali i zaigrani. Smatrala je da će prva radionica proći sjajno jer su učenici izrazito dobri, a iz priprave joj se radionica činila sjajnom. Na pitanje o mogućim izazovima, odgovorila je: *„Mislim da će za učenike biti izazovna radost i radovanje sljedećim radionicama. Vidim da ste se Vi jako dobro pripremili i da su oni radosni, te jedva čekaju sljedeću radionicu.“* Pitala sam nastavnicu postoji li učenik ili učenica na kojeg trebam obratiti posebnu pažnju tijekom pedagoških radionica, a ona je rekla da prilikom objašnjavanja obratim pažnju na jednu učenicu jer joj je ponekad potrebno dodatno objašnjenje. Zadnje pitanje koje sam postavila nastavnici bilo je o postojanju savjeta za mene, a ona je odgovorila: *„Vi ste jedna mlada učiteljica. Za početak pohvaljujem Vaš trud oko radionica, vidim da ste se lijepo pripremili. Moj savjet Vama je da volite svoj posao i da radosno dolazite na radno mjestu.“*

Pripremajte se za sat i osvijestite si da ste Vi ovdje zbog djece. Djeca uvijek osjete kada ste prijateljski i dobro raspoloženi. Imajte puno strpljenja i ljubavi. Budite dosljedni, budite poštteni, a najvažnije od najvažnijeg je da imate ljubavi. Imati ljubavi je najbolja, najmudrija i najmodernija opcija. Sretno Vam sa svime!“.

Istraživanje sam provodila u 3 različite učionice – učionici za vjeronauk, učionici za hrvatski jezik i učionici za povijest. Većinski dio akcijskog istraživanja provela sam u vjeronaučnoj učionici. Učionica je manja od ostalih učionica u školi, ali je opremljenost jednaka drugima. Svaka učionica sadrži prijenosno ili stolno računalo, projektor i projekcijsko platno, a pojedine učionice i pametnu ploču. U učionici, u kojoj sam provela većinski dio istraživanja, klupe su podijeljene u dva reda te se između njih nalazi prostor za hodanje. Ispred, lijevo od nastavničinog stola, nalazi se križ i radio. Školu također krasi i knjižnica koja je opremljena raznovrsnom literaturom, te školska dvorana sa svom potrebnom opremom za obavljanje tjelesne i zdravstvene kulture.

3.3 Problem akcijskog istraživanja

Kreativnost je istovremeno jednostavna i kompleksna. Jednostavna jer iz ničega može nastati nešto, a kompleksna jer ne postoji, zasada, univerzalna definicija nje. Kroz čitav život susrećem se s mišljenjem, što sam i sama u osnovnoškolskoj dobi mislila, da kreativnost označava nadarenost u području likovno-vizualnog izražaja. Odnosno, kada je pojedinac sposoban naslikati ili izraditi nešto što će na druge ostaviti pozitivan utisak. Povedena tom mišlju, u inicijalnom upitniku postavila sam pitanje učenicima što za njih znači biti kreativan, a 50% odgovora glasilo je da biti kreativan znači biti sposoban izraditi nešto. Navedeni odgovor je zadovoljio moja očekivanja, te me ohrabrio za provedbu ovog akcijskog istraživanja. „Poticanje kreativnosti kod učenika osnovnoškolske dobi“ je tema mog akcijskog istraživanja, a odabrala sam ju zbog želje za osvještavanjem učenika o različitim načinima izražavanja kreativnog potencijala.

20. travnja 2023. provela sam inicijalni anketni upitnik s učenicima 5. razreda. Prije provedbe upitnika, predstavila sam sebe ukratko učenicima i objasnila sam im svoju ulogu. Nakon kratkog upoznavanja, uslijedile su upute za popunjavanje anketnog upitnika i popunjavanje istog. Inicijalni upitnik sastojao se od osam pitanja pomoću kojih sam uvidjela učenička stajališta općenito o kreativnosti i njima kao kreativnim pojedincima, u kojoj mjeri su zadovoljeni psihološki preduvjeti za oslobađanje kreativnog potencijale i značajke kreativnosti, zastupljenost kreativnosti u njihovoj nastavi, uspijevaju li se i u kojoj mjeri kreativno izraziti

na nastavi te na samom kraju upitnika koliko je razvijeno njihovo divergentno mišljenje. Na temelju provedenog anketnog upitnika vidljivo je da se većina učenika, prije provedbe pedagoških radionica, smatralo kreativnima (83%) i da je 50% učenika smatralo da biti kreativan znači raditi nešto praktično (izrađivanje i crtanje), a druga polovica razreda da biti kreativan znači imati bujnu maštu i ideje. Učenici su navodili brojne razloge zbog čega se smatraju kreativnima, a jedni od njih su: ljubav prema crtanju i izrađivanju, pronalaženje rješenja za probleme, smišljanje na koji se način mogu samostalno i u društvu zabaviti, maštovitost pri smišljanju priča, uloga i tema, originalnost, općenito smišljanje ideja, pjevanje, pisanje, modeliranje i kreiranje dizajna za patike. Učenici koji su naveli da se ne smatraju kreativnima, obrazložili su svoj odgovor na sljedeći način: nisuiskusni u crtanju, ne smišljaju kreativne stvari i sve što stvore je obično.

Akcijsko istraživanje provela sam u razdoblju od 20. travnja 2023. do 6. lipnja 2023. Provodila sam ga, većinskim dijelom, na satu razrednog odjeljenja te dvije radionice na satu vjeronauka. Kao moguće probleme, izdvojila sam manjak želje za sudjelovanjem u određenim aktivnostima ili radionicama (npr. ako učenik mora glumiti, iskazati svoje emocije), nesigurnost pri kreativnom izražavanju (npr. pisani radovi, crtanje, ples). Istraživanja pokazuju da učitelji znaju nesvjesno sputavati razvoj kreativnosti kod učenika tako što vrše nadzor i kontroliraju način kreativnog izražavanja kod učenika, omalovažavaju ideju učenika tako što je pohvale, ali kažu da je ideja nerealna (Bognar, 2010). Jedan od problema školstva je što su učenici količinski pretrpani sadržajem, a dijelom se ne znaju služiti tim informacijama. Nastavnicima je često važno da učenik zna gradivo, a zanemaruju važnost načina savladavanja istog. Potrebno je učenike poticati da kritički i kreativno pristupaju sadržaju kojeg uče jer će na taj način shvatiti važnost istog za život i buduće radnje. Za uspješno poticanje kreativnosti u školi važno je osigurati pozitivno razredno ozračje i učitelja koji je kreativan i potiče kreativno izražavanje. Ozračje u kojemu dijete odrasta znatno utječe na razvoj slike o sebi. U ovom akcijskom istraživanju usmjerit ću se i na razredno ozračje, kao važnog preduvjeta za razvoj kreativnosti. Naime, dijete polazeći u školu sebe započinje poimati akademski. Uloga učitelja kod učeničkog akademskog poimanja jest poticanje za daljnji rad, hvaljenje truda i ukazivanje na vrline. Na taj će način učenik razvijati pozitivnu sliku o sebi i biti uspješan (Marinac, 2021). Razredno ozračje čine i drugi učenici. Drugi učenici su bitan dio razvoja pozitivne slike o sebi jer oni zajedno s učiteljem stvaraju osjećaj sigurnosti kod pojedinca, a osjećaj sigurnosti je temeljni preduvjet za oslobađanje kreativnog potencijala. Osjećaj sigurnosti u razredu se najbolje razvija kvalitetnom komunikacijom, a kvalitetnu komunikaciju karakteriziraju „empatija, tolerancija, kooperativnost i uzajamna pomoć, odgovornost prema sebi i drugima, ustrajnost u obavljanju

zadataka, odgoda zadovoljstva, kontroliranje nasilnih poriva, iskazivanje osjećaja vrijednosti i jedinstvenosti svake osobe, pozitivna slika o sebi.“ (Zrilić, 2010, str. 235). Navedene odrednice čine ujedno i temeljne vrijednosti ovog akcijskog istraživanja.

Akcijsko istraživanje imalo je ukupno 4 cilja: poticanje osjećaja psihološke sigurnosti i slobode kod učenika, poticanje mogućnosti stvaranja ideja kod učenika, poticanje otvorenosti i hrabrosti za istraživanje kod učenika i poticanje „slušanje vlastitog unutrašnjeg glasa“ kod učenika. Ciljevi i kriteriji istraživanja su osmišljeni na temelju psiholoških preuvjeta za oslobađanje kreativnog potencijala (Rogers, 1954) i značajki kreativnosti (Treffinger i sur., 2002).

Kriteriji pomoću kojih sam na kraju procijenila ostvarenost ciljeva su:

1. Učenik se osjeća sigurno u vlastitom razredu.
2. Učenik se koristi simbolima prilikom predstavljanja.
3. Učenik stvara neobične ideje i proizvode.
4. Učenik brzo pronalazi rješenje za problemske zadatke.
5. Učenik odabire najbolje ideje nastale kao rezultat stvaralaštva.
6. Učenik se koristi imaginacijom i fantazijom pri rješavanju određenih aktivnosti.
7. Učenik je razigran i hrabar tijekom radionica.
8. Učenik ima viziju onoga što želi ostvariti.

Kako bih mogla procijeniti u kojoj su mjeri kriteriji ostvareni, a time i ciljevi, tijekom provođenja istraživanja prikupljala sam podatke na različite načine – sudjelujućim promatranjem, fotografiranjem, snimanjem video-zapisa, kroz vlastitu samorefleksiju vođenjem istraživačkog dnevnika te kroz suradnju s kritičkim prijateljicama, kolegicom Martinom Radošević i mentoricom doc. dr. sc. Sanjom Simel Pranjić. Akcijsko istraživanje zabilježeno je brojnim fotografijama i videozapisima od strane kritičke prijateljice Martine Radošević. Na sustavu za e-učenje *pedagogija.net* vodila sam istraživački dnevnik, a kritička prijateljica Martina Radošević i doc. dr. mr. sc. Sanja Simel Pranjić komentirale su redovito moje zapise, te upućivale sugestije. Na kraju svake pedagoške radionice provodila sam evaluaciju i refleksiju s učenicima jer sam na taj način dobivala jasan uvid u zadovoljstvo učenika provedenom pedagoškom radionicom te na čemu još trebam raditi. Provodila sam i intervjue s razrednicom J. R. (prije, tijekom i nakon provedenih radionica). U sklopu istraživanja provedena su dva anketna upitnika (inicijalni i finalni) koji su mi pomogli u procijeni ostvarenosti zadanih ciljeva i kriterija. Pregled provedenih radionica nalazi se u tablici 1. Tablica 1 prikazuje nazive radionica, aktivnosti unutar njih, datume održavanja i ciljeve.

Tablica 1 Plan radionica

PLAN AKTIVNOSTI			
RADIONICA	AKTIVNOSTI	TRAJANJE	CILJ RADIONICE
1. RADIONICA <i>Osjećam se sigurno</i> (20. travnja 2023.)	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Upoznajmo se pokretom</i> - <i>Kada se osjećam sigurno?</i> - <i>Napiši mi nešto lijepo...</i> 	30 minuta	Objašnjavanje važnosti osjećaja sigurnosti u okruženju. Osvijestiti utjecaj isticanja tuđih pozitivnih osobina.
2. RADIONICA <i>Sloboda uma</i> (25. travnja 2023.)	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Sloboda</i> - <i>Simboli</i> 	45 minuta	Objašnjavanje pojma slobode i prikazivanje situacija u kojima smo sve slobodni. Upotrebljavanje simbola pri predstavljanju samoga sebe.
3. RADIONICA <i>Stvaranje ideja</i> (4. svibnja 2023.)	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Misli</i> - <i>Moj superheroj</i> 	45 minuta	Poticanje suradnje između učenika. Opisivanje kreativnog proizvoda.
4. RADIONICA <i>Pogledajmo iz druge perspektive</i> (9. svibnja 2023.)	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Jedna riječ</i> - <i>Priča</i> 	45 minuta	Poticanje učenika na stvaranje neobičnih ideja i rješenja.
5. RADIONICA <i>Izvan okvira</i> (16. svibnja 2023.)	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Kada sam zadnji put?</i> - <i>Slika govori više od 1000 riječi</i> - <i>Naš put ka cilju</i> 	45 minuta	Poticanje stvaranja pozitivne slike o sebi kod učenika. Poticanje korištenja imaginacije.
6. RADIONICA <i>Znam što želim</i> (23. svibnja 2023.)	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Upornost</i> - <i>Moj kalendar</i> 	45 minuta	Poticanje suradnje. Motiviranje učenika da ostvare ciljeve.
7. RADIONICA <i>To sam ja</i> (6. lipnja 2023.)	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Jedna riječ</i> - <i>To sam ja</i> 	30 minuta	Poticanje pozitivne slike o sebi. Poticanje stvaranja vizije onoga što se želi ostvariti.

4. Tijek akcijskog istraživanja

4.1 Prva pedagoška radionica

Radionica *Osjećam se sigurno* trajala je ukupno 30 minuta i sastojala se od 3 aktivnosti – *Upoznajmo se pokretom, Kada se osjećam sigurno?* i *Napiši mi nešto lijepo....* Radionica je trajala 30 minuta zbog popunjavanja inicijalnog anketnog upitnika. Cilj prve pedagoške radionice bio je osvještavanje važnosti osjećaja sigurnosti u okruženju i osvještavanje utjecaja isticanja tuđih pozitivnih osobina na druge.

Prije početka pedagoške radionice pripremila sam potrebne materijale (bijeli A4 papiri, ljepljiva traka, samoljepljivi papirići), zapisala sam na ploču naziv radionice i porazgovarala s razrednicom o njenim očekivanjima. Razrednica je iznijela sljedeće mišljenje: „*Moje mišljenje je da će ova radionica proći sjajno jer su učenici u našoj školi odlični i suradljivi. Na radionici će učenici biti odgovorni, ozbiljni, ujedno i zaigrani. Oni će Vam zasigurno pomoći da ova radionica prođe sjajno.*“

Započela sam radionicu upoznavanjem kroz pokret. Aktivnost je trajala ukupno 10 minuta. Uz pomoć učenika i nastavnice, pomjerila sam klupe zbog lakšeg izvođenja aktivnosti. Zatim sam se predstavila učenicima kroz pokret, a nakon toga su učenici započeli s predstavljanjem. Pri predstavljanju su učenici istovremeno izvodili pokrete i izgovarali svoje ime. Primijetila sam da je većina učenika bila vrlo opuštena i brzo su smislili pokret (npr. pokreti rukama, zamahivanje kosom, poznata poza rukama Usaina Bolta). Dva učenika su bila suzdržanija tijekom izvođenja aktivnosti, pa su napravila jedan korak naprijed i nazad. Aktivnost je prošla u ugodnoj atmosferi i učenici su se zabavili. Svidjelo mi se što se na kraju i razrednica uključila u nju. Cilj aktivnosti bio je međusobno upoznavanje i stvaranje opuštenijeg razrednog ozračja.

Slika 1 *Upoznajmo se kroz pokret*

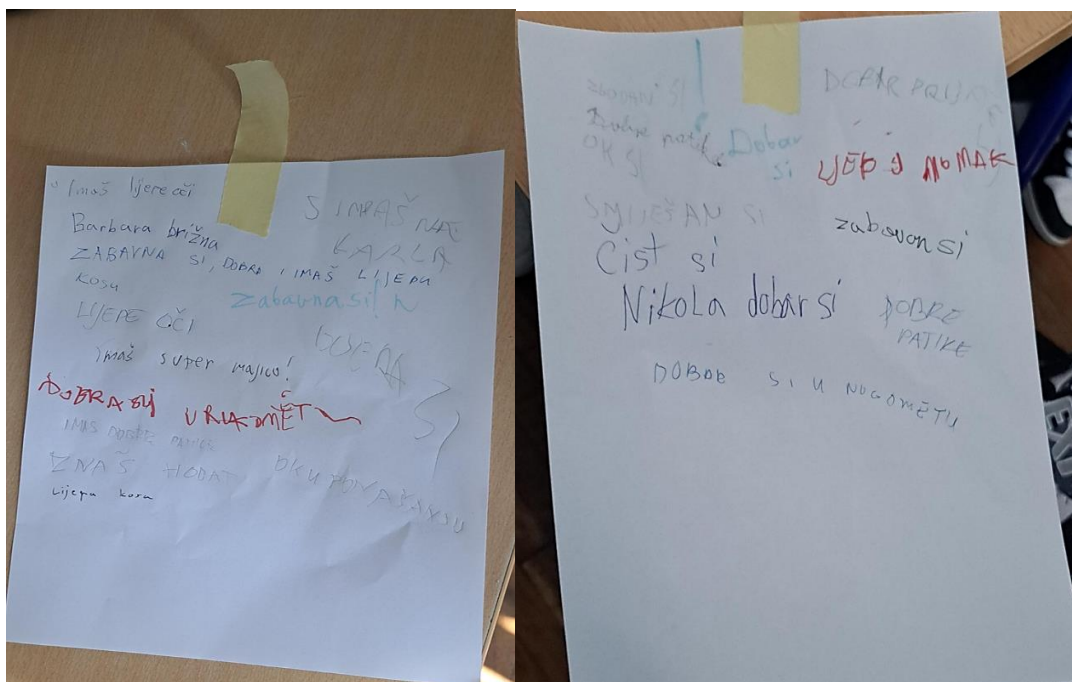
Slika 2 *Upoznajmo se kroz pokret*

Druga aktivnost *Kada se osjećam sigurno?* trajala je ukupno 5 minuta. Provela sam ju s ciljem uviđanja inicijalnog stanja osjećaja sigurnosti u razredu. Zamolila sam učenike da ostanu u krugu, te sam im objasnila pravila aktivnosti. Njihov zadatak bio je da naprave korak naprijed ako se slažu s pročitanim izjavom, a da ostanu u mjestu ako se ne slažu. Zamolila sam ih da pažljivo slušaju izjave koje će pročitati. Prva izjava bila je „*Osjećam se sigurno kada nema smijanja jednih drugima.*“ i primijetila sam da me neki učenici nisu dobro razumjeli, pa sam preformulirala rečenicu u „*Osjećam se sigurno kada se ne smijemo jedni drugima.*“ i tada su svi učenici napravili korak naprijed. Nakon toga uslijedila je druga izjava „*Osjećam se sigurno kada mogu otvoreno reći svoje mišljenje.*“ Ponovno su svi učenici napravili korak naprijed i vratili se u početni položaj. Sljedeća izjava bila je „*Osjećam se sigurno kada me drugi ohrabruju i potiču.*“ Ovaj put nisu iskoračili svi učenici – 13 učenika je iskoračilo, a 3 su ostala u početnom položaju. Nastavila sam s čitanjem izjava. Sljedeća izjava bila je „*Osjećam se*

sigurno kada me drugi prihvaćaju. “ Svi učenici su napravili korak naprijed. Kada sam pročitala zadnju izjavu „*Osjećam se sigurno kada mi drugi pružaju pomoć*“ iskoračilo je ukupno 11 učenika, a 5 ih je ostalo u istom položaju. Na kraju aktivnosti, objasnila sam i prokomentirala s učenicima važnost međusobne brige, poštovanja i stvaranja ugodne i sigurne sredine za sve. Objasnila sam im kako temelje sigurnosti kod pojedinca prvo gradi obitelj, a nakon nje najveći utjecaj na osjećaj sigurnosti imaju vršnjaci. Vršnjaci mogu utjecati na pojedinčevo ponašanje i razvoj u obliku potkrepljenja i kazne. Kada vršnjaci hvale jedni druge, ističu pozitivne osobine koje su zamijetili dolazi do pozitivnog utjecaja na pojedinčevo ponašanje i razvoj (Vasta i sur., 2005). Učenici koji ne osjećaju emocionalnu i tjelesnu sigurnost u školi skloniji su nasilnijem ponašanju (Ercegovac i sur., 2018). Stoga je, kako bi se svaki učenik osjećao sigurno, potrebno poticati razvoj pozitivnog razrednog ozračja u kojem će se svaki učenik osjećati poštovano i prihvaćeno (Anđić i Vidulić Orbanić, prema Ercegovac i sur., 2018) Prvi cilj ove pedagoške radionice bio je osvještavanje važnosti osjećaja sigurnosti, koji je uspješno ostvaren.

Treća aktivnost *Napiši mi nešto lijepo* trajala je 15 minuta. Uz pomoć razrednice zalijepila sam učenicima na leđa A4 papire. Zadatak učenika bio je da svakoj osobi u razredu napišu nešto lijepo na leđa. Zbog boljeg ugođaja u razredu pustila sam glazbu za poticanje pozitivnog ozračja i osjećaja sreće. Učenici su se odmah u početku aktivnosti podijelili u dvije grupe – dječaci i djevojčice. Pratila sam kako se aktivnost odvija i hoće li doći do kontakta između dječaka i djevojčica. Učenici su se vješto izbjegavali, tj. dječaci su surađivali s dječacima, a djevojčice s djevojčicama. Reagirala sam nakon određenog vremena i ponovila kako svaka osoba u razredu mora imati broj pozitivnih osobina jednak broju učenika u razredu. Učenicima nisam izravno rekla da započnu surađivati sa suprotnim spolom, ali sam tražila učenike koji su u tom trenutku bili slobodni, tj. nisu zapisivali pozitivne osobine drugima na leđa, i motivirala ih da nastave sa pisanjem. Na kraju su djevojčice zapisivale dječacima pozitivne osobine na leđa i obrnuto. Učenici su nakon 12 minuta skinuli papire s leđa i pročitali što su im njihovi prijatelji iz razreda napisali. Par učenika je komentare pročitalo i naglas. Učenike sam pitala kako im se svidjela aktivnost i kako im se svidjelo što su pročitali. Učenici su odgovorili da im je aktivnost bila zanimljiva i da su se lijepo osjećali čitajući o svojim pozitivnim osobinama. Koliko snažan utjecaj drugi imaju na razvoj pojedinčeve slike o samome sebi pobliže je objasnila Marinac (2021), koja navodi kako pojedinac započinje razvijati sliku o sebi još u najranijoj dobi. Škola i školsko okruženje imaju izrazito jak utjecaj na razvoj pojedinčeve slike o samome sebi i njegovom samopoštovanju. Pojedinac sliku o samome sebi najviše formira na temelju odnosa s drugim ljudima, a u školi bi to bili odnosi s vršnjacima i odnos učenik-učitelj. Istraživanja pokazuju da učenici u dobi od šeste do jedanaeste godine

najviše ističu vanjski izgled, socijalne i intelektualne kompetentnosti. U navedenoj dobi učenici poimaju sebe tako što se uspoređuju s drugim vršnjacima i provođenjem samoevaluacije. Uspoređujući se s drugima, učenici uviđaju po čemu se razlikuju od svojih vršnjaka, te uočene razlike postaju srž njihovog samopoimanja (Lacković Grgin, 1994). Istinitost ovog istraživanja potvrđuju i odgovori učenika iz aktivnosti *Napiši mi nešto lijepo*. Prilikom slušanja učeničkih odgovora, primijetila sam da su učenici uglavnom isticali pozitivne osobine poput humorističan/na, lijep/a, pametan/na, lijepa kosa i odjevne komade poput hlača, patika i torbi. Na osnovu učeničkih reakcija, zaključujem da je aktivnost prošla uspješno, te da su se zabavili. Ovom aktivnošću ostvarila sam drugi cilj radionice, a to je osvještavanje utjecaja isticanja pozitivnih osobina na druge. Voljela bih da sam imala više vremena za ovu aktivnost jer je učenicima bilo otežano pisati po tuđim leđima.

Slika 3 *Napiši mi nešto lijepo*

Zbog nedostatka vremena, improvizirala sam s refleksijom i evaluacijom. Odnosno, evaluaciju je činila aktivnost u kojoj su učenici morali zalijepiti samoljepljivi papirić u kružnicu s koncentričnim krugovima. Kružnica se sastojala od tri kruga – najmanji krug (centar) označava najveće zadovoljstvo radionicom, krug srednje veličine označava osrednje zadovoljstvo, a najveći krug (najudaljeniji od centra) najmanje zadovoljstvo. Rekla sam učenicima da stanu u red i da prije nego što zalijepu samoljepljivi papirić na ploču kažu ukratko mišljenje o radionici

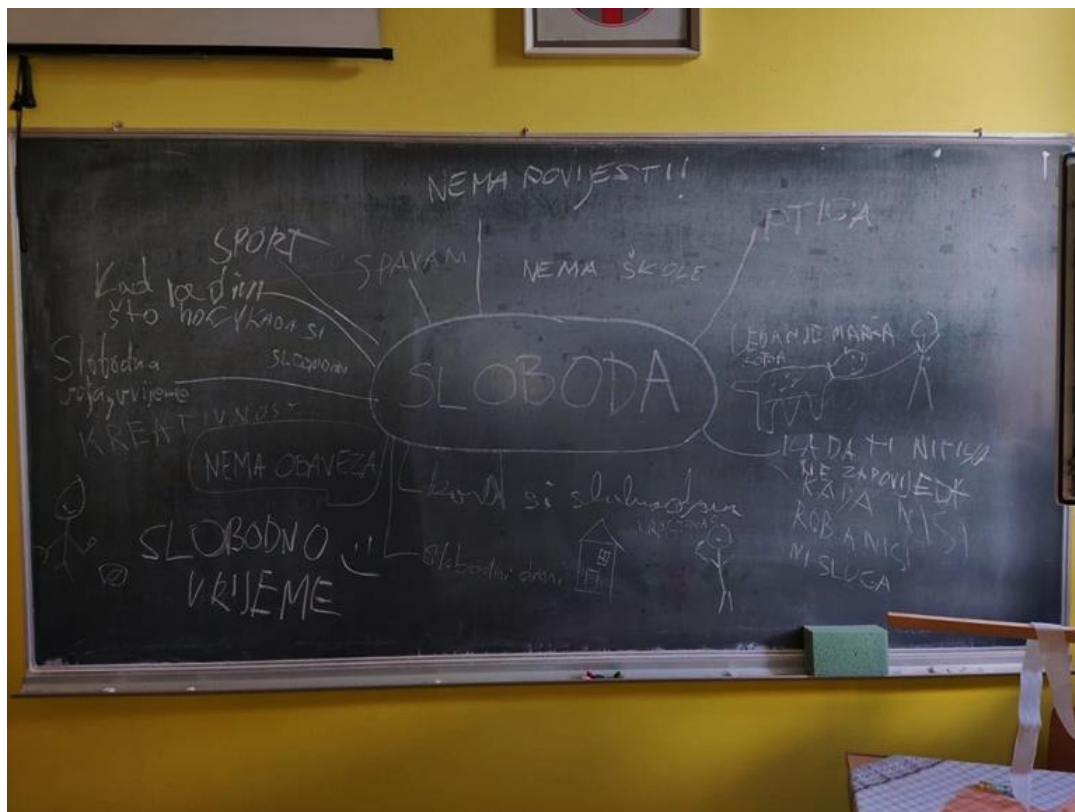
i aktivnostima. Većina učenika izabralo je zadnju aktivnost kao najbolju jer im je bilo lijepo čitati o sebi. Također, rekli su da im se sviđjelo što su se kretali kroz razred.

Zadovoljna sam provedenom radionicom i smatram da je ostvaren dio prvog cilja akcijskog istraživanja, odnosno potaknut je osjećaj psihološke sigurnosti u razredu. Što potvrđuju i informacije učenika. Dvije stvari bih promijenila u ovoj radionici - ponijela bih svoj laptop i puštala glazbu preko njega. Na taj način ne bih morala prekidati glazbu zbog fotografiranja. Druga stvar koju bih promijenila je provedba refleksije i evaluacije. Voljela bih da mi je prvotna ideja za refleksiju i evaluaciju bila da učenici na samoljepljive papiriće napišu što im se najviše, a što najmanje sviđjelo. Kričička prijateljica doc. dr. sc. Sanja Simel Pranjić prokomentirala je moj osvrt na refleksiju na sljedeći način: „*Vezano uz refleksiju i evaluaciju te manjak vremena, važno je da ste se snašli. Ne mora nužno značiti da im se nije sviđjela aktivnost u kojoj su se koracima izjašnjavali kada se osjećaju sigurno, moguće je da su im se ostale aktivnosti jednostavno više sviđjele. A činjenica da im se jako sviđjelo kretanje po učionici može Vam dati smjernice i ideje za daljnje aktivnosti.*“. Njezin komentar mi je osvijestio još više koliko su promjene tijekom akcijskog istraživanja sasvim normalna pojava, štoviše poželjna.

4.2 Druga pedagoška radionica

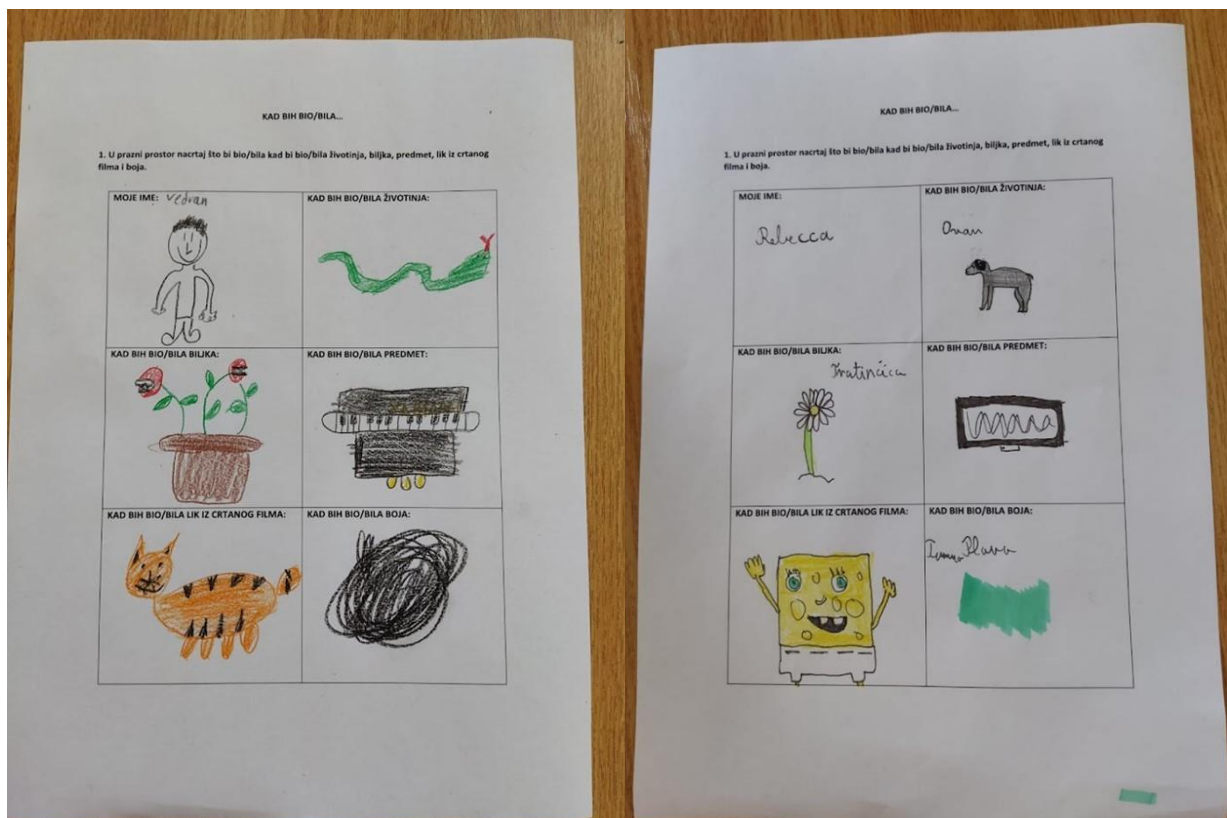
Druga pedagoška radionica *Sloboda uma* trajala je ukupno 45 minuta i sastojala se od dvije aktivnosti – *Sloboda* i *Simboli*. Ciljevi pedagoške radionice bili su: objašnjavanje pojma slobode, prikazivanje situacija u kojima smo sve slobodni i upotrebljavanje simbola prilikom predstavljanja. Prije početka radionice, pripremila sam potrebne materijale (kreda, drvene bojice, radne i evaluacijske listiće). Planirala sam spojiti stolove, ali poslušala sam prijedlog razrednice i ostavila ih u prvobitnom položaju. Učenicima sam predstavila kritičku prijateljicu Martinu Radošević i objasnila im zašto će ona biti prisutna na radionicama. Kratko sam porazgovarala s njima i pitala ih o njihovom danu. Učenici su odgovorili da su već malo umorni jer im je ovo 6. sat.

Započela sam radionicu s aktivnosti *Sloboda*. Aktivnost je trajala ukupno 10 minuta. Na sredinu ploče zapisala sam riječ sloboda i zaokružila je. Zadatak učenika bio je izlazak pred ploču i zapisivanje asocijacija na riječ sloboda. Učenici su imali ukupno dvije minute za razmišljanje, a zatim su počeli, prema mjestu sjedenja, izlaziti pred ploču i zapisivati asocijacije. Jedan učenik je došao do ploče i zaboravio svoj odgovor. Pitao me, može li se vratiti na svoje mjesto i razmisliti o njemu. Odgovorila sam mu da se slobodno vrati i razmisli te da će on na kraju napisati svoj odgovor. Svidjele su mi se asocijacije koje su učenici pisali, a posebno bih izdvojila učenika koji je nacrtao što je za njega sloboda - šetnja psa. Svidjelo mi se što je par učenika i učenica izrazilo želju da napišu još asocijacija na ploču. Zajedno s učenicima prokomentirala sam njihove odgovore, te sam ih upitala u kojim situacijama oni osjećaju slobodu, a u kojim situacijama manje. Učenici su odgovorili da slobodu osjećaju u izboru odjeće, biranja igrice, prijatelja, a manjak slobode u određivanju vremena kada će ići spavati i koliko će vremena provesti na računalu. Prema mom mišljenju i reakciji učenika, aktivnost je prošla uspješno jer su učenici različito percipirali slobodu. Pojedini učenici su nacrtali što je za njih sloboda (kuća, čovjek koji šeta psa, igranje s loptom), a većina se služila riječima (ptica, slobodna volja, spavam). Kada se učeniku dozvoli potpuna sloboda simboličkog izražavanja, kada on ima potpuno slobodu misli i osjećaja, tada se ujedno i potiče razvoj kreativnosti. Učenik će se osjećati dovoljno ugodno da razigrano i spontano „žonglira“ percepcijama, pojmovima i značenjima (Rogers, 1954). Rekla bih da je u ovoj aktivnosti prvi cilj ostvaren, učenicima je objašnjen pojam slobode, te sam čula i njihova mišljenja o slobodi.

Slika 4 Sloboda

Nakon prve aktivnosti uslijedila je aktivnost *Simboli* u kojoj su učenici morali nacrtati što bi bili kad bi bili životinja, biljka, predmet, lik iz crtanog filma i boja. Aktivnost je trajala ukupno 25 minuta. Učenike sam podijelila u 4 grupe i dodijelila im radne listiće i bojice. Učenici su bili podijeljeni u grupe zbog pribora za korištenje. Naglasila sam učenicima da je važno da njihov odabir bude povezan s njihovom osobnosti i da će nakon crtanja svi predstaviti svoje crteže. Prije nego što su učenici započeli s predstavljanjem, predstavila sam sebe putem crteža. Odabrala sam pticu, cvijet (narcise), plišanog medvjedića, Heidi i plavu boju. Objasnila sam učenicima povezanost mojih crteža i osobnosti, a povezanost je što volim slobodu i mir (ptica, tj. bijela golubica - sloboda i mir, narcisa - nada, plišani medvjedić - sačuvati dijete u sebi, Heidi - jednostavnost i plava boja - sloboda i mir). Učenici su najviše razmišljali koja bi biljka bili. Primijetila sam da ih je nekoliko odabralo istog lika iz crtanog filma. Odabrani lik bio je Garfield. Razlog zašto su odabirali Garfielda bio je jer vole jesti i uživati.

Slika 5 Sloboda

Primijetila sam da su 2 učenika crtala školske predmete u kategoriji što bih bio kad bih bio predmet. Jedan učenik je rekao da bi bio tjelesna i zdravstvena kultura jer voli sport. Jedna učenica nacrtala je lava i navela da je zajednička karakteristika, odnosno osobina lava i nje što su oboje samopouzdana. Tijekom aktivnosti par učenika me je pozvalo za pomoć. Pitanja su bila sljedeća: „Je li koralj biljka?“, „Kako se zove biljka koja jede kukce?, Smijem li izmisliti ime jer imam super ideju?“ (dozvolila sam), „Smijem li koristiti flomastere umjesto bojica?“. Primijetila sam da su učenici bili sretni što su predstavili sebe pomoću simbola te da vole pričati o sebi. Mislim da je aktivnost prošla uspješno i da je cilj ostvaren. Učenici su se slobodno koristili simbolima pri predstavljanju samih sebe te su bili vrlo opušteni pri izlaganju i povezivanju simbola i njihove osobnosti, čime je ujedno ostvaren i treći cilj ove pedagoške radionice. Igranje simbolima ima izrazit utjecaj na razvoj kreativnog potencijala jer pobuđuje maštu, afektivne, socijalne i kognitivne procese. Istraživanja pokazuju da postoji preklapanje za tri kognitivna procesa važna u kreativnosti: divergentno mišljenje, transformaciju i uvid. Divergentno mišljenje je ključni kognitivni proces jedinstven za kreativnost. U igri pretvaranja djeca vježbaju divergentno mišljenje. Divergentno razmišljanje pojavljuje se u igri na mnogo načina. Ne samo da se pojavljuje u igri i kreativnoj produkciji, već se igrom olakšava razvoj

sposobnosti divergentnog mišljenja. Sposobnost transformacije i izmjene ideje i slika važni su u kreativnosti i javljaju se u igri. U igri, korištenje simbola i fantazije uključuje stalno kombiniranje slika i manipulaciju idejama. Kognitivna fleksibilnost je sastavni dio fantazije i uvjeravanja, a zadaci poput „kao da?“ zahtijevaju određenu kognitivnu fleksibilnost. Uvid je važan u kreativnom razmišljanju, a istraživanja pokazuju da igra olakšava uvid u zadatke rješavanja problema (Vandenberg, 1980). Vandenberg (1980) je izjavio da se i u igri i u stvaralaštvu stvara novo od uobičajenog i zanemaruje poznato. Isto vrijedi i za ideje, slike ili fantaziju opterećene afektima. Afektivni sadržaj može biti simboliziran. Primjeri u dječjoj igri bili bi čudovišta, vampiri, vještice, rođendanska torta i ratne igre. Fein (Russ, 2014) je igru promatrao kao simboličko ponašanje organizirano oko emocionalnih i motivacijskih pitanja. Simboli predstavljaju afektivne odnose kao što su strah od, ljubav prema ili ljutnja prema. Sustav afektivnih simbola predstavlja stvarno ili izmišljeno iskustvo, a simbolima se može manipulirati u igri pretvaranja. Ova manipulacija i rekombinacija simbola afekta važna je u umjetnosti i također može utjecati na divergentno razmišljanje i sposobnosti transformacije.

Slika 6 Evaluacija

Smatram da je radionica prošla uspješno jer sam kroz aktivnosti ostvarila željene ciljeve. Ostvaren je u potpunosti prvi cilj akcijskog istraživanja - poticanje psihološke sigurnosti i slobode kod učenika. Prvi dio cilja akcijskog istraživanja ostvarila sam na prvoj pedagoškoj radionici, a drugi dio cilja na ovoj. Također, na temelju drugog kriterija za provjeru uspješnosti provedene radionice, zaključujem isto. Učenici su se rado javljali za izlaganje, te su imali razne asocijacije na slobodu i koristili su se simbolima pri predstavljanju. Kričička prijateljica Martina Radošević sugerirala mi je da bi umjesto biljke za učenike lakše bilo odrediti koja bi hrana bili. Slažem se s kričičkom prijateljicom da bi to najvjerojatnije bilo lakše za učenike, ali smatram da je ovo bilo izazovnije. Također, evaluacijski listići pokazuju da su učenici bili zadovoljni

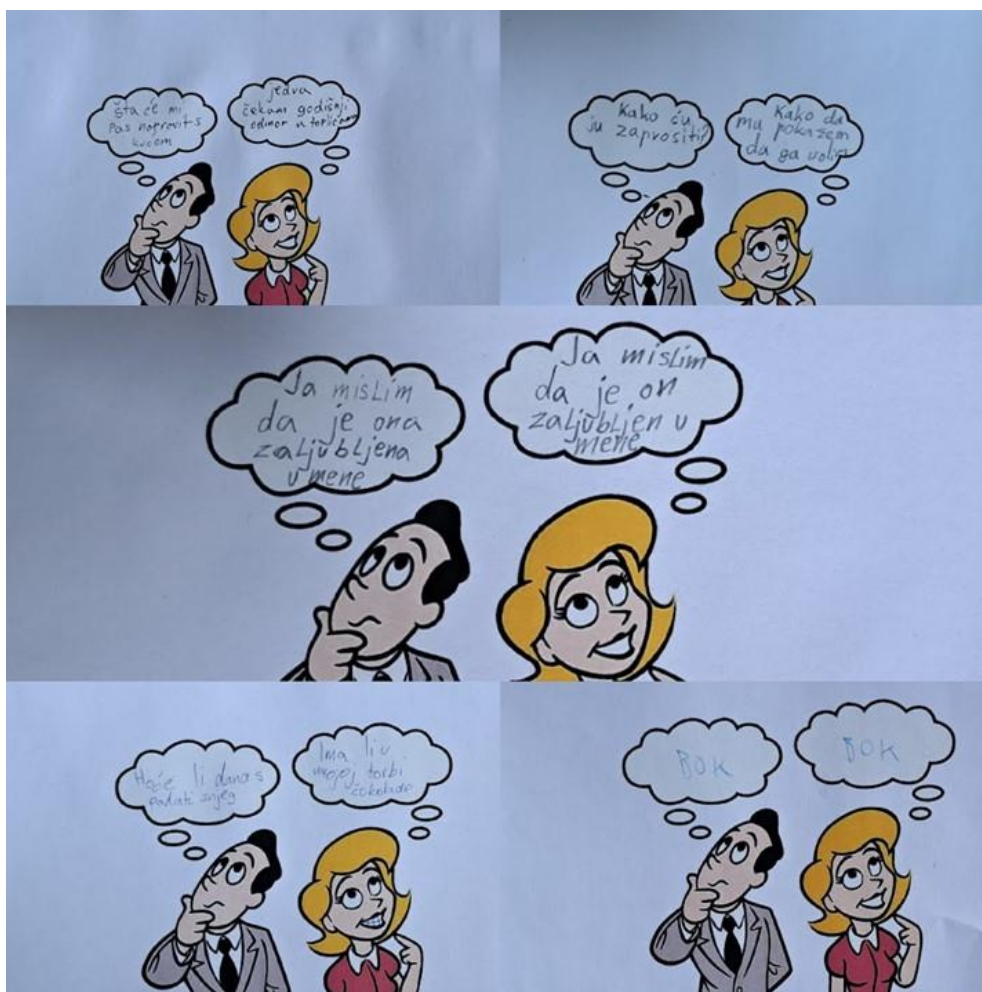
radionicom. Voljela bih da sam bila u učionici u kojoj sam provela prvu radionicu jer je ova izrazito mala te sam morala refleksiju prilagoditi prostoru.

4.3 Treća pedagoška radionica

Treća pedagoška radionica *Stvaranje ideja* trajala je 45 minuta i sastojala se od dvije aktivnosti – *Misli* i *Moj superheroj*. Ciljevi radionice bili su poticanje razvoja kreativnih ideja i kreativnih produkata, te poticanje suradnje među učenicima. Na trećoj radionici prisustvovala je pedagoginja Z. P.

Došla sam u učionicu desetak minuta prije početka sata zbog pripreme materijala za navedene aktivnosti. Par učenika došlo je ranije u učionicu, te su me upitali što ćemo danas raditi, jesam se naspavala i hoću li biti s njima na oba sata. Jedna učenica mi je prišla i obavijestila me da joj je danas rođendan. Čestitala sam joj rođendan i nakon toga sam ju upitala voli li kad joj učenici pjevaju pjesmicu za rođendan. Pitanje sam postavila povučena prethodnim iskustvom kada je djevojčica iz četvrtog razreda izrazila želju da joj se ne pjeva pjesmica „Sretan rođendan“ jer joj to stvara nelagodu. Na početku sata, pozdravila sam učenike još jednom i pitala ih kako su. Rekla sam im kako prethodno navedena učenica ima rođendan i da ćemo radionicu započeti s pjevanjem rođendanske pjesmice. Zajedno s učenicima sam pjevala rođendansku pjesmicu, a nakon toga, rekla sam učenicima da je naziv radionice *Stvaranje ideja*.

Prva aktivnost *Misli* je aktivnost u kojoj su učenici dobili radne listiće na kojima se nalaze muškarac i žena s oblačićima. Njihov zadatak bio je da u oblačiće napišu što misli muškarac, a što žena. Učenicima sam dala 5 minuta za stvaranje ideja te sam ih za to vrijeme obilazila. Primijetila sam da su neki učenici prvo samo gledali u papir i nisu imali ideju što bi napisali, a neki su bili brži u stvaranju ideja. Planirala sam da samo par učenika (najviše 5) pročita svoje odgovore, ali me iznenadilo što se zapravo na kraju javilo desetak učenika. Dozvolila sam svima da pročitaju odgovore jer mi je bilo žao da nekome uskratim želju za sudjelovanjem. Pozivajući se na reakcije učenika, rekla bih da je aktivnost prošla uspješno, te da su učenici prikazali svoje kreativne ideje.

Slika 7 Misli

Izdvajam nekoliko odgovora učenika: „Nisam oprao posuđe.“ i „Šta da mu još dam da radi?“; „Šta će mi pas napraviti s kućom?“ i „Jedva čekam godišnji odmor u toplicama.“; „Bok!“ i „Bok“; „Ja mislim da je ona zaljubljena u mene.“ i „Ja mislim da je on zaljubljen u mene“, „Tko je ova?“ i „Tko je ovaj lik?“ i „Šta ću danas raditi?“ i „Šta ću danas kuhati?“.

Druga aktivnost *Moj superheroj* je aktivnost u kojoj su učenici u skupinama kreirali vlastitog superheroja. Podijelila sam učenike u 4 skupine – tri skupine po 4 i jedna skupina od 3 učenika. Učenicima sam prema redoslijedu sjedenja govorila brojeve (prvi učenik broj jedan, drugi učenik broj dva, treći učenik broj tri, četvrti učenik broj četiri, peti učenik broj jedan...). Učenici su mi pomogli pri spajanju stolova i organiziranju prostora. Kada su se učenici smjestili, postavila sam im pitanje o superheroju. Odnosno, upitala sam ih koji je njihov omiljeni superheroj. Uglavnom su se javljali dječaci i spominjali meni nepoznatog superheroja. Primijetila sam da im se taj superheroj sviđa jer ima sve moći koje jedan heroj može imati. Podijelila sam učenicima kolaž papire, škare, ljepila za papir, bojice, markere i ukrasne

materijale. Učenicima sam naglasila da imaju slobodu u tome kako će kreirati svoje superheroje, te da osmisle njihova imena i moći. Također, rekla sam im da si podjele uloge u skupini – netko crta, netko izrezuje, netko ukrašava, netko osmišljava ime i moći. Primijetila sam da su se učenici u početku raspravljali hoće li im superheroj biti muško ili žensko i koje boje će biti. Sve skupine su se relativno brzo dogovorile što će napraviti osim četvrte skupine. U četvrtoj skupini bila su dva dječaka i dvije djevojčice – dječaci su htjeli izraditi već njima poznatog superheroja, a djevojčice su htjele slijediti upute. Rekla sam im da je cilj aktivnosti osmišljavanje novog superheroja, ali da ako žele mogu osmisliti izgled novog superheroja, a preuzeti moći njima poznatog superheroja. Učenici su se složili s prijedlogom, a ja sam se osjećala sretno jer su obje strane na kraju bile zadovoljne. Kričička prijateljica Martina prokomentirala je rad u skupinama na sljedeći način:

„Odličan prijedlog ste ponudili četvrtoj skupini u aktivnosti Moj superheroj jer su na kraju obje strane bile zadovoljne. Bravo! Sviđa mi se način na koji ste stvorili skupine jer se nitko nije mogao osjećati odbačeno niti su učenici radili samo s onima s kojima se jako vole družiti. Također, svaki član skupine imao je određenu ulogu i mislim da je to vrlo dobro kako bi svaki učenik jednako sudjelovao i imao osjećaj odgovornosti prema ostalim članovima.“

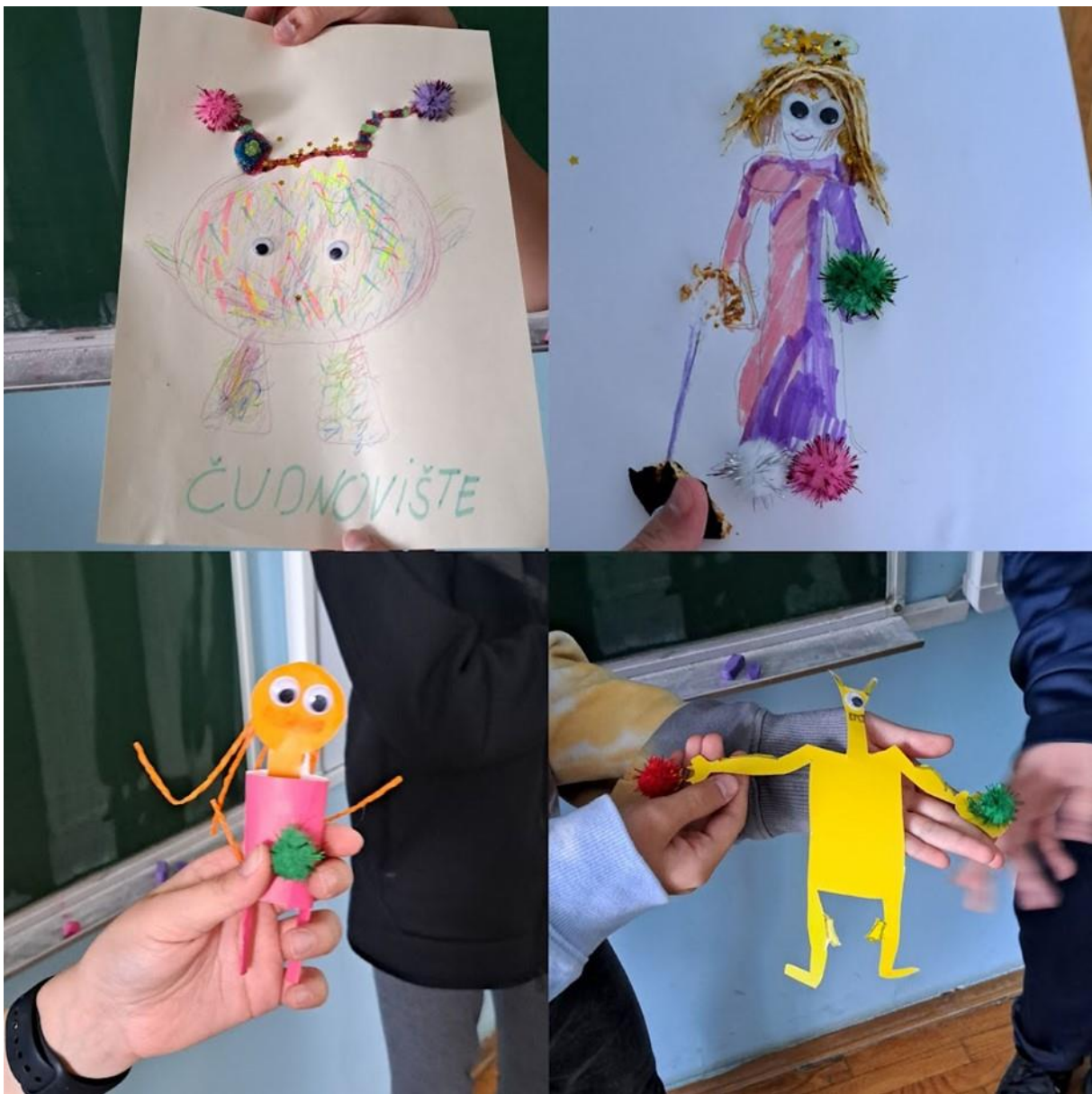
Riječi kričičke prijateljice Martine potvrđuje i Klippert (2001) koji navodi kako ravnopravna raspodjela uloga u skupinama pridonosi osjećaju odgovornosti i vrijednosti. Treća skupina me upitala o pravljenju 3D figurice. Odnosno, smiju li to napraviti i ja sam im rekla da smiju izraditi sve što zamisle. Učenicima sam tijekom aktivnosti par puta napomenula koliko imaju još vremena. Primijetila sam da su najbolje surađivali učenici u drugoj skupini koju su činila 3 učenika – jedna djevojčica je crtala, druga je kasnije uređivala, a dječak im je davao ideje kako što da urade. Pitala sam ga želi li on uređivati, a on mi je rekao da nije baš najspretniji i da više voli davati upute. U prvoj skupini su bile tri djevojčice i jedan dječak. Glavnu ulogu imala je jedna djevojčica. Odnosno, ona je htjela i crtati i lijepiti i osmišljavati ime. Rekla sam joj da je lijepo od nje što se trudi i što želi puno toga odraditi, ali da je ovo ipak zadatak za rad u skupini i da ostali članovi skupine trebaju sudjelovati. Primijetila sam tijekom aktivnosti da je poslušala moj savjet jer su se učenici izmjenjivali oko uređivanja.

Slika 8 *Izrada superheroja*

Mislila sam da će učenici superheroje izraditi tako što će izrezivati različite oblike i spajati ih, ali su me oni iznenadili. Prva i druga skupina izradile su superheroja tako što su ga nacrtale na papiru i ukasile, treća skupina napravila je 3D figuricu, a četvrta skupina ga je izrezala i ukasila. Rekla sam učenicima da smiju prezentirati s mjesta sjedenja, ali su oni izrazili želju da izlažu pred pločom jer smatraju da su to zaslužili. Naravno, mene je to oduševilo jer sam mislila da im je ugodnije prezentirati s mjesta. Također, njihova reakcija na izlaganje pred pločom mi je potvrdila još jednom ostvarenost prvog cilja akcijskog istraživanja – potaknut je osjećaj psihološke sigurnosti i slobode kod učenika. Učenici su se osjećali dovoljno ugodno i sigurno u razredu te je to rezultiralo divnim kreativnim produktima i izlaganjem pred pločom. Svi članovi skupine su izlazili pred ploču, a pojedini članovi su pričali o superheroju.

Učenica iz prve skupine izrazila je želju da ne izlazi pred ploču i izlaže, a ja sam joj na to odgovorila da ona ne mora izlagati jer se za to već javio njen prijatelj iz skupine. Ona je na to rekla u redu. Pitala sam ju želi li onda izaći pred ploču, ona je rekla ne i ja sam njenu želju uvažila. Nisam htjela stvarati pritisak na nju jer sam i na prethodnim radionicama primijetila da je povučenija, ali vrlo empatična. Mislim da sam postupila ispravno jer ako učeniku pristupimo na empatičan način, uvažavamo njegove potrebe, stavimo se u njegove cipele, te mu ukažemo da ga uvažavamo, stvaramo osjećaj sigurnosti kod njega, te stvaramo priliku da se učenik dovoljno opusti kako bi prikazao pravoga sebe (Rogers, 1954).

Slika 9 *Superheroji*

Učenici su izradili 4 različita superheroja. Prvi superheroj Čudnovište je lik koji je jako čupav i mekan. Njegova moć je što dijeli ljudima sreću, toplinu i zagrljaje. Drugi superheroj je Isus. Isus voli jako jesti Jaffa kekse, ima ljubimca Jaffu i njegova moć je nevidljivost i jako dobar sluh. Treći superheroj je Milica the ker. Njena moć je što se može pretvoriti u čovjeka, ima jak udarac i kada laje otpuše sve. Posljednji superheroj je Carl koji ima sve moći i može kontrolirati vrijeme. Smatram da je ovom aktivnošću ostvaren cilj pedagoške radionice jer su učenici uspjeli u kratkom vremenu objasniti svoju kreativnu zamisao i prezentirati ju, a pritom pokazati svoju originalnost, fleksibilnost i prilagodljivost.

Na kraju sam učenike zamolila da ostanu sjediti na svojim mjestima, te da mi kažu koje je njihovo mišljenje o radionici i koja im se aktivnost više svidjela. Učenici su rekli da im se više svidjela druga aktivnost jer su radili skupinama, međusobno surađivali i družili se. Na evaluacijski listićima obojani su većinom odgovori sunčano (Oduševljene. Toliko toga sam naučio/la.) i pretežno sunčano (ugodan osjećaj, lijepo i zanimljivo). Dva učenika su zaokružila oblačno (Nešto mi se sviđa, a nešto ne).

Zadovoljna sam kako je prošla ova radionica te mi se svidjela učionica u kojoj sam bila jer je vrlo prostrana. Učenicima sam objasnila da ću ovaj put ulogu fotografa i snimatelja imati ja, te sam im opet naglasila da videe neće nitko vidjeti osim moje mentorice i njima već sad poznate Martine. Primijetila sam da su odmah postali opušteniji. Vezano za fotografiranje i snimanje, bilo mi je malo čudno kada sam učenike snimala dok mi se obraćaju (npr. refleksija) jer sam imala osjećaj kao da ne stvaramo pravu komunikaciju jer nemamo direktan kontakt očima.

4.4 Četvrta pedagoška radionica

Četvrta pedagoška radionica *Stvaramo priče* trajala je 35 minuta i sastojala se od dvije aktivnosti – *Jedna riječ* i *Priča*. Cilj radionice bio je stvaranje neobičnih ideja i rješenja. Započela sam radionicu kasnije jer su učenici kasnili na sat zbog tjelesne i zdravstvene kulture. Kada su se svi učenici okupili u učionici, pitala sam ih kako su i jesu li umorni. Učenici su odgovorili da su umorni i da jedva čekaju ići kući. Rekla sam im da izdrže još malo i da ću ih pokušati što je manje moguće zamoriti. Kričička prijateljica doc. dr. sc. Sanja Simel Pranjić uputila mi je korisnu sugestiju za motiviranje učenika. Odnosno, učenicima sam mogla uputiti sljedeće riječi „Znam da ste umorni, ali vjerujem da će vam se današnje aktivnosti jako svidjeti I da ćemo se zajedno opustiti i zabaviti.“ umjesto „Pokušat ću vas manje zamoriti.“ jer bih na taj način stvorila drugačije razredno ozračje.

Prva aktivnost *Jedna riječ* je aktivnost u kojoj su učenici trebali napisati jednu riječ na papirić. Riječ je mogla biti jedna životinja, biljka ili predmet. Učenicima sam prvo objasnila upute, a zatim podijelila papiriće. Učenicima sam naglasila da je važno da riječi budu pristojne jer ćemo te riječi koristiti u sljedećoj aktivnosti, te da ne pokazuju i ne govore jedni drugima koju su riječ napisali. Jedan učenik me upitao može li napisati dvije riječi, ja sam mu prvo odgovorila da ne može zbog pravila aktivnosti, a on mi je na to rekao da on želi napisati vrstu životinje čije se ime sastoji od dvije riječi. Dozvolila sam mu da napiše dvije riječi jer je riječ o vrsti životinje. Na kraju aktivnosti, pokupila sam papiriće i spremila ih u kutiju. Riječi koje su učenici zapisali su: pustinjski skočibuljimiš, čegrtuša, raspust, snaga, cvijet, Feliks (ime učenika), nogomet, patike, kamen, Simba, zmija, životinja, smrdljivi Martin (2x), lopta, pas, klarinet, Dubai i klarinet. Cilj aktivnosti bio je stvaranje neobičnih ideja, a na temelju raznolikih učeničkih odgovora vidljivo je da je cilj ostvaren.

Slika 10 *Jedna riječ*

Druga aktivnost *Priča* nadovezivala se na prvu, te je za njenu realizaciju bilo potrebno učenike podijeliti u skupine. Nakon formiranja skupina, došla sam do učenika s kutijom i zamolila ih da svatko od njih izvuče jedan papirić. Par učenika je veselo uzviknulo da su izvukli baš svoj papirić. Objasnila sam učenicima da u ovoj aktivnosti moraju osmisliti priču od dobivenih riječi i da se priča mora sastojti od minimalno deset rečenica. Svakoj skupini sam još jednom prišla i dodatno objasnila zadatak.

Slika 11 *Pisanje priče*

U jednoj skupini, koju su činile 4 djevojčice i jedan dječak, došlo je do male prepirke – djevojčice nisu uvažavale ideje dječaka jer im se nisu sviđale, a njemu se nisu sviđale njihove. Pitala sam ih u čemu je problem i djevojčice su rekle da dječak navodi neprimjerene ideje za priču, a on je rekao da one ne razumiju njegov humor. Rekla sam im da je u redu da priča bude humorističnog karaktera, ali da nije u redu da se u priči koriste uvredljivi komentari i riječi zbog kojih se netko može osjećati neugodno. Freud (1960) navodi kako postoje dvije vrste humora: netendenciozni i tendenciozni humor. Netendenciozni humor je šala ili pokušaj humora koja je bezopasna i osobe ju tako i percipiraju. Tendenciozni humor je šala ili pokušaj humora u kojemu se najčešće ističu tuđe karakteristike i takve šale ljudi najčešće izbjegavaju čuti.

Istaknula bih rad jednog učenika koji je tijekom prve dvije radionice bio nestašniji i manje uključen u rad, a u prošloj i ovoj vrlo aktivan. Primijetila sam da je učenik bio vrlo aktivan i preuzimao je vodeće uloge (u prošloj je crtao superheroja, a u ovoj aktivnosti je pisao i predstavljao priču). Sve skupine su u zadanom vremenskom okviru (15 minuta) završile pisanje priče osim četvrte skupine – skupina od 4 dječaka. Tijekom faze pisanja priče morala sam ih par puta upozoriti na vrijeme koje je preostalo te da započnu, tj. nastave s pisanjem priče. Jedan učenik iz skupine se smijao kada je vidio da na papiriću piše Feliks (najbolji su prijatelji, učenik se nije osjećao napadnuto – zaključeno iz promatranja njihove komunikacije tijekom rada), a ja sam mu na to objasnila značenje imena Feliks (sretan) i koliko je zapravo moćno ime. Primijetila sam da je Feliksu bilo drago što sam im objasnila značenje njegovog imena. Kako ne bi bilo praznog hoda tijekom radionice, zamolila sam učenike koji su završili s pisanjem da predstave priču, a posljednjoj skupini sam rekla da pokušaju dovršiti priču dok ostali predstavljaju.

Nakon što su učenici predstavili priče, pitala sam ih je li im bilo jednostavno ili teško smišljati priče. Odgovori učenika bili su uglavnom identični – dobro su se snašli i nije bilo toliko teško. Smatram da je aktivnost prošla uspješno jer su učenici uspjeli napisati priče te prikazati svoju kreativnost.

Na kraju je uslijedila refleksija i evaluacija. Pitala sam učenike kako im se aktivnost sviđela i vole li više izrađivati ili pisati. Učenici su dali vrlo slične odgovore - aktivnost je bila zanimljiva jer su mogli pokazati svoju kreativnost, ali da više vole izrađivati. Učenicima sam podijelila evaluacijske listiće na kojima su morali ocijeniti zanimljivost aktivnosti, svoje sudjelovanje te moj odnos prema njima. Oni učenici koji su htjeli, mogli su i komentar napisati.

Slika 12 *Evaluacija*

Učenici su zanimljivost aktivnosti ocijenili na sljedeći način:

- 13 učenika je aktivnosti ocijenilo s 5
- 5 učenika je aktivnosti ocijenilo s 4
- 1 učenik je aktivnosti ocijenilo s 2 i 3

Učenici su svoje sudjelovanje ocijenili na sljedeći način:

- 14 učenika je svoje sudjelovanje označilo s 5
- 2 učenika su svoje sudjelovanje označila s 4
- 3 učenika su svoja sudjelovanja označila s 3

Učenici su moj odnos prema njima ocijenili na sljedeći način:

- 18 učenika je moj odnos prema njima ocijenilo s 5
- 1 učenik je moj odnos prema njemu ocijenio s 4

Komentari učenika na radionicu su: *"Dobro, super.", "Super.", "Sve mi je bilo super.", "Jako zanimljivo.", Nemam komentara." (2x), "Bilo mi je zabavno.", "=)", "Pohvaljujem učiteljicu na suradnji. Radionica je bila super i jako zanimljiva."; "Jako mi je bilo zanimljivo i nadam se da ćemo opet tako isto raditi i da ćemo smišljati priče.", "Radionica je super.", "Ova radionica mi se posebno svidjela jer smo upotrijebili maštu.", "Hvala na dolasku.", "Bilo mi je lijepo što smo zajedno surađivali i napravili priču."*

Ova radionica je planirana da bude nešto kraća jer učenici dolaze kasnije na sat. Rekla bih da su aktivnosti prošle uspješno, ali bih voljela da sam mogla provesti s učenicima čitavu radionicu od 45 minuta i uvrstiti još jednu aktivnost.

4.5 Peta pedagoška radionica

Peta pedagoška radionica *Izvan okvira* trajala je 40 minuta. Planirano vrijeme trajanja radionice bilo je 45 minuta, ali su učenici sat prije radionice imali tjelesnu i zdravstvenu kulturu zbog čega su kasnili na sat oko 5 minuta. Radionica je imala dva cilja: poticanje stvaranja pozitivne slike o sebi i poticanje imaginacije. Na današnjoj radionici provela sam ukupno 3 aktivnosti – *Kada sam zadnji put...?*, *Slika govori više od 1000 riječi* i *Naš put ka cilju*. Kriička prijateljica Martina pomogla mi je u organiziranju prostora za održavanje aktivnosti prije nego što su svi učenici pristigli u učionicu. Na radionici je bila prisutna i ravnateljica škole.

Prva aktivnost *Kada sam zadnji put...?* je aktivnost u kojoj su učenici trebali reći kada su zadnji put probali nešto novo ili bili hrabri. Nakon što su se svi okupili, napili vode i ostavili svoje stvari, zamolila sam ih da dođu u stražnji dio učionice i stanu u krug. Objasnila sam im da ćemo sada pričati o tome kada smo zadnji put probali nešto novo ili bili hrabri. Učenicima sam dala minutu da razmisle, a nakon toga sam rekla kada sam ja zadnji put probala nešto novo. Rekla sam im kako sam na nagovor sestre probala garlic bread (hrv. kruh sa češnjakom). Objasnila sam im kako inače ne volim češnjak i da je za mene to bio ozbiljan izazov. Rekla sam im kako sam sretna što sam probala iako mi se okus nije svidio. Nakon toga, zamolila sam učenika koji je bio lijevo od mene da kaže kada je posljednji put probao nešto novo ili bio hrabar. On je rekao da je sinoć pokušao odsvirati skladbu koju dosad nikad nije svirao. Pitala sam ga kako mu je išlo, a on je rekao da je išlo dobro i da voli isprobavati nove skladbe. Nakon njega je jedan dječak rekao kako ima dvije situacije u kojima je bio hrabar, ali da ne zna kako ih objasniti i da mu je potrebno još malo vremena. Rekla sam mu da je to u redu i da ćemo se na njega vratiti kasnije. Nakon njega je jedan dječak rekao da on ne zna navesti primjer, a ja sam ga pokušala potaknuti s par potpitanja na razmišljanje („*Jesi li probao možda neku novu hranu ili piće?*“, „*Jesi li stekao neku novu naviku? Npr. kućanski poslovi ili učenje ako ne učiš redovito?*“). On je na to odgovorio da je pokušao redovitije pisati zadaće, ali da nije baš uspješan u tome. Nakon njegovog odgovora shvatila sam da je bolje da se prvo jave dobrovoljci, a nakon toga da prozovem ostale (zbog vremena). Pitala sam učenike ima li dobrovoljaca i odmah se javilo par djevojčica. Prozivala sam prvo dobrovoljce, a nakon toga ostatak učenika koji se nije javio.

Slika 13 *Kada sam zadnji put...?*

Izdvojit ću par odgovora:

„Kada sam bio na operaciji.“

„Ja sam išla na nekakvu vožnju. Bojim se visine, ali nije mi se baš sviđjelo.“

„Ja imam dvije stvari. Prvo kada smo bili na toplicama, K. me natjerala da se spustim niz tobogan koji je izgledao strašno. Druga stvar je Bubble Tea.“

„Ja sam letila avionom.“

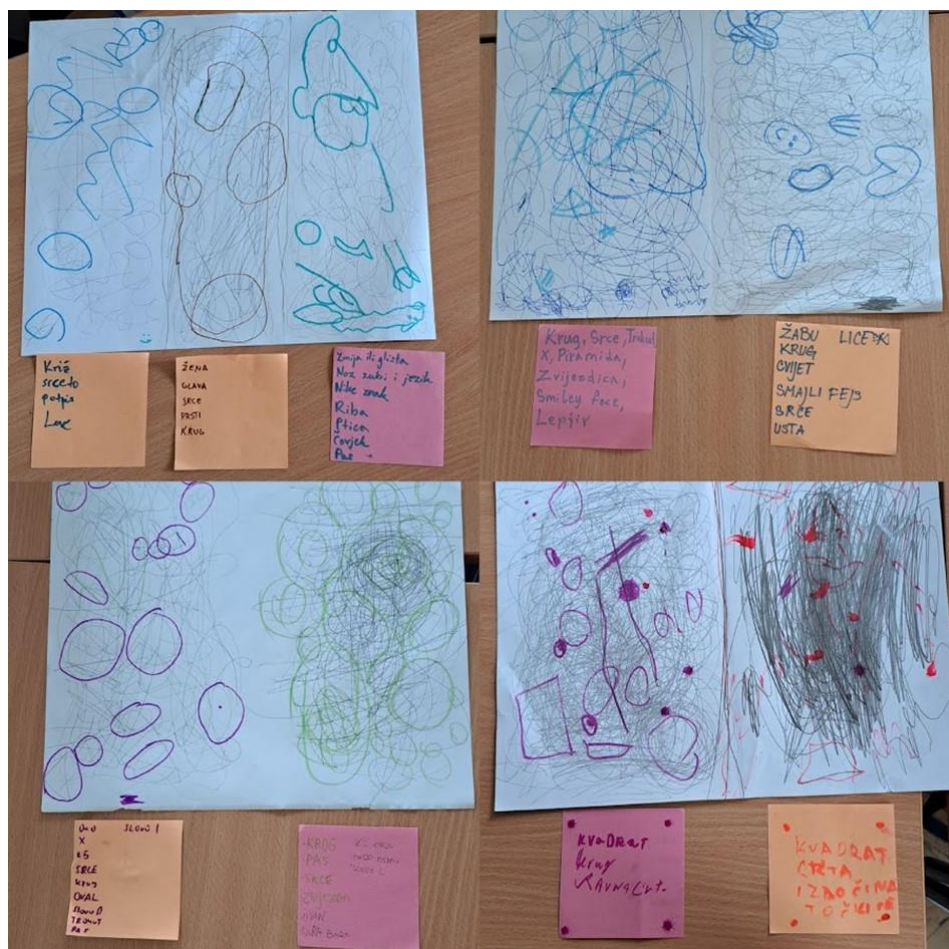
„Išla sam na rafting.“

Tijekom učeničkog navođenja situacija težila sam ka razvoju komunikacije. Pitala sam ih kako su se osjećali u tom trenutku, a oni su uglavnom navodili da su se osjećali super, čudno i neobično. Bilo mi je zanimljivo čuti dojmove učenika i učenice koji su po prvi put letjeli avionom. Učenica se osjećala super, a učenik je rekao da se osjećao čudno. Također, jedna učenica je spomenula "Bubble Tea", čaj s mlijekom, ledom i tapioki perlama, koji i ja isto želim isprobati, ali me pomalo odbija njegov izgled. Spomenula sam im to i rekla sam im razlog zbog kojeg ga još nisam isprobala, a učenice su odmah reagirale na to i rekle mi kako je on lijep, da se jednostavno pije te da ga sad ima i u Ružinoj ulici.

U ovoj aktivnosti težila sam ka tome da učenici ispričaju nešto o sebi, bilo to isprobavanje nečeg novog ili osjećaj hrabrosti, zbog čega će se nakon ispričanog pojaviti osjećaj

ponosa u njima. Važno je kod učenika poticati osjećaj ponosa, nade i radosti jer su navedeni osjećaji u pozitivnoj korelaciji sa unutrašnjom i vanjskom motivacijom za učenje i zalaganje (Petrešević, 2009). Rekla bih da je aktivnost prošla uspješno i da sam postigla željeni cilj – stvaranje pozitivne slike o sebi. Iz učeničkih reakcija zaključila sam da se osjećaju ponosno. Učenike nisam direktno pitala osjećaju li se ponosno jer mislim da oni situacije koje navode ne vide toliko značajnim. Zaključujem to iz njihovih reakcija na moje objašnjenje zadatka. Kada sam rekla da ispričaju nešto kada su bili hrabri, primijetila sam da su im lica bila zbunjena i njih par me odmah upitalo što se podrazumijeva pod hlabro. Na to sam im odgovorila da to ne moraju biti velike stvari i herojska djela već nešto što je njima stvaralo strah ili bilo prepreka, a pokušali su se boriti protiv toga (npr. strah od visine, strah od mraka, izgovaranje vlastitog mišljenja). Voljela bih da sam izdvojila još par minuta na ovu aktivnost i objasnila im koliko su značajne male stvari, ali sam znala da smo već u manjku s vremenom i da moramo ići dalje, te ponovno organizirati prostor (morali smo vraćati i spajati klupe jer su učionici stolovi za individualni rad).

Prva aktivnost glavnog dijela pedagoške radionice *Slika govori više od 1000 riječi* je aktivnost koja je bila predviđena za rad u paru. Učenicima je dodijeljen A3 papir i njihov prvi zadatak bio je da olovkom podijele papir na dva jednaka dijela. Njihov sljedeći zadatak bio je švrljanje po papiru, a zatim rotiranje papira tako da se ispred njih nalazi strana papira od prijatelja iz klupe. Poslije toga su morali zaokružiti oblike koje vide na papiru, zapisati ih na papirić i od dobivenih riječi smisliti kratku priču. U aktivnosti je sudjelovalo ukupno 8 parova i jedna skupina od 3 učenice. Skupinu sam dozvolila jer je bilo potrebno da svi sudjeluju, a razred pohađa neparan broj učenika (19). Djevojčice su me zamolile da budu u skupini i ja nisam imala ništa protiv toga jer sam uvidjela da je moguće aktivnost provesti i u skupini (učenice su papir podijelile na tri dijela i svaka je zaokruživala oblike na tuđem crtežu). Kada sam navodila upute upotrijebila sam pojam „švrljati“ jer sam mislila da je učenicima poznat. Na moje iznenađenje, većina učenika nije bio upoznat s tim pojmom već s pojmom škrabati. U prvom dijelu aktivnosti obilazila sam učenike i provjeravala kako napreduju. Primijetila sam da je bilo učenika koji nisu u potpunosti razumjeli zadatak. Njima sam objasnila kako crte mogu povlačiti u bilo kojem smjeru. Htjela sam im ukazati na koje sve načine mogu švrljati, a da im pri tome ne nametnem što da rade. Kao što sam ranije spomenula, vremenski smo kasnili i morala sam djelovati u skladu s tim. To sam učinila tako što sam pojedine učenike zamolila da s predstavljanjem njihovih radova i priča započnu čim završe.

Slika 14 Slika govori više od 1000 riječi

Aktivnost je prošla uspješno, učenici su stvarno uočili zanimljive oblike te su osmislili zanimljive priče. Učenicima je trebalo nešto više vremena od predviđenog za rad, ali sam to pokušala izjednačiti s istovremenim predstavljanjem. Tijekom aktivnosti, shvatila sam da najvjerojatnije neću imati vremena za zamišljenu refleksiju (ispitivanje učenika o njihovom mišljenju pomoću mikrofona). Stoga sam učenike pri predstavljanju odmah pitala kako im se sviđjela aktivnost. Učenici su govorili da je bilo zanimljivo i neobično jer se dosad nisu susreli s takvom aktivnosti. Učenike sam također pitala je li im bilo lakše osmisliti priču ili pronaći oblike. Odgovori su bili podijeljeni – jednima je bilo lakše pronaći oblike, a drugima osmisliti priču.

Druga aktivnost glavnog dijela *Naš put ka cilju* bila je aktivnost u kojoj su učenici dobili sliku karte i navela sam im 5 prepreka (lava, tornado, rijeku, zmije i vatru). Njihov zadatak bio je da na kartu ucrtaju prepreke, te osmisle kako bi iste savladali. Učenike sam podijelila u tri grupe metodom dodijeljenih brojeva i navela im upute još jednom. Obilazila sam učenike i provjeravala kako surađuju. Pri crtanju ih nisam puno ispitala, ali sam na kraju primijetila da jedna grupa ima malo neobičnu kartu. Odnosno, nigdje nisam uočila prepreke koje sam navela.

Pitala sam ih prvo što se nalazi sve na karti i onda kad su naveli, shvatila sam da nisu jasno razumjeli moje upute. Vidjela sam da su se jako potrudili oko karte, pa im nisam htjela govoriti da ista mijenjaju jer mi je bilo žao, a i zanimalo me kako će prepričati njihovu pustolovinu (na karti se nalazio nacrtani keks). Također, rekla sam učenicima da na kartu slobodno ucrtaju detalje poput drugih biljaka i životinja.

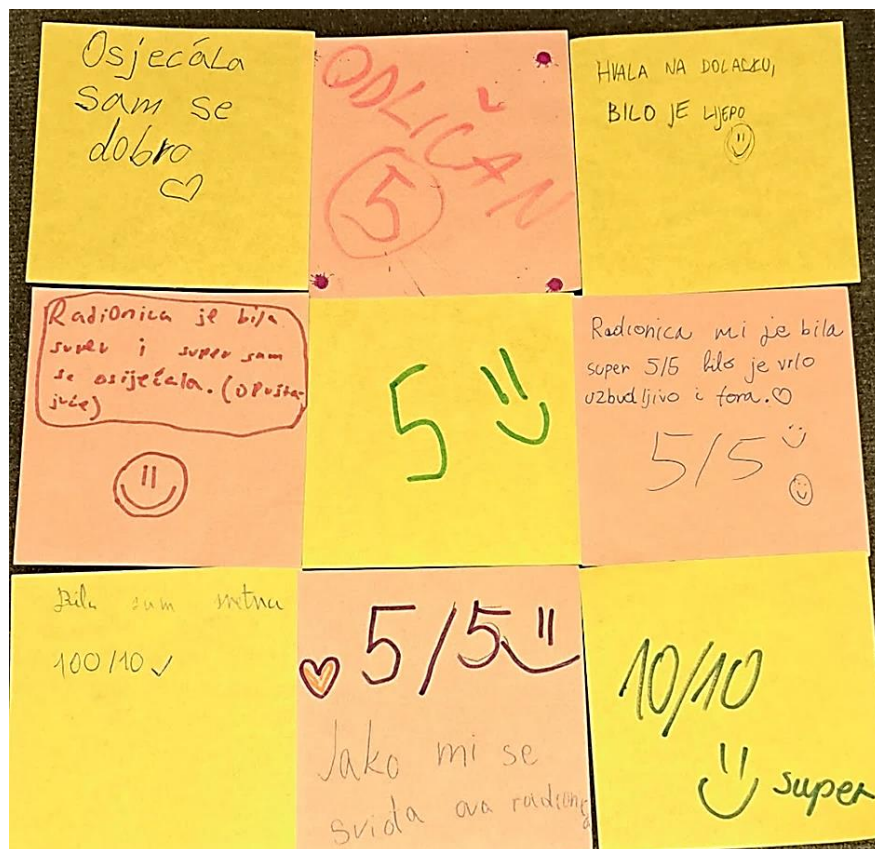

Slika 15 Učenički radovi

Mišljenja sam da je aktivnost prošla djelomično uspješno. Ostvarila sam cilj aktivnosti, potaknula sam imaginaciju kod učenika, ali je bilo poteškoća u provedbi aktivnosti. Odnosno, učenici su uspješno iskazali svoj kreativni potencijal pri crtanju prepreka i objašnjavaju načina savladavanja istih, ali jedna skupina nije objasnila kako bi prepreke savladala. Razlog za to je, prema mom mišljenju, podjela uloga u skupinama. Odnosno, jedna učenica je crtala prepreke, a dječaci su joj govorili što da crta (većinski je sama radila jer su se oni ustajali svako malo napiti vode). Rekla sam im da pri crtanju prepreka moraju obratiti pažnju kako će iste savladati jer će to morati tijekom prezentiranja objasniti. Nakon toga sam ih ostavila da rade i otišla do ostalih skupina. Kada je ta skupina došla na red za predstavljanje nastala je prepirka oko toga tko će predstavljati. Dječaci su htjeli da djevojčica predstavlja, a ona je rekla da ne želi.

Razumjela sam njen otpor jer znam da ne bi bilo u redu da ona i predstavlja rad. Rekla sam dječacima da se brzo dogovore koji će jer jedan mora i da se bližimo kraju sata. Jedan dječak je onda istupio i rekao da će on. Tijekom njegovog izlaganja bilo je primjetno da nije sudjelovao puno u radu jer je navodio samo ono što vidi i nije objašnjavao kako bi savladao prepreke. Nakon što je predstavio rad, pitala sam ga kako bi savladao potok i vatru, a on je rekao da bi potok preplivao, a vatru bi gasio vodom.

Vidjela sam da imamo još malo vremena do kraja sata i odlučila sam učenike upitati što misle o provedenoj radionici, kakva im je bila druga aktivnost i koja im je aktivnost bila najzanimljivija. Htjela sam refleksiju provesti sa svim učenicima, ali nažalost ovaj put to nisam mogla i onda sam čula mišljenje samo par učenika. Iz njihovih odgovora zaključujem da im je aktivnost *Jedna slika govori više od 1000 riječi* bila najzanimljivija jer im je najneobičnija i bilo im je zanimljivo vidjeti koliko zapravo iz običnog švrljanja može nastati različitih stvari. Za drugu aktivnost glavnog dijela *Naš put ka cilju je aktivnost* su rekli da im je bilo super što su radili u grupama te da bi voljeli posjetiti džunglu i vidjeti njene stanovnike. Njihova mišljenja o radionici prikazana su putem evaluacije:

Slika 16 Evaluacija

Kada je radionica završila, razgovarala sam s ravnateljicom i pitala ju o zadovoljstvu provedenom radionicom. Ona se kratko osvrnula i rekla da su joj aktivnosti bile vrlo zanimljive i neobične. Moje mišljenje o provedenoj radionici je sljedeće, voljela bih da sam ranije razmišljala o tome koliko će mi vremena oduzeti organizacija prostora i da ovaj tjedan imam radionicu utorkom što znači da postoji mogućnost kašnjenja. Krička prijateljica doc. dr. sc. Sanja Simel Pranjić sugerirala mi je da u sljedećim radionicama, zbog vremenskog problema, osmislim jednu kompleksniju aktivnost ili dvije manje zahtjeve. Također, danas mi je bilo izazovno učenike smiriti i usmjeriti pažnju na sebe jer su bili vrlo živahni. Vezano uz aktivnost *Naš put ka cilju* i što bih promijenila, na kartama bih upisala navedene prepreke jer mislim da bi tako učenici sigurno shvatili koje su prepreke.

4.6 Šesta pedagoška radionica

Šesta radionica *Znam što želim* trajala je 45 minuta. Radionica se sastojala od dvije aktivnosti – *Upornost* i *Kalendar mojih ciljeva i želja*. Ciljevi radionice bili su osvještavanje važnosti stvaranja plana pri postavljanju cilja te podizanje svijesti o upornosti. Prije radionice pripremila sam materijale (tekst s pričom, A4 papire, kolaž papire, škare, ljepila, flomastere). Razrednica J. R. me zamolila za par minuta vremena jer je morala učenicima reći obavijesti vezane uz dan škole i fotografije razredbenog odjela. Dozvolila sam joj, a to sam vrijeme iskoristila da u sebi još jednom pročitam tekst o Albertu Einsteinu:

„Rođen sam 1879. godine u Ulmu, gradu prepunom parkova u Njemačkoj. Moju obitelj čine moji roditelji i sestra Maja. Tijekom djetinjstva maštao sam o tome kako ću promijeniti svijet i objasniti nešto što nitko nije. Nisam znao kako još, ali trudio sam se širiti svoje znanje. Često sam čitao djela raznih filozofa, matematičara i fizičara. Težio sam ka tome da što više proširim svoje znanje u području matematike i fizike jer sam bio svjestan da samo na taj način mogu ostvariti svoj cilj, odnosno objasniti sebi i drugima kako funkcionira brzina svjetlosti. Čitao sam i uspoređivao mišljenja različitih fizičara i znanstvenika, zapisivao moje misli i pokušao stvoriti jedinstvenu teoriju. Moja istraživanja su trajala godinama, ali nisam odustajao jer sam znao da je vrijedno i da ću uspjeti koliko god prepreka imao. Prepreke su bile razne, od toga da sam školovanje prekidao do toga da sam se par puta selio, ali na kraju se sve isplatilo. Dokazao sam sebi i svijetu način na koji funkcionira brzina svjetlosti i da je ona stalna i neovisna o promatraču, a postao sam i jedan od najboljih fizičara svijeta, dobitnik Nobelove nagrade, a moja istraživanja i ideje su utjecale na svijet. Ja sam Albert Einstein.“

Prva aktivnost *Upornost* je aktivnost u kojoj su učenici slušali priču o Albertu Einsteinu i odgovarali na postavljena pitanja. Učenike sam pitala znaju li o kome je riječ prije čitanja zadnje rečenice. Učenici su prvo rekli da je riječ o Nikoli Tesli, a zatim su zaključili da je ipak riječ o Albertu Einsteinu. Pitala sam ih znaju li još nešto o njemu, a oni su rekli kako je Einstein bio vjernik, kako je njegova supruga Mileva zaslužna za većinu njegovog uspjeha, kako Einstein nikad nije nosio čarape i kako je izumio atomsku bombu. Također, učenike sam pitala što su iz priče zaključili. Jedan učenik, koji je inače izuzetno aktivan, rekao je da je Einstein imao cilj vezan uz brzinu svjetlosti i da je na kraju uspio. Zatim sam ih upitala kakav je bio njegov put ka ostvarenju cilja i što misle da je važno pri postavljanju i ostvarivanju ciljeva. Učenici su se nadovezivali jedni na druge i rekli kako je važno biti uporan i imati plan, te kako je Einstein imao jasan cilj i uspio ga je ostvariti neovisno o preprekama. Nakon toga pitala sam

učenike može li netko navesti svoj cilj i kako ga je ostvario ili planira ostvariti. Jedna učenica se javila i rekla je kako je njen cilj da bude prva u triatlonu. Trenutno je druga, a prošli put je bila 10 sekundi sporija od prvakinje. Njen cilj će ostvariti tako što će naporno vježbati i truditi se držati se plana. Cilj uvodne aktivnosti bilo je uvođenje učenika u glavnu aktivnost te osvještavanje važnosti upornosti i planiranja pri postavljanju i ostvarivanju ciljeva.

Slika 17 *Upornost*

Druga aktivnost *Kalendar mojih ciljeva i želja* je aktivnost u kojoj su učenici izrađivali kalendar. Učenici su izrađivali kalendare za ljetni period (lipanj, srpanj, kolovoz). Njihov zadatak bio je pisanje ciljeva za navedene mjesec. Učenici su morali osmisliti po jedan cilj za svaki mjesec. Kako bi zadatak prošao uspješno i bez dodatnog objašnjavanja, odlučila sam s učenicima u par koraka odraditi zadatak. Prvo sam ih podijelila A4 papire i rekla da zapišu 3 cilja, ali da obrate pažnju da između svakog cilja ima dovoljno prostora jer će ih izrezati. Tijekom prve faze zadatka bilo je par pitanja. Jedna učenica me pitala trebaju li ciljeve pisati horizontalno ili vertikalno. Odgovorila sam joj da je to njena slobodna volja i da su oba načina u redu. Druga učenica me pitala je li u redu da napiše da joj je cilj pojesti sladoled i ja sam rekla da je to u redu, i da je to sasvim dobar cilj. Jedan učenik me upitao je li važno kakvim slovima piše i ja sam rekla da nije, ali da je važno da on može pročitati što je napisao. Nakon što su učenici završili s pisanjem, podijelila sam im škare i rekla da ciljeve izrežu. To je bilo vrlo brzo

gotovo, i onda sam ih zamolila da sada pažljivo slušaju. Rekla sam im kako će sada svatko od njih dobiti 3 kolaž papira i tablice s brojem dana u mjesecu. Objasnila sam im što je njihov sljedeći zadatak – izrezati tablice, zalijepiti svaku na jedan kolaž papir, ispod tablice zalijepiti cilj i na kraju zapisati nazive mjeseci. Tijekom dijeljenja kolaž papira par učenika me zamolilo za drugu boju, a ja sam računajući na tu mogućnost, ponijela dodatni kolaž papir i mijenjala boje s njima.

Slika 18 Izrada kalendara

Tijekom izrade kalendara jedna učenica, koju sam u ranijim osvrtima opisala kao povučenu i empatičnu, je inicirala komunikaciju sa mnom. Rekla mi je kako je njen cilj da puno spava preko ljeta jer kada je škola ne spava koliko želi. Postavljala mi je pitanja o mom spavanju, te mi je rekla kako joj je bilo drago kad smo se prije par dana srele u gradu. Kada je većina učenika bila gotova, pitala sam ima li dobrovoljaca za prezentiranje svojih kalendara. Par učenika se odmah javilo, a ono što me iznenadilo, a u potpunosti nisam očekivala je da se i ranije navedena učenica javi. Bila sam baš sretna zbog toga jer mi je to dalo do znanja da se ona opustila i da se osjeća ugodno sa mnom. Njeno poticanje komunikacije mi je potvrdilo da sam ispravno postupala tijekom radionica. Odnosno, na učenicu nisam vršila pritisak, te sam joj ukazivala da poštujem i uvažavam njene želje, što je kod nje potaknulo osjećaj sigurnosti te želju za sudjelovanjem.

Nakon što su svi učenici predstavili svoje radove, započela sam s refleksijom. Pitala sam učenike kako su zadovoljni s radionicom i aktivnostima. Par njih je diglo ruku i reklo kako im se današnja radionica svidjela jer su imali priliku razmisliti o tome što žele ostvariti preko ljeta i na koji način. Par učenika je reklo kako bi voljelo napraviti takav kalendar za cijelu godinu. Učenicima sam objasnila važnost planiranja pri ostvarivanju ciljeva, te da uporni moraju biti u granici koja je zdrava. Kako bi osoba ostvarila kreativni uspjeh važno je da sljedeće 4 komponente budu u pozitivnoj korelaciji: vještine za određeno područje (stručnost u određenom području), vještine relevantne za kreativnost (kognitivni procesi i osobnost) i motivaciju za zadatak (naglasak na intrinzičnoj motivaciji). Navedene komponente ovise isključivo o pojedincu, a četvrta komponenta, na koju pojedinac nema utjecaj, je utjecaj okoline, tj. društva. Odnosno, kreativnost bi trebala biti najviša kada intrinzično motivirana osoba s visokom stručnošću u području i visokom vještinom kreativnog razmišljanja radi u okruženju koje ima visoku potporu za kreativnost (Amabile, 2012).

Na kraju sam učenicima podijelila evaluacijske listiće i od učenika sam dobila sljedeće komentare: „*Voditeljice ove radionice su bile baš super. A radionica je bila odlična i baš zanimljiva. I voditeljice su se trudile.*“, „*Jako mi se svidjela radionica, a posebno voditeljice. Oba dvije voditeljice su mi bile odlične, kao i radionica.*“, „*Sve je bilo super!*“, „*Super je bila radionica!*“, „*Bilo je sve super i zanimljivo.*“, „*Ova radionica mi se jako sviđa.*“, „*;)*“, „*Jako mi se svidjelo i voljela bih opet to raditi.*“, „*Svidjela mi se radionica.*“, „*Dobra ideja.*“

Nakon što je zvonilo za kraj sata, upitala sam razrednicu za kratki razgovor. Pitala sam ju kako joj se svidjela radionica i aktivnosti, a ona je na to odgovorila „*Meni se ova radionica danas jako svidjela. Pogotovo što sam uočila da su učenici bili baš aktivni, da su sudjelovali i pratili. I baš mi se svidjela ova radionica danas.*“. Sljedeće pitanje koje sam postavila je bilo vezano uz učenike. Odnosno, je li primijetila da su neki učenici aktivniji nego što je očekivala. Razrednica je na to odgovorila „*Već sam i prije Vašeg pitanja uočila da se učenica J. danas jako aktivirala, i čak je željela da je snimate. Također, i učenik K. Bio je baš aktivan, pretpostavljam da se i njima svidjela jako radionica.*“. Navedeni učenici su učenici koje sam ranije spominjala u osvrtima (učenik K. je učenik koji je na prvim radionicama bio manje uključen i zainteresiran, a djevojčica J. je tiha i empatična učenica). Zahvalila sam se razrednici na odgovorima i raspemila učionicu do kraja.

Mišljenja sam da je današnja radionica prošla uspješno i da je cilj radionice ostvaren. Učenici su osvijestili da je važno stvoriti plan ostvarivanja cilja te da je potrebno biti uporan, ali u zdravoj granici. Voljela bih u budućnosti u vlastitoj nastavi s učenicima provoditi slične aktivnosti jer ovakvim aktivnostima možemo pobliže upoznati učenike. Kritička prijateljica

doc. dr. sc. Sanja Simel Pranjić mi je uputila sugestiju: „*Također, bilo bi dobro učenicima postaviti i dodatna pitanja vezana uz nadilaženje prepreka - što će učiniti ako se susretnu s nekom preprekom, a tu se onda kroz davanje savjeta i sugestija mogu uključiti i drugi učenici.* :)“ koju smatram izvrsnom jer postavljanjem ovakvih pitanja potičemo razvoj divergentnog mišljenja koje je jedno od glavnih karakteristika kreativnih ličnosti. Također, voljela bih da ove radionice traju 90 minuta jer bih na taj način mogla više pričati (i produbiti temu) s učenicima o njihovim ciljevima, planovima i izazovima. Rekla bih da su učenici također zadovoljni sa mnom kao voditeljicom jer su me ocijenili s ocjenom 5, te da im je radionica bila zanimljiva jer su je ocijenili s 5. Za sebe kao voditelja rekla bih da trebam vježbati postavljanje pitanja i potpitanja koja nisu sugerirajuća.

4.7 Sedma pedagoška radionica

Sedma radionice *To sam ja* trajala je 30 minuta zbog finalnog upitnika. Radionica se sastojala od dvije aktivnosti – *Jedna riječ* i *To sam ja*. Aktivnosti ove radionice osmišljene su na temelju četvrte značajke kreativnosti, slušanje vlastitog unutrašnjeg glasa. Cilj radionice bio je da učenici kroz aktivnosti osvijeste vlastite kvalitete, te koje osobine i vještine žele razviti, tj. poboljšati u budućnosti.

Prva aktivnost *Jedna riječ* je aktivnost u kojoj su se učenici morali opisati pomoću jedne riječi. Učenici su me pitali može li to biti bilo koja riječ, a ja sam im dala potvrdni odgovor. Učenicima sam rekla da par minuta razmisle, a da ćemo nakon toga započeti sa izgovaranjem riječi. Učenici su se opisali sa sljedećim riječima: nogomet (5x), dobar, sport, ples, odbojka, Ana, vrijedna (2x), glazba (3x), svoja, atletika, psi i bolnica. Zanimljivo je što su učenici, većina, sebe povezali sa njihovim hobijem. Bilo bi zanimljivo usporediti njihove odgovore i odgovore odraslih osoba (ili čak proširiti na više starosnih grupa). Jedna djevojčica je rekla kako ima dvije riječi koje nju opisuju i pitala me je li u redu da ih obje navede jer se ne može odlučiti za samo jednu. Ja sam rekla da je to u redu, a ona je rekla da su to atletika i psi.

Druga aktivnost *To sam ja* je aktivnost u kojoj su učenici dobili crteže drvetu. Njihov zadatak bio je da u korijene drvetu upišu njihove osobine, u deblo vještine, a u granje osobine i vještine koje žele njegovati i razvijati u budućnosti. Učenicima sam dodatno pojasnila što su vještine jer nisam bila sigurna znaju li što su. Tijekom aktivnosti vidjela sam da je dobro što sam se odlučila dodatno objasniti jer su me par puta pitali mogu li nešto napisati. Cilj ove aktivnosti bio je da učenici osvijeste vlastite kvalitete, te da razmisle na kojim osobinama i vještinama žele raditi u budućnosti.

Slika 19 *To sam ja*

Izdvajam pojedine:

1. osobine koje su učenici naveli: *nepobjediva, poštena, uporna, metar i šumska jagoda, pjegava, sportska, tračljiva, dobra, vrijedna, dobar, brz, šaljiv, marljiv, pametan, pošten, lijep, dobar, smiješan, tvrdoglav, humorističan, prijateljski nastrojen, kreativan, zaštitnički nastrojen, brižan, pristojan, djeljiv, pošten, talentiran, brza, draga, zadovoljna, sretna, uspješna, duhovita, zločesta, iskrena...*

2. vještine koje su učenici naveli: *dobra sam u učenju, sviranje, pričanje mađarskog, igranje nogometa, spavat, ples, pamet, svirati klavir, dobro plivati, voziti bicikl, mogu brzo trčati, igrati rukomet, igrati sa životinjama, hodat, bicikliranje, trčanje, plivanje...*

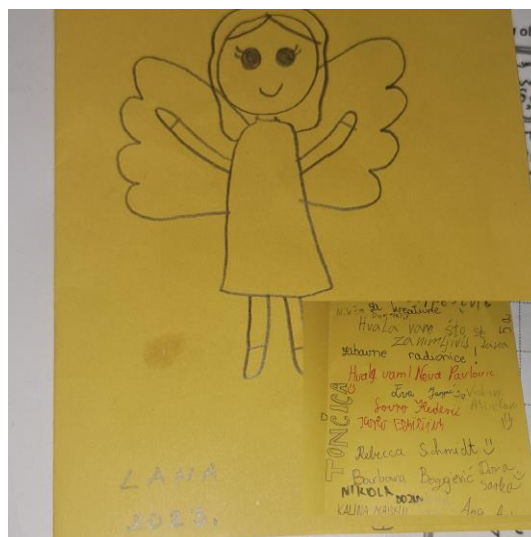
3. osobine i vještine koje učenici žele u budućnosti razviti: *želim njegovati roditelje, da mi kupe mačku, vozit avion, žonglirat do 106, napravit salto unazad na betonu, mudriji, jači, znati plivati, biti brz, nogomet, igrati rukomet, imat više vremena za spavanje, imati bolje ocjene, družiti se više, bolja u sportu, više pomagati, želim biti ljepša, biti brza, pričanje japanskog...*

Na kraju sam provela refleksiju i evaluaciju. Pitala sam učenike prvo što misle o radionici i kako su zadovoljni, a odgovori su bili slični - svidjelo mi se jer sam razmišljao/la što želim znati dobro raditi u budućnosti, zanimljiva, super. S učenicima sam razgovarala o njihovim osobinama i vještinama, i onima koje žele razviti u budućnosti. Pitala sam ih na koji način misle razvijati svoje buduće osobine i vještine, a oni su rekli kako na vještine planiraju

razviti vježbajući (sport, jezici, navike poput redovitog učenja), a za osobine su malo više razmišljali. Na kraju su rekli da osobine planiraju razvijati tako što će malo više razmišljati o toj osobini i pokušati je uključivati u svakodnevnicu. Kričička prijateljica doc. dr. sc. Sanja Simel Pranjić upitala me kako povezujem aktivnost *To sam ja* s kreativnošću. Povezujem ovu aktivnost s kreativnošću na sljedeći način, učenici pomoću ove aktivnosti postaju svjesniji svojih osobina i vještina, a postavljanjem potpitanja poput kako misliš to ostvariti dolazi do poticanja divergentnog mišljenja, koje je ujedno i temeljna karakteristika kreativnosti. Što je divergentno mišljenje više razvijeno, to je osoba kreativnija (Bognar i Somolanji, 2008). Težila sam u ovoj radionici poticati učenike na razmišljanje (pitanja o pročitanom tekstu i razmišljanja o tome kakvi su oni sada i što znaju, a kakvi žele biti i što žele znati u budućnosti). Smatram da je cilj radionice ostvaren te sam primijetila da se učenicima ova aktivnost baš svidjela.

Evaluaciju su činili sljedeći komentari: *Ovo mi je bila najzanimljivija radionica. <3, Bilo je jako zanimljivo i zabavno. Naučila sam nešto., Animatorice su se jako trudile., Ove radionice su super, jako su mi se svidjele i mislim da su korisne. <3, Bilo mi je jako zanimljivo sudjelovati u ovim radionicama. Sretan sam!, Bilo mi je jako lijepo na radionicama. Jako ste se trudili i nadam se da smo vam pomogli!, Bilo mi je predivno! Pohvaljujem vas!* Najviše su bila obojana sljedeća lica: sretno, ponosno i veselo.

Na kraju sam učenicima podijelila zahvalnice, te im se zahvalila na suradnji i iskazanoj kreativnosti. Učenici 5.a razreda su me ugodno iznenadili znakom pažnje - zahvalnicom.

Slika 20 Zahvalnica od učenika 5. a razreda

Razgovarala sam s razrednicom J. R. sam na kraju radionice, i ona mi je uputila sljedeće riječi: „*Draga Lana, najprije Vam se želim zahvaliti što ste bili u našem razredu, i jako sam zadovoljna. Pogotovo što vidim da su djeca uživala. Djeca su Vas jako lijepo prihvatila, radovala su se svakoj radionici. Vas iskreno pohvaljujem što ste se savjesno pripremali za svaku radionicu, trudili ste se do najmanjeg detalja, i to mi se jako sviđa. Vi ste jedna prekrasna mlada osoba, koja je na putu da postane jako, jako dobar pedagog, jako dobar učitelj. Nemam ništa za dodati, predivna ste osoba.*”

Tijekom provedbe pedagoških radionica naučila sam da učenici razumiju i mogu puno više nego što njihove godine govore, i da se ne trebam bojati zadavati izazovnije aktivnosti. Naučila sam koliko je kreativnost opširna i da postoji bezbroj načina kreativnog izražavanja. Razvijanje kreativnosti kod učenika nije problematično, ali smatram da ih je potrebno upoznati s pojmom kreativnosti i da biti kreativan ne mora nužno značiti znati dobro crtati. Smatram da je svako ljudsko biće kreativno samo po sebi, ali da je za uspješno oslobađanje kreativnog potencijala potrebno stvoriti okruženje u kojem će se učenik osjećati sigurno. Suradnja s razrednicom J. R. je bila odlična jer je ona izuzetno ugodna i empatična osoba. Trudila se da se u svakom trenutku osjećam lijepo i prihvaćeno. Kolegica Martina, koja je ujedno i moja najbolja prijateljica, bila je izuzetno velika podrška i znam da bih bila pod većim stresom da sam radionice provodila bez nje. Pomagala mi je u svemu u čemu je pomoć bila potrebna i znala sam da se ne moram brinuti jer je ona tu. O sebi sam naučila da mi je potrebno da savladam postavljanje pitanja koja nisu sugerirajuća, te da bih u budućnosti više voljela provoditi radionice različitih tematika nego biti predmetni nastavnik.

4.8 Usporedba rezultata inicijalnog i finalnog upitnika

Ukupan broj ispitanika koji je sudjelovao u popunjavanju inicijalnog anketnog upitnika je 19 učenika – 18 anketnih upitnika je iskorišteno za analizu. U finalnom anketnom upitniku sudjelovalo je ukupno 17 učenika – 16 anketnih upitnika je iskorišteno za analizu. Analizom učeničkih odgovora prije i nakon provedenog ciklusa pedagoških radionica, došla sam do sljedećih zaključaka:

Na prvo pitanje, što za njih znači biti kreativan, učenici su u inicijalnom anketnom upitniku odgovorili na sljedeći način: 50% učenika je napisalo da za njih biti kreativan označava kreativni produkt (*„Za mene biti kreativna znači izrađivati različite figurice ili crtati, lijepiti i rezati“*, *„Da netko često nešto izrađuje, crta, stvara i da to voli.“*, *„Za mene to znači napraviti nešto praktično ili zanimljivo.“*, *„Kreativan znači da te nešto zanima, da nešto izrađujemo i da želiš izrađivati.“*, *„Kad ne radiš isto kao i drugi, nego kreiraš i stvaraš.“*), a druga polovica razreda odgovorila je da za njih biti kreativan znači imati ideje i razvijenu maštu (*„Ja mislim da biti kreativan znači imati bujnu maštu.“*, *„To znači da nam mašta radi i da od nekih dosadnih stvari možemo napraviti nešto zabavno, lijepo i maštovito.“*, *„Da imaš puno ideja, da imaš talenta.“*, *„Za mene kreativan znači kada brzo smišliš neku ideju i nikada ti nije dosadno zato što imaš ideju za igru.“*, *„Za mene to znači kao da stvaraš nešto iz glave.“*, *maštovit.“*). Nakon provedenih radionica, učenici su na isto pitanje odgovorili na sljedeći način: 69% učenika smatra da biti kreativan znači imati ideje i biti maštovit (*„Sada mi to znači kako biti maštovit i spretan.“*, *„Biti svoja, imati neke ideje koje su iz mašte.“*, *„Za mene znači biti kreativan, da imam bujnu maštu.“*, *„Da imaš maštu i svoje ideje.“*), 19% učenika povezuje uz pojam kreativnost kreativni produkt (*„Za mene kreativnost znači kad nešto izrazimo na svoj način. Kad nešto izrađujemo.“*, *„Za mene znači biti poduzetnik, smišljati neke ideje i onda ih provoditi.“*, *„Za mene znači biti kreativna to da nešto istražujem, promišljam i izrađujem.“*), jedan učenik je izrazio da biti kreativan znači pokazati zanimanje za nešto (*„To znači da vas nešto zanima, i da vam je zanimljivo“*.) i jedan učenik je izrazio da biti kreativan znači biti originalan (*„Kada si originalan. Kad nikog ne kopiraš.“*). Uspoređujući odgovore inicijalnog i finalnog anketnog upitnika, vidljivo je da su učenici osvijestili da kreativni produkt ne mora nužno biti materijalan.

Drugo pitanje inicijalnog i finalnog anketnog upitnika glasilo je „Smatraš li sebe kreativnom osobom?“. Učenici su morali objasniti iz kojeg se razloga (ne)smatraju kreativnom osobom. U inicijalnom anketnom upitniku 83% učenika odgovorilo je da se smatra kreativnima, a 17% učenika odgovorilo je da se ne smatra kreativnima. Razlozi zbog kojih se učenici

smatraju kreativnima su ljubav prema crtanju i izrađivanju, pronalaženje rješenja za probleme, smišljanje na koji se način mogu samostalno i u društvu zabaviti, maštovitost pri smišljanju priča, uloga i tema, originalnost, općenito smišljanje ideja, pjevanje, pisanje, modeliranje i kreiranje dizajna za patike. Učenici koji su naveli da se ne smatraju kreativnima, obrazložili su svoj odgovor na sljedeći način: nisu iskusni u crtanju, ne smišljaju kreativne stvari i sve što stvore je obično. Učenici su na isto pitanje odgovorili nakon provedenog ciklusa radionica i svi učenici su naveli kako se smatraju kreativnim pojedincima („*Smatram se kreativnom osobom zato što sam bio dosta maštovit.*“, „*Da. Mislim da imam kreativne ideje.*“, „*Da. Volim crtati i izrađivati. Na radionicam smo potaknuli osjećaje, maštu,... I nekako mi se sviđjelo.*“, „*Sebe smatram kreativnom jer u slobodno vrijeme nekad nešto izrađujem. Često razmišljam o čudnim stvarima.*“, „*Ja sam kreativna zato što imam bujnu maštu.*“, „*Da, sve sam na zanimljiv način prikazala i izradila.*“, „*Da jer prije nisam znao da sam toliko dobar u izrađivanju*“, „*Da. Bio sam originalan. Nisam nikog kopirao.*“). Na temelju odgovora finalnog upitnika, vidljivo je da su učenici koji su u inicijalnom upitniku iskazali da se ne smatraju kreativnima, tijekom pedagoških radionica osvijestili da posjeduju kreativni potencijal. Također, nadodala bih da stopostotni potvrdni odgovor učenika ukazuje na to da su učenici uspjeli prikazati vlastiti kreativni potencijal.

U trećem pitanju anketnih upitnika učenici su morali zaokružiti koliko se određena tvrdnja (ukupno 10) od 1 (uopće se ne slažem) do 5 (u potpunosti se slažem) odnosi na njih. Tvrdnje su formirane na temelju psiholoških preduvjeta za oslobađanje kreativnog potencijala i značajki kreativnosti.

Prva i druga tvrdnja odnosile su se na psihološke preduvjete za oslobađanje kreativnog potencijala – psihološku sigurnost i slobodu. U Tablici 2 prikazani su rezultati inicijalnog i finalnog upitnika.

Tablica 2 Prikaz rezultata prije i nakon provedenih radionica

TVRDNJE:					
Rezultati inicijalnog upitnika:	1	2	3	4	5
1. „Na nastavi i među ostalim učenicima se osjećam sigurno.“			17%	50%	33%
2. „Otvoren/a sam za nova iskustva i nove situacije.“			6%	33%	61%
Rezultati finalnog upitnika:	1	2	3	4	5
1. „Na nastavi i među ostalim učenicima se osjećam sigurno.“			25%	19%	56%
2. „Otvoren/a sam za nova iskustva i nove situacije.“				18%	82%

Iz navedenih rezultata uočavam da su se učenici prije i nakon provedene radionice osjećali sigurno u razredu. Primjećujem kako se povećao osjećaj nesigurnosti kod pojedinih učenika, tj. prije radionice se 17% učenika osjećalo ponekad sigurno na nastavi, a nakon provedenih radionica taj broj je porastao za 8%, tj. 25% učenika se ponekad osjeća sigurno u nastavi. Za čovjeka je osjećaj nade i tjeskobe sasvim normalan osjećaj u situaciji koja mu je nova i neizvjesna. Odnosno, razmišljanje o mogućim budućim scenarijima o tome kako bi život se život mogao odvijati – gdje ćemo biti, što bi se moglo dogoditi, često je popraćeno emocijama poput nade i tjeskobe. Svoju zabrinutost za osobnu budućnost manifestiramo dijelom kroz našu sklonost da iskusimo tjeskobu i nadu u vezi s relevantnim mogućnostima (Vazard, 2022). Vezano uz drugu tvrdnju, vidljivo je da su učenici nakon provedenih radionica, u kojima su morali u kratkom vremenskom intervalu smišljati ideje na različite teme, postali otvoreniji za nova iskustva i situacije.

Treća, četvrta i peta tvrdnja odnosile se na značajku kreativnosti pod nazivom *Mogućnost stvaranja ideja*. Rezultati inicijalnog i finalnog anketnog upitnika vidljivi su u Tablici 3.

Tablica 3 Prikaz rezultata prije i nakon provedenih radionica

TVRDNJE:					
Rezultati inicijalnog upitnika:	1	2	3	4	5
3. „Brz/a sam u pronalasku rješenja u problemskim situacijama.“			17%	44%	39%
4. “Stvaram neobične ideje.“		17%	22%	28%	33%
5. „Znam prepoznati što je najbolje za meine.“			11%	50%	39%
Rezultati finalnog upitnika:	1	2	3	4	5
3. „Brz/a sam u pronalasku rješenja u problemskim situacijama.“			12%	25%	63%
4. “Stvaram neobične ideje.“		6%	6%	25%	63%
5. „Znam prepoznati što je najbolje za meine.“			6%	38%	56%

Iz rezultata je vidljiva promjena u odgovorima treće, četvrte i pete tvrdnje. Veći broj učenika, nakon provedenog ciklusa radionica, smatra da su brži u pronalaženju rješenja, stvaraju neobične ideje i prepoznaju što je najbolje za njih. Na temelju navedenih rezultata, smatram da je cilj pedagoških radionica koje su bile predviđene za mogućnost stvaranja ideja ostvaren. Odnosno, učenici su osvijestili vlastitu originalnost, fleksibilnost i elaborativnost.

Šesta, sedma i osma tvrdnja odnosile su se na značajku kreativnosti pod nazivom *Poticanje otvorenosti i hrabrosti za istraživanje kod učenika*. Rezultati inicijalnog i finalnog anketnog upitnika vidljivi su u Tablici 4.

Tablica 4 Prikaz rezultata prije i nakon provedenih radionica

TVRDNJE:					
Rezultati inicijalnog upitnika:	1	2	3	4	5
6. „Osjećam se tužno kada su moji prijatelji tužni.“	11%	17%	17%	22%	33%
7. „Ustrajan sam u ostvarivanju svojih ciljeva.“			11%	28%	61%
8. „Brzo se prilagođavam novom okruženju.“			17%	28%	55%
Rezultati finalnog upitnika:	1	2	3	4	5
6. „Osjećam se tužno kada su moji prijatelji tužni.“	6%		25%	25%	44%
7. „Ustrajan sam u ostvarivanju svojih ciljeva.“				12%	88%
8. „Brzo se prilagođavam novom okruženju.“		6%	19%	19%	56%

Iz analize rezultata finalnog upitnika vidljivo je da se učenička empatija i ustrajnost nakon provedenih radionica povećala. Smatram da se učenička motiviranost povećala nakon provedbe šeste radionice u kojoj su morali razmišljati o svojim ciljevima i načinu kako ih planiraju ostvariti. Analizom osme tvrdnje, nakon provedenih radionica, uočavam da su učenici manje otvoreni prema novom okruženju. Povezala bih taj odgovor i sa osjećajem sigurnosti iz prve tvrdnje. Odnosno, učenici su se morali prilagoditi snimanju i fotografiranju njih i njihovih radova te prezentiranju istih, što je u njima moglo pobuditi osjećaj nesigurnosti i otpora prema novom.

Deveta i deseta tvrdnja odnosile su se na značajku *Slušanje vlastitog unutrašnjeg glasa*. U tablici 5 prikazani su rezultati prije i nakon provedenih odgovora.

Tablica 5 Prikaz rezultata prije i nakon provedenih radionica

TVRDNJE:					
Rezultati inicijalnog upitnika:	1	2	3	4	5
9. „Svjestan/na sam svojih kvaliteta, tj. u čemu sam jako dobar/dobra.“				33%	67%
10. „Mogu kontrolirati svoje osjećaje.“			22%	28%	50%
Rezultati finalnog upitnika:	1	2	3	4	5
9. „Svjestan/na sam svojih kvaliteta, tj. u čemu sam jako dobar/dobra.“				12%	88%
10. „Mogu kontrolirati svoje osjećaje.“				35%	65%

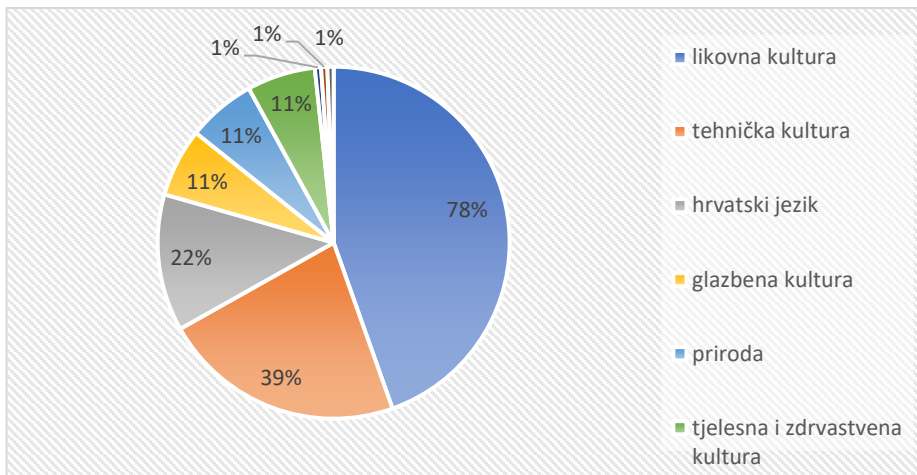
Smatram da je učenicima aktivnost *To sam ja* pomogla u osvještavanju vlastitih kvaliteta, što potvrđuju rezultati finalnog anketnog upitnika. Prije provedbe radionica 67% učenika je bilo uvijek svjesno svojih kvaliteta, a nakon provedbe radionice 88% učenika je uvijek svjesno svojih kvaliteta. Kao što sam ranije navela, smatram da je učenicima aktivnost *To sam ja* pomogla u osvještavanju vlastitih kvaliteta. Odnosno, učenici su morali razmisliti o

svojim kvalitetama i zapisati ih. Vjerujem da su učenici razmišljajući, te zapisujući osvijestili svoje kvalitete, što potvrđuje i rezultat finalnog upitnika. Iz analize desete tvrdnje inicijalnog i finalnog upitnika vidljivo je da se povećao broj učenika koji uvijek može kontrolirati svoje reakcije, te da niti jedan učenik nije označio da ponekad može kontrolirati svoje reakcije, što je u inicijalnom upitniku označilo 22% učenika.

Četvrto pitanje inicijalnog anketnog upitnika bilo je zatvorenog tipa. Učenike se pitalo, smatraju li kreativnost bitnom značajkom nastave. Od ukupno 18 odgovora, 11% učenika smatralo je da kreativnost nije bitna značajka nastave, a 89% učenika smatralo je kreativnost bitnom značajkom nastave. Nakon provedenog ciklusa pedagoških radionica, svi učenici smatrali su kreativnost bitnom značajkom nastave.

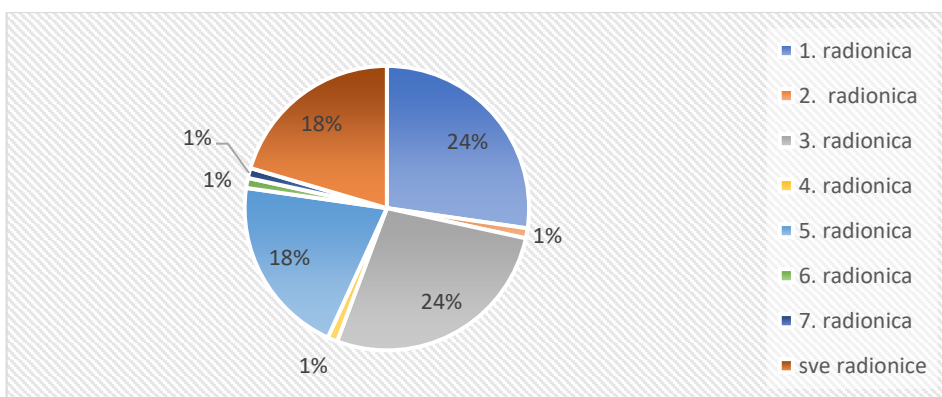
Peto pitanje inicijalnog anketnog upitnika glasilo je „Uspijevaš li se kreativno izraziti na nastavi? (Odaberi odgovor)“. Polovica razreda (50%) izjasnilo se da se ponekad uspijeva kreativno izraziti na nastavi, a druga polovica (50%) kako se često uspijeva kreativno izraziti na nastavi. Nakon provedenog ciklusa pedagoških radionica, upitala sam učenike u finalnom anketnom upitniku, jesu li se uspjeli kreativno izraziti na pedagoškim radionicama. Svi učenici su zaokružili potvrdni odgovor (da).

U šestom pitanju inicijalnog anketnog upitnika upitala sam učenike u kojim se školskim predmetima najviše uspijevaju kreativno izraziti. Učenici su mogli navesti više školskih predmeta. Učenici kreativnost najčešće povezuju s predmetima u kojima imaju priliku izraditi nešto praktično poput likovne i tehničke kulture, a najmanje s matematikom i povijesti (Perić, 2015). Rezultati istraživanja znanstvenice Perić jednaki su rezultatima mog istraživanja, koje je moguće iščitati iz grafikona 1. Iz grafikona 1 je vidljivo da se učenici najviše kreativno izražavaju na likovnoj kulturi, a najmanje na geografiji, matematici i povijesti.

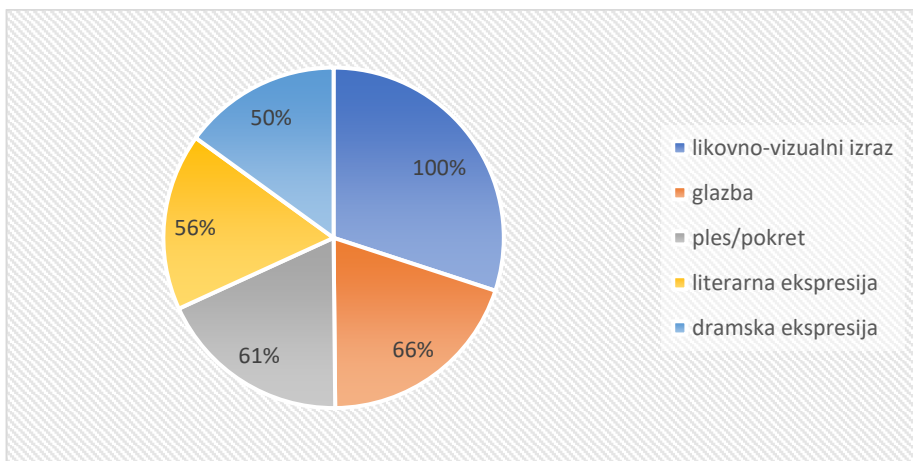
Šesto pitanje finalnog anketnog upitnika glasilo je „Koja ti se radionica ili aktivnost najviše svidjela?“. Grafikon 2 prikazuje zadovoljstvo provedenim pedagoškim radionicama u učeničkim odgovorima. Učenicima su najveće zadovoljstvo iskazali prema prvoj i trećoj radionici, a najmanje prema drugoj, šestoj i sedmoj radionici. Prva i treća radionica su radionice u kojima je dominirala kretnja (*Upoznajmo se kroz pokret, Napiši mi nešto lijepo*) i rad u skupinama (*Moj superheroj*). Smatram da su se učenicima navedene radionice baš iz tog razloga najviše svidjele jer su imali priliku međusobno surađivati i komunicirati. Druga, šesta i sedma radionice su radionice u kojima su učenici morali izreći vlastito mišljenje (*Sloboda*) i podijeliti sa svima informacije o sebi (*Simboli, Moj kalendar, Jedna riječ, To sam ja*). Zaključujem da su navedene aktivnosti u učenicima mogle pobuditi osjećaj nelagode jer nisam upoznata s njihovom nastavom i koliko često imaju priliku izreći vlastito mišljenje te pričati o samima sebi. Također, rezultati finalnog upitnika potvrđuju moje tvrdnje jer su učenici prije provedenih radionica osjećali sigurnije u razredu te su bili otvoreniji prema novim iskustvima.

Grafikon 2: Zadovoljstvo provedenim pedagoškim radionicama

Sedmo pitanje inicijalnog anketnog upitnika glasilo je „Označi kreativna izražavanja s kojima si se dosad susreo/la: (Odaberi odgovor)“. Učenici su mogli odabrati više odgovora, te dopisati vlastiti. Njihovi odgovori prikazani su grafikonom 3. Kao što je u prethodnoj rečenici navedeno, učenici su mogli dopisati kreativne izražaje s kojima su se do sada susreli, te su naveli: „izrađivanje“, „sport“ (2), „dobro smisliti priču u sastavima“, „pjevanje“, „sviranje klavira“.

Grafikon 3: Dosadašnje iskustvo kreativnog izražavanja kod učenika

Sedmo pitanje finalnog anketnog upitnika glasilo je „U kojoj aktivnosti si uspio biti najkreativniji/a i zašto baš u toj aktivnosti/ima?“ . Učenici nisu na navedeno pisanje navodili detaljna obrazloženja, ali je iz njihovih odgovora vidljivo da su im se najviše svidjele aktivnosti *Moj superheroj* („Mislím da sam bila naj kreativnija u aktivnosti kad smo stvarali svog lika zato što sam mogla napraviti što god želim.“, „U pravljenju junaka. Mogli smo izmišljati.“), *Simboli* („U onoj kad smo pisali: kad bih bila cvijet bila bih...jer sam pokazala kada sam.“), *To sam ja* („U aktivnosti kada sam pisala o sebi osobine, vještine i što još želim postići u budućnosti“), *Napiši mi nešto lijepo* („U pisanju na leđima jer je bilo zanimljivo.“) i *Priča* („Kad smo smišljali priče zato što volim smišljati priče.“).

Osmo pitanje inicijalnog i finalnog anketnog pitanja sastojalo se dva potpitanja. Cilj osmog pitanja bilo je poticanje divergentnog mišljenja kod učenika. U inicijalnom anketnom upitniku pitala sam učenike što bi uradili kada bi se probudili kao kukac, a ovo su njihovi odgovori:

1. *Živjela bih kao on i istraživala bih njegov život. Gledala bih druge kukce moje vrste i pokušala bih živjeti kao oni. Ako sam mali kukac bježala bih što dalje od ljudi zato što nikad ne znaš kakvi su.*
2. *Bila bi zbunjena, možda bi i paničarila, a možda i uplašena. Ne bi mi bilo drago jer ne volim kukce. Ipak bi preživljavala jer možda ima nešto lijepo u tome, a možda nije baš tako loše, ali klonila bi se ljudi jer većina ljudi ne voli kukce (bar mislim).*
3. *Proučio bi koji sam kukac i sjetio bi se svojih sposobnosti i predatora te bi predatore pokušao izbjeći na sve načine.*
4. *Probudila bi se, ustala iz kreveta, ali bi mi bilo sve veliko oko sebe i pomalo čudno. Kada bi se navikla na svoju visinu pokušala bi letjeti jer to oduvijek želim probati.*
5. *Za mene je to pitanje koji ali promotrila bi način života i tako bi pokušala živjeti na mjesec dana i iskusiti kako bi ta bila.*
6. *Kad bih se probudila kao kukac, pokušala bih otići do roditelja i pokušala im pokazati da sam to ja, a ako mi ne bi povjerovali, otišla bih kod brata i to isto pokušala. A ako ništa od toga ne uspije odlutala bih kroz prozor van i sretno živjela kao i svi ostali kukci.*
7. *Da se ja probudim kao kukac bilo bi mi stvarno jako neobično. Nakon toga bi vjerojatno potražila druge kukce i vjerojatno s njima pokušala popričati.*
8. *Doletio bih.*
9. *Jela lišće i letjela, živjela normalan život za kukce.*
10. *Da sam kukac preletio bih cijeli svijet.*
11. *Počeo bi letjeti.*
12. *Počela bi letjeti i jesti travu.*
13. *Prvo bi išo istražiti more i nove prijatelje.*
14. *Prvo bih poludjela, a zatim bih skakala dok se ne pretvorim u normalnu osobu kao što sam bila.*
15. *Letila i živjela.*
16. *Živio kao kukac.*
17. *Zujio bih oko nečije glave, jeo ostatke ručka, spavao bih.*

18. *Poletila bih.*

Iz odgovora je vidljivo da su učenici razmišljali kako bi se prilagodili takvom životu – proučavali bi druge kukce i oponašali njihove obrasce ponašanja, letjeli bi, zujali bi. Pojedini učenici su prvo istaknuli njihovo emocionalno stanje (2., 4., 14.), a pojedini učenici su razmišljali o načinu socijalizacije (1., 7., 13.). Iz učeničkih odgovora je vidljivo da je par učenika ponudilo više ideja, a većina učenika je navodilo dvije do tri ideje. Odgovor koji se najčešće pojavljivao je letjeti, tj. 10 učenika je eksplicitno iskoristilo pojam letjeti.

Drugo potpitanje inicijalnog anketnog upitnika glasilo je „Za što bi sve mogao upotrijebiti čačkalicu za zube? Pokušaj smisliti što više odgovora.“. Učenici su naveli sljedeće mogućnosti:

1. *Za jelo, za zube, za napraviti malu kućicu ili različite oblike, za pročačkat četkicu za zube da bude čista.*
2. *Naravno, za zube, za popunjavanje kemijske, za vađenje zapetog špica u šiljilu, za glinamol/plastelin i još neke stvari kojih se ne mogu sada sjetiti.*
3. *Mogla bi iskoristiti za izgradnju nečega i da nešto sitno izvadimo.*
4. *Ako ih ima više spojila bi ih u mali brodić i otišla bi istraživati svijet. Mogla bi ju upotrijebiti za mač pa da se igramo gusara itd.*
5. *Za čišćenje zubi, za crtanje, za lakiranje noktiju, izrađivanje kuli, pomoću čačkalice i plastelina bi radila geometričke oblike, kuće, namještaj za lutke, za kovrčanje kose, za izradu skulpturi i za pridržavanje biljki za pomoć rasta.*
6. *Koristio bi za čačkanje zubi i bockanje obraza.*
7. *Čačkalicu za zube bih mogla upotrijebiti za stvaranje neke skulpture, za skidanje blata iz cipela, za bockanje nečega...*
8. *Čačkalicu za zube upotrijebila bih za neku kreativnu stvar. Za nešto domišljato.*
9. *Za čačkanje zubi.*
10. *Za izrađivanje skulptura i čačkanje zuba.*
11. *Čačkalicu za zube bih mogao upotrijebiti za čišćenje zubiju, obijanje brave, hladno oružje i kao spajalicu.*
12. *Za bosti, za čačkat zube.*
13. *Čačkati zube, nos, čačkati uho, probušiti papir.*
14. *Kada jedeš meso ili nešto drugo i zapne između zubi.*

15. *Da izvadimo hranu koja nam je zapela, za čišćenje zubiju.*
16. *Za zube, neku kuću, stalak.*
17. *Maknuti špinat između zubi.*
18. *Čišćenje zubi, šivanje, gradnju tornja od čekića, ubijanje komaraca, jedenje salame.*

Iz učeničkih odgovora vidljivo je da bi učenici čačalicu za zube najviše koristili za čišćenje zubi i za izrađivanje. Pojedini učenici su navodili više ideja (1.,5., 16.), a većina učenika jednu do dvije ideje.

U finalnom anketnom upitniku prvo potpitanje glasilo je „Ostao/la si zaključan u školi. Radno vrijeme škole je završilo. Kako ćeš se izbaciti iz situacije? Pokušaj smisliti što više različitih situacija.“. Učenici su odgovorili:

1. *Zabavio bi se malo i onda bih zvao policiju.*
2. *Otišla bi u učionicu sa velikim prozorima, otišla bi po uže iz dvorane, zavezala bi ga za nešto čvrsto i bacila kroz prozor. Zatim bi polako izašla kroz prozor i držeći se za uže izašla bi van iz škole. Ali prije toga bi si malo upisala 5 u imenik pomoću računala u školi.*
3. *Prvo ću probati pozvati nekoga, a ako mi je prazan mobitel napraviti ću ručni znak upomoć i udarati na vratima.*
4. *Uzet ću mobitel i nazvati mamu. I ona će me nekako izvući.*
5. *Prvo ću potražiti da li je netko ostao.*
6. *Prvo bih se ostala igrati i zabavljati i svašta raditi, a kad mi postane dosadno bih stajala na prozoru. Čekala da mi netko pomogne.*
7. *Upalila bih kompjuter, napisala mami mail, rekla bih joj da sam zaključana i da to kaže nekoj učiteljici.*
8. *Uzela bih neki teški predmet i razbila prozor ili bi otišla u zbornicu koja je otključana uvijek i uzela ključ od vrata i pobjegla.*
9. *Bacit ću stolicu kroz prozor i izaći iz škole.*
10. *Razbiti prozor i izaći van, prolaznicima kucati kroz prozor, ako imam mobitel, zvati roditelje.*
11. *Razbiti prozor, zvati policiju i vrištati.*
12. *Skočio bih kroz prozor ili provalio vrata.*

13. *Otvorio bi prozor ili bi razbio pa iskočijo. Ako je čvršći materijal čekao bi.*
14. *U hodniku kod knjižnice bi otvorila prozor i pobjegla. Tražila bi rezervni ključ i probala izaći. Uzela bi lonac iz kuhinje i razbila stražnja staklena vrata.*
15. *1. Nazvat ću mamu i reći joj.
2. Izaći ću kroz otvor.
3. Razbit ću staklo.*
16. *Razbiti prozor. Nazvati policija/vatrogasce.*

Iz odgovora učenika vidljivo je da bi većina učenika prvo pokušala razbiti prozor ili nazvati mamu. Dva učenika (2., 6.) navela su kako bi se prvo zabavili u školi, a zatim razmislili o načinu spašavanja. Uspoređujući odgovore prvog potpitanja inicijalnog upitnika kada se učenike upitalo što bi uradili kad bi se probudili kao kukac i odgovore ovog potpitanja uočavam da su učenici (većina) pisali opširnije odgovore.

b) Za što sve možeš upotrijebiti papir? Pokušaj smisliti što više odgovora.

1. *Napravio bih avion od papira.*
2. *Za napraviti papirnati avion, radila bi origami, crtala, izrađivala i igrala se.*
3. *Za: origami, dobacivanje, crtanje, bilježenje, planove, radove za pano ili školu i još puno toga.*
4. *Papir mogu upotrijebiti za različite stvari na primjer: mogu ga upotrijebiti za origami.*
5. *Za vatru, ispit, kreativnost, pisanje, origami, čestitku, natpis, plakat, zahvalnicu, pohvalu, peticu, bilješku...*
6. *Za crtanje, origami, stvaranje, brisanje vode...*
7. *Da pišem na njega, da crtam, da budem kreativna, da ga vežemo*
8. *Za rane, za hlađenje, izrada skulptura, nakita...*
9. *Pisanje, kidanje, gužvanje, presavijanje, rezati, bacati*
10. *Za origami, pisanje, zabavljanje i izrađivanje.*
11. *Pisanje, toplinu i bojanje.*
12. *Za crtanje, za origami*
13. *Pisati na njega.*
14. *Brodiće, avione, ugovore, sastave, crtanje, rezanje, brisanje, pisanje...*
15. *Za crtež, pisanje, za origami, za vatru, kidanje, rezanje i slično.*

16. Pisanje, čitanje, papirnati avion, origami, podloga za bojanje vodenim bojama/temperama, crtanje, skiciranje.

Uspoređujući drugo potpitanje osmog pitanja inicijalnog upitnika i drugo potpitanje osmog pitanja finalnog upitnika dolazim do zaključka da su učenici u finalnom upitniku navodili više ideja za upotrebu. U inicijalnom upitniku upitala sam učenike za što bi sve mogli upotrijebiti čačkalicu za zube i nekoliko učenika je navelo više od tri ideje, a većina učenika jednu do dvije. U finalnom upitniku je većina učenika navela više od tri ideje (izrada aviona, origami, crtanje).

Na temelju provedene analize osmog pitanja inicijalnog i finalnog upitnika vidljivo je da su učenici nakon provedenih pedagoških radionica u svojim odgovorima nudili više različitih ideja i rješenja. U inicijalnom upitniku učenici su u prosjeku nudili 2 ideje na ponuđena pitanja, a nakon provedenih radionica, u finalnom upitniku, 5 ideja.

5. Zaključak

Kreativnost je novina, pristup problemu na drugačiji način i otkrivanje nepoznatog (Ozimec, 1987). Svaki pojedinac u sebi krije kreativni potencijal, a u kojoj mjeri će se taj potencijal razviti ovisi o samom pojedincu, ali i utjecaju okoline na pojedinca. Okolinu učenika čini škola, školsko okruženje i obitelj. Za oslobađanje kreativnog potencijala potrebno je stvoriti ugođaj u kojemu se učenik osjeća sigurno i slobodno. Potrebno je djeci iskazati poštovanje, prihvatiti ih u zajednicu i pokazati empatičnost jer će se samo na taj način osjećati u potpunosti sigurno.

U sklopu diplomskog rada provela sam akcijsko istraživanje pod nazivom *Poticanje kreativnosti kod učenika osnovnoškolske dobi*. Akcijsko istraživanje ostvarila sam u petom razredu u Osnovnoj školi „Franje Krežme“ u Osijeku. Ciljevi akcijskog istraživanja bili su: poticanje osjećaja psihološke sigurnosti i slobode kod učenika, poticanje mogućnosti stvaranja ideja kod učenika, poticanje otvorenosti i hrabrosti za istraživanje kod učenika te poticanje „slušanje vlastitog unutrašnjeg glasa“ kod učenika. Kako bih ostvarila postavljene ciljeve provela sam sedam pedagoških radionica u kojima sam težila potaknuti oslobađanje kreativnog potencijala kod učenika. Prva i druga pedagoška radionica su osmišljene na temelju psiholoških preduvjeta za oslobađanje kreativnog potencijala (psihološka sloboda i sigurnost), treća i četvrta pedagoška radionica na temelju prve značajke kreativnosti (stvaranje ideja), peta i šesta pedagoška radionica osmišljene su na temelju druge i treće značajke kreativnosti (produblјivanje ideja, otvorenost i hrabrost za istraživanje) i sedma pedagoška radionica na temelju četvrte značajke kreativnosti (slušanje osobnog unutrašnjeg glasa). Kako bih mogla procijeniti u kojoj su mjeri kriteriji ostvareni, a time i ciljevi, tijekom provođenja istraživanja prikupljala sam podatke na različite načine – sudjelujućim promatranjem, fotografiranjem, snimanjem video-zapisa, kroz vlastitu samorefleksiju vođenjem istraživačkog dnevnika te kroz suradnju s kritičkim prijateljicama, kolegicom Martinom Radošević i mentoricom doc. dr. sc. Sanjom Simel Pranjić.

Na temelju rezultata anketnih upitnika i provedenog ciklusa pedagoških radionica, smatram da je za učenike bilo izazovno fotografiranje i snimanje njih i njihovog rada, te da je to prouzrokovalo osjećaj blage nesigurnosti i poteškoću prilagodbe novom okruženju, ali da su uspjeli osloboditi svoj kreativni potencijal, što potvrđuje stopostotni potvrdni odgovor na pitanje finalnog upitnika o uspješnosti iskazivanja kreativnosti na provedenim radionicama. Iz rezultata je također vidljivo da su se učenici prije i nakon provedenih radionica osjećali sigurno i slobodno u razredu, povećala se otvorenost i hrabrost za istraživanje i stvaranje ideja te su se

svi učenici uspjeli kreativno izraziti na pedagoškim radionicama. Posebno mi je drago zbog djevojčice koja je u početku bila povučenija i nije voljela izlagati, a na kraju je potencirala sama komunikaciju. Vjerujem da su učenici, što potvrđuje i usporedba anketnih upitnika, shvatili da se u svakome od njih skriva kreativni potencijal.

6. Literatura

1. Amabile, T. M. (1982). *Creativity in context*. Boulder, CO: Westview Press.
2. Amabile, T. M. (2012). Componential Theory of Creativity. U E. Kessler, *Encyclopedia of Management Theory* (str. 134-139). London: Sage Publications.
3. Arar, Lj. i Rački, Ž. (2003). Priroda kreativnosti. *Psihologijske teme*, 12 (1), 3-22.
4. Bognar, B. (2010). Škola koja razvija kreativnost.
5. Bognar, L. I. (2008). Kreativnost u osnovnoškolskim uvjetima . *Život i škola*, 87-94.
6. Csikszentmihalyi, M. (1977). *Finding Flow: The Psychology Of Engagement With Everyday Life*. . New York: Basic Books.
7. Čudina-Obradović, M. (1991). *Nadarenost - razumijevanje, prepoznavanje i razvijanje*. Zagreb: Školska knjiga.
8. Ercegovac, I. R. i sur. (2018). Percipirana sigurnost u školi i razredno-nastavno ozračje kao prediktori doživljavanja nasilnih ponašanja. *Napredak*, 159 (1 - 2), 31-52.
9. Freud, S. (1960). *Jokes and Their Relation To The Unconscious*. New York: W. W. Norton & Company.
10. Fromm. (1976). *Imati ili biti?*. New York: Harper & Row.
11. George, D. (2005). *Obrazovanje darovitih*. . Zagreb: EDUCA.
12. Isaksen, S. (1987). *Frontiers of creativity research: Beyond the basics*. Buffalo: Bearly Limited.
13. James, K., & Taylor, A. (2010). Positive Creativity and Negative Creativity. . U C. H. Dropley, *The dark side of creativity*. (str. 33-56). New York: Cambridge University Press.
14. Jauk, E. i sur. (2013). The relationship between intelligence and creativity: New support for the threshold hypothesis by means of empirical breakpoint detection. *Intelligence*, 41, 212-221.
15. Kadum, S. (2016). Divergentno mišljenje u procesu suvremenoga odgoja i obrazovanja. *Metodički ogledi*, 26 (1). 81–98.
16. Klippert, H. (2001). *Kako uspješno učiti u timu: zbirka praktičnih primjera*. Zagreb: Educa.

17. Koludrović, M. i Ercegovac Reić, I. (2010). Poticanje učenika na kreativno mišljenje u suvremenoj nastavi. *Odgojne znanosti*, 12 (20), 427-439.
18. Kunac, S. (2015). Kreativnost i pedagogija. *Napredak*, 156 (4), 423-446.
19. Lacković Grgin, K. (1994). *Samopoimanje mladih*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
20. Mail, A. (1968). *Kreativnost u nastavi*. Sarajevo: Svjetlost.
21. Makel, M. C. i Plucker, J. A. (2008). Creativity. U S. I. Pfeiffer, *Handbook of giftedness in children*. (str. 247-270). Tallahassee: Spring.
22. Marinac, A. M. (2021). Odnos i razvoj pojma o sebi i samopoštovanja kod učenika osnovne škole. *časopis za odgojne i obrazovne znanosti*, 5 (5), 87-97.
23. McNiff, J., & Whitehead, J. (2006). *Action research living theory*. London: SAGE Publications.
24. Ozimec, S. (1987). *Odgoj kreativnosti: Kako prepoznati i poticati dječju kreativnost*. Varaždin: Opći Savez društva "Naša djeca".
25. Perić, B. (2015). Kreativnost u nastavi. *Život i škola : časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*. 61 (1), 145-150.
26. Petrešević, Đ. (2009). Učeničke emocije i njihovi prediktori u procesu samoregulacije učenja. *Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja*, 1 (111), 211-232.
27. Richards, R. (2007). *Everyday creativity and new views of human nature: Psychological, social, and spiritual perspectives*. Washington: American Psychological Association.
28. Ritter, S. M. i sur. (2012). Creativity: The role of unconscious processes in idea generation and idea selection. *Thinking Skills and Creativity*, 7, 21-27.
29. Rogers, C. (1985). *Kako postati ličnost?*. Beograd: Nolit.
30. Rogers, C. R. (1954). Toward a theory of creativity. *A Review of General Semantics*, 11 (4), 249-260.
31. Runco, M. A. i Pritzker, S. R. (2011). *Encyclopedia of creativity*. London: Academic Press.
32. Russ, S. W. (2014). *Pretend play in childhood: Foundation of adult creativity*. Washington: American Psychological Association.
33. Starko, A. J. (2009). *Creativity in the classroom*. New York: Routledge.
34. Sternberg, R. (2006). The Nature of Creativity. *Creativity Research Journal*, 18 (1), 87-98.

35. Treffinger i sur. (2002). *Assessing Creativity: A Guide for Educators*. Sarasota: The National Research Center on the gifted and talented.
36. Škrbina, D. (2013). *Art terapija i kreativnost. Multidimenzionalni pristup u odgoju, obrazovanju, dijagnostici i terapiji*. Zagreb: Veble commerce.
37. Torrance, E. (1993). Understanding Creativity: Where to Start? *Psychological Inquiry*, 4 (3), 232-234.
38. Vandenberg, B. (1980). Play, problem-solving, and creativity. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 1980, 49-48.
39. Vasta, R. i sur. (2005). *Dječja psihologija : moderna znanost*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
40. Vazard, J. (2022). Feeling the Unknown: Emotions of Uncertainty and Their Valence. *Erkenn*. <https://doi.org/10.1007/s10670-022-00583-1>
41. Zrilić, S. (2010). Kvaliteta komunikacije i socijalni odnosi u razredu. *Pedagogijska istraživanja*, 7 (2), 231-240.
42. <https://gifted.uconn.edu/schoolwide-enrichment-model/semexec/> preuzeto 19.08.2023.

7. Prilozi

7.1 Popis slika i tablica

POPIS SLIKA:

Slika 1 <i>Upoznajmo se kroz pokret</i>	26
Slika 2 <i>Upoznajmo se kroz pokret</i>	26
Slika 3 <i>Napiši mi nešto lijepo</i>	28
Slika 4 <i>Sloboda</i>	31
Slika 5 <i>Sloboda</i>	32
Slika 6 <i>Evaluacija</i>	33
Slika 7 <i>Misli</i>	36
Slika 8 <i>Izrada superheroja</i>	38
Slika 9 <i>Superheroji</i>	39
Slika 10 <i>Jedna riječ</i>	42
Slika 11 <i>Pisanje priče</i>	42
Slika 12 <i>Evaluacija</i>	44
Slika 13 <i>Kada sam zadnji put...?</i>	47
Slika 14 <i>Slika govori više od 1000 riječi</i>	49
Slika 15 <i>Učenički radovi</i>	50
Slika 16 <i>Evaluacija</i>	51
Slika 17 <i>Upornost</i>	54
Slika 18 <i>Izrada kalendara</i>	55
Slika 19 <i>To sam ja</i>	59
Slika 20 <i>Zahvalnica od učenika 5. a razreda</i>	60

POPIS TABLICA:

Tablica 1 <i>Plan radionica</i>	24
Tablica 2 <i>Prikaz rezultata prije i nakon provedenih radionica</i>	63
Tablica 3 <i>Prikaz rezultata prije i nakon provedenih radionica</i>	64
Tablica 4 <i>Prikaz rezultata prije i nakon provedenih radionica</i>	65
Tablica 5 <i>Prikaz rezultata prije i nakon provedenih radionica</i>	65

7.2 Inicijalni anketni upitnik

Poticanje kreativnosti kod učenika osnovnoškolske dobi

Draga učenice, dragi učenice,

studentica sam druge godine diplomskog studija Njemačkog jezika i književnosti i Pedagogije na Filozofskom fakultetu u Osijeku. Provodim akcijsko istraživanje u svrhu izrade diplomskog rada. Cilj istraživanja je uvidjeti mogućnosti i izazove poticanja kreativnosti kod učenika osnovnoškolske dobi.

Sudjelovanje u anketi je dobrovoljno i anonimno te možeš u bilo kojem trenutku odustati od istoga. Predviđeno vrijeme rješavanja upitnika je 15 minuta.

Unaprijed zahvaljujem na odvojenom vremenu i suradnji.

Lana Pejković

1. Što za tebe znači biti kreativan/na? (Napiši odgovor)

2. Smatraš li sebe kreativnom osobom? Objasni. (Napiši odgovor)

3. Pažljivo pročitaj svaku izjavu i zaokruži broj na skali od 1 (nikad) do 5 (uvijek) kojim ćeš procijeniti koliko se tvrdnja odnosi na tebe.

1 – nikad 2 – rijetko 3 – ponekad 4 – često 5 – uvijek

IZJAVA	NIKAD	RIJETKO	PONEKAD	ČESTO	UVIJEK
1. Na nastavi i među ostalim učenicima se osjećam sigurno.	1	2	3	4	5
2. Otvoren/a sam za nova iskustva i nove situacije.	1	2	3	4	5

3. Brz/a sam u pronalasku rješenja u problemskim situacijama.	1	2	3	4	5
4. Stvaram neobične ideje.	1	2	3	4	5
5. Znam prepoznati što je najbolje za mene.	1	2	3	4	5
6. Osjećam se tužno kada su moji prijatelji tužni.	1	2	3	4	5
7. Ustrajan/na sam u ostvarivanju svojih ciljeva.	1	2	3	4	5
8. Brzo se prilagođavam novom okruženju.	1	2	3	4	5
9. Svjestan/na sam svojih kvaliteta, tj. u čemu sam jako dobar/dobra.	1	2	3	4	5
10. Mogu kontrolirati svoje osjećaje.	1	2	3	4	5

4. Smatraš li kreativnost važnim dijelom nastave? (Odaberi odgovor)

- a) da
- b) ne

5. Uspijevaš li se kreativno izraziti na nastavi? (Odaberi odgovor)

- a) ne uspijevam se kreativno izraziti
- b) ponekad se uspijevam kreativno izraziti
- c) često se kreativno izražavam

6. Na kojim školskim predmetima se najviše kreativno izražavaš? (Napiši odgovor)

7. Označi kreativna izražavanja s kojima si se dosad susreo/la: (Odaberi odgovor)

- a) likovno-vizualni izraz
- b) glazba
- c) ples/pokret
- d) dramska ekspresija (npr. osmišljavanje predstave, sudjelovanje u predstavi i sl.)
- e) literarna ekspresija (npr. pisanje dnevnika)

f) nešto drugo: _____ (nadopiši)

8. Naredna dva pitanja su pomalo neobična, no pokušaj na njih odgovoriti.

a) Što bi uradio/la kada bi se probudio kao kukac?

b) Za što bi sve mogao upotrijebiti čačkalicu za zube? Pokušaj smisliti što više odgovora.

Hvala ti na odgovorima i suradnji!

7.3 Finalni anketni upitnik

Poticanje kreativnosti kod učenika osnovnoškolske dobi

Draga učenice, dragi učenice,

zamolila bih te ispuniš ovaj završni upitnik, nakon sudjelovanja u kreativnim radionicama.

Sudjelovanje u anketi je dobrovoljno i anonimno te možeš u bilo kojem trenutku odustati od istoga. Predviđeno vrijeme rješavanja upitnika je 15 minuta.

Unaprijed zahvaljujem na odvojenom vremenu i suradnji.

Lana Pejković

- 1. Što za tebe znači biti kreativan/na, nakon sudjelovanja u ovim radionicama? (Napiši odgovor)**

- 2. Smatraš li sebe kreativnom osobom, nakon sudjelovanja u ovim radionicama? Objasni. (Napiši odgovor)**

3. Pažljivo pročitaj svaku izjavu i zaokruži broj na skali od 1 (nikad) do 5 (uvijek) kojim ćeš procijeniti koliko se tvrdnja odnosi na tebe, nakon sudjelovanja u ovim radionicama?

1 – nikad 2 – rijetko 3 – ponekad 4 – često 5 – uvijek

IZJAVA	NIKAD	RIJETKO	PONEKAD	ČESTO	UVIJEK
1. Na nastavi i među ostalim učenicima se osjećam sigurno.	1	2	3	4	5
2. Otvoren/a sam za nova iskustva i nove situacije.	1	2	3	4	5
3. Brz/a sam u pronalasku rješenja u problemskim situacijama.	1	2	3	4	5
4. Stvaram neobične ideje.	1	2	3	4	5
5. Znam prepoznati što je najbolje za mene.	1	2	3	4	5
6. Osjećam se tužno kada su moji prijatelji tužni.	1	2	3	4	5
7. Ustrajan/na sam u ostvarivanju svojih ciljeva.	1	2	3	4	5
8. Brzo se prilagođavam novom okruženju.	1	2	3	4	5
9. Svjestan/na sam svojih kvaliteta, tj. u čemu sam jako dobar/dobra.	1	2	3	4	5
10. Mogu kontrolirati svoje osjećaje.	1	2	3	4	5

4. Smatraš li kreativnost važnim dijelom nastave? (Odaberi odgovor)

- a) da
- b) ne

5. Jesi se uspio/uspjela kreativno izraziti na provedenim radionicama ? (Odaberi odgovor)

- a) da
- b) ne

6. Koja ti se radionica ili aktivnost najviše svidjela i zašto?

7. U kojoj aktivnosti si uspio biti najkreativniji/a i zašto baš u toj aktivnosti/tim aktivnostima?

8. Naredna dva pitanja su pomalo neobična, no pokušaj na njih odgovoriti.

a) Ostao/la si zaključan u školi. Radno vrijeme škole je završilo. Kako ćeš se izbaviti iz situacije? Pokušaj smisliti što više različitih rješenja.

b) Za što sve možeš upotrijebiti papir? Pokušaj smisliti što više odgovora.

Hvala ti na odgovorima i suradnji!